

“Moet ik mezelf thuislaten als ik naar buiten ga?”

Een onderzoek naar coping van etnische minderheden
bij ervaren discriminatie in Nederland

Kim Jurgens, 2009

“Moet ik mezelf thuislaten als ik naar buiten ga?”

Een onderzoek naar coping van etnische minderheden bij ervaren discriminatie in Nederland

Masterscriptie Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief,
Algemene Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht

November 2009

Kim Jurgens, 3143503

E-mail: Kimjurgens@live.nl

Begeleider: Dr. Marcel Coenders

Afbeelding: www.discriminatie.nl

Voorwoord

Woorden als heftig, enerverend, spannend, indrukwekend en leerzaam schieten mij te binnen als ik aan de afgelopen periode denk. Een periode waarin lezen, schrijven, luisteren, analyseren, praten, puzzelen en overleggen de hoofdmoot hebben gevormd. De periode waarin ik mijn scriptie schreef. Eindelijk ben ik klaar. ‘Moet ik mezelf thuislaten als ik naar buiten ga?’ is mijn scriptie ter afronding van de Master Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief die ik gevolgd heb aan de Universiteit Utrecht. Een scriptie waarin ik het omgaan met ervaren discriminatie van etnische minderheden in Nederland uitlicht. Als blanke jonge vrouw ben ik niet gediscrimineerd in mijn leven. Gechoqueerd was ik toen mensen vertelden over hun ervaringen met discriminatie. Nog nooit had ik stilgestaan bij de impact van discriminatie. Gediscrimineerden kregen een stem en mijn ogen werden geopend.

Zonder een aantal personen had ik deze scriptie nooit kunnen schrijven. Ik wil hierbij graag van de gelegenheid gebruik maken om hen te bedanken.

Om te beginnen wil ik de docenten van de Universiteit Utrecht bedanken. De door hen gegeven cursussen hebben eraan bijgedragen dat ik een wetenschappelijk onderzoeker ben geworden. Marcel Coenders, in het bijzonder, omdat hij mij met zijn deskundigheid tijdens het schrijven van deze scriptie geïnspireerd, gemotiveerd en verscherpt heeft.

Uiteraard wil ik het gehele team van Art.1 bedanken. Wat een warm gevoel kreeg ik als ik het kantoor in Rotterdam binnenliep. In het bijzonder wil ik het onderzoeksteam bedanken dat bestaat uit: Igor Boog, Wies Dinsbach, Saskia van Bon, Gregor Walz en Nanda Jansen. Zij lieten mij zien dat wetenschappelijke onderzoekers ook mensen zijn. Daarnaast heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de data die zij verzameld hebben in het kader van de monitor rassendiscriminatie 2009. Waarvoor ik ook alle respondenten die meegewerkt hebben wil bedanken.

En niet te vergeten familie, vrienden, Leonie, Kelly en Ko die mij tijdens het schrijven van deze scriptie gesteund hebben.

Kim Jurgens, 2009

Samenvatting

In dit onderzoek is onderzocht hoe etnische minderheden in Nederland omgaan met ervaren discriminatie. Dit is onderzocht omdat er in Nederland net als andere West-Europese landen nog geen kennis bestond over hoe etnische minderheden omgaan met ervaren discriminatie en over mogelijke verschillen tussen etnische minderheden, sociale categorieën (sekse, leeftijd en opleidingsniveau) en de interactie daartussen in het omgaan met ervaren discriminatie. Door dit wel te onderzoeken wordt de consensus vergroot. Doordat uit wetenschappelijke onderzoeken is gebleken dat zelfrapportage-meetinstrumenten van coping (=omgaan met) niet voldoen in het meten van coping bij ervaren discriminatie is er op twee sporen verder gegaan: in het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek is onder etnische minderheden (N=707) een verkorte copinglijst gebruikt en in het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek is coping open benaderd door middel van (half-gestructureerde) diepte-interviews en focusgroepen. De verkorte copinglijst meet de drie stijlen ‘aanpakken’, ‘vermijding’ en ‘steun’ van coping. Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat deze drie stijlen redelijk weergeven hoe etnische minderheden in Nederland omgaan met ervaren discriminatie, want zij geven aan gebruik te maken van: ‘aanpakken’, ‘vermijding’, ‘steun’ en ‘passiviteit’. In ‘aanpakken’ en ‘vermijding’ wordt een onderscheid tussen gedragsmatig en cognitief gemaakt en in ‘steun’ tussen aanpakkend en vermijgend. Een meetinstrument waarin deze bevindingen betrokken worden zou nog meer omvattend zijn dan de verkorte copinglijst. Over het omgaan met ervaren discriminatie kan verder vanuit de kwantitatieve analyse vermeld worden ‘aanpakken’ de copingstijl is die de voorkeur heeft en dat etnische minderheden redelijk met elkaar overeenkomen in het gebruik van copingstijlen. Echter, na controle van interactie-effecten van etniciteit met opleidingsniveau blijken dat etnische minderheden in alle copingstijlen verschillen. Tussen opleidingsniveaus zijn in ‘aanpakken’ en ‘vermijden’ verschillen zichtbaar die te verklaren zijn door een interactie met etniciteit. Verder geldt dat er tussen de leeftijdscategorieën verschillen zijn in ‘vermijding’ en in sekse blijkt een verschil in ‘steun’ te bestaan.

Inhoudsopgave

Voorwoord	I
Samenvatting	III
Inhoudsopgave	V
1. Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Probleemstelling	3
1.2.1 Hoofdvraag en deelvragen	4
1.2.2 Doelstelling	5
2. Theoretisch verdieping	7
2.1 De Nederlandse bevolking jegens minderheden	7
2.2 Coping	9
2.2.1 (Raciale) Stress, inschatting en coping (bij ervaren discriminatie)	9
2.2.2 Copingstijlen en -strategieën	12
2.2.3 Internationale onderzoeksbevindingen over verschillen tussen etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie	13
2.2.4 Methoden van Onderzoek naar coping bij ervaren discriminatie	15
2.3 Samenvattend	17
3. Het onderzoeksontwerp	21
3.1 De onderzoeksmethode	21
3.2 De onderzoekspopulatie	23
3.3 Dataverzameling en selectie	23
3.3.1 Kwantitatief	24
3.3.2 Kwalitatief	25
3.4 Kwantitatief meetinstrument voor coping	26
3.4.1 Principale componentenanalyse	28
3.4.2 Betrouwbaarheidsanalyse	29
3.5 De methodische verantwoording van het kwalitatieve onderzoek	30
3.6 De validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek	31
3.7 Relevantie van het onderzoek	32
4. Onderzoeksbevindingen	33
4.1 De kwantitatieve studie	33
4.1.1 Turkse, Marokkaanse, Surinaamse & Antilliaanse Nederlanders	34
4.1.2 Mannen en vrouwen	37
4.1.3 Jongvolwassenen, ouderen en volwassenen	40
4.1.4 Laag-, gemiddeld en hoog opgeleiden	43

4.1.2	Conclusie _____	48
4.2	De kwalitatieve analyse _____	52
4.2.1	De analyse _____	52
4.2.3	Terugkoppeling aan het kwantitatieve meetinstrument _____	62
4.2.4	Verschillen en bijzonderheden in het omgaan met ervaren discriminatie _____	66
4.2.5	Conclusie _____	67
5.	Conclusies _____	71
5.1	Coping, copingstijlen en bevindingen over verschillen (tussen etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau) in coping bij ervaren discriminatie _____	71
5.2	Coping meten bij ervaren discriminatie _____	72
5.3	Omgaan met ervaren discriminatie en de verschillen daarin _____	73
5.3.1	Omgaan met ervaren discriminatie _____	74
5.3.2	Verschillen in omgaan met ervaren discriminatie _____	75
5.4	Concluderend _____	77
6.	Discussie en onderzoeksaanbevelingen _____	79
	Literatuur _____	83
	Bijlage _____	A
	Bijlage 1: Interview opzet discriminatie ervaringen/ meldgedrag door Art.1. _____	A
	Bijlage 2: Principale componentenanalyse _____	F
	Bijlage 3: Betrouwbaarheidsanalyse _____	G
	Bijlage 4: Beschrijvende statistieken van de respondenten van de Survey _____	H
	Bijlage 5: Beschrijvende statistieken van de respondenten van de kwalitatieve interviews _____	I
	Bijlage 6: De kwantitatieve analyses _____	J

1. Inleiding

"[...]Een keertje bij de V&D. Dat was gewoon op straat. Ik loop gewoon en ik hoor iemand tegen mij praten. [...]. Ik kijk haar aan en ze zegt: "ga naar je eigen land". Ik loop gewoon naast haar. Ik vind het echt erg hier.

Jamila, 2009

1.1 Aanleiding

Jamila komt uit Marokko, ze is 27 jaar oud, heeft een licht getinte huidskleur, is moslim en behoort tot de categorie etnische minderheden in Nederland. Zij is het slachtoffer van een vreselijke ervaring in Nederland. Jamila is het slachtoffer van discriminatie. Discriminatie is het ongelijk behandelen van mensen op basis van kenmerken die er in die situatie niet toe doen, zoals ras, afkomst, huidskleur, sekse, geloofsovertuiging en seksuele voorkeur (Art.1, 2004). Sommige personen hebben net als Jamila een groter risico¹ om gediscrimineerd te worden. Jamila heeft meer risico omdat zij een andere huidskleur, afkomst en geloofsovertuiging heeft. Deze vorm van discriminatie waar zij mee te maken heeft gehad wordt ook wel rassendiscriminatie² genoemd. Het merendeel van de klachten gaat over deze vorm (Boog, Coenders & Dinsbach, 2007).

Uit de monitor rassendiscriminatie blijkt dat in 2005 meer dan de helft van de Marokkaanse, iets minder dan de helft van de Turkse, veertig procent van de Surinaamse en zevenendertig procent van de Antilliaanse Nederlanders aangeeft geconfronteerd te zijn geweest met rassendiscriminatie (Boog, Donselaar van, Houtzager, Rodrigues, Schriemer, Berg van den & Evers, 2006). Met een enige voorzichtigheid van de cijfers wil dat zeggen dat het mogelijk is dat 400.000 tot 475.000

¹ De meeste discriminatie vindt namelijk op basis van huidskleur/afkomst, geslacht, seksuele gerichtheid, geloofs-/levensovertuiging, leeftijd en handicap plaats (Radar, 2009).

² Rassendiscriminatie is discriminatie op basis van huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, geloofsovertuiging en etnische en culturele kenmerken.

etnische minderheden te maken hebben gehad met discriminatie in 2005 (Boog et al., 2006).

In 2009 is de Nederlandse overheid gestart met een anti-discriminatie campagne getiteld: 'Moet jij jezelf thuis laten als je naar buiten gaat?'. Het doel daarvan is zichtbaar te maken dat het wettelijk geregeld is dat iedereen in zijn of haar nabije omgeving terecht kan voor hulp en advies als het gaat om discriminatie of om (mogelijke) gevallen van discriminatie te melden (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2009). De titel van deze campagne is treffend, want moet jij jezelf in Nederland thuislaten als je naar buiten gaat? 'Jezelf thuislaten' is een metafoor voor niet jezelf kunnen of mogen zijn. 'Mezelf thuislaten' kan een van de manieren zijn waarop gediscrimineerde personen omgaan met de discriminatie die zij ervaren. Maar welke manieren gebruiken zij eigenlijk nog meer? Hoe gaan personen als Jamila eigenlijk om met de discriminatie die zij ervaren in Nederland? Anders gezegd, welke copingstijlen en of -strategieën prefereren etnische minderheden als zij gediscrimineerd worden in Nederland? Copingstijlen of -strategieën zijn hierbij conceptualisaties van het principe "omgaan met". Waarbij een copingstijl de geprefereerde manier van coping tijdens bepaalde omstandigheden is en een copingstrategie de daaraan onderliggende tactieken omvat die personen in die bepaalde omstandigheden gebruiken.

In Nederland is nog geen specifiek onderzoek verricht naar coping bij ervaren discriminatie van etnische minderheden. Wel zijn daarover in enkele kwalitatieve onderzoeken, die zich hebben gericht op discriminatie (in het algemeen) (Boog et al., 2006) en discriminatie op de arbeidsmarkt (Andriessen, Dagevos, Nievers & Boog, 2007), bijzonderheden naar voren gekomen.

Zo valt in de Monitor rassendiscriminatie 2005 op dat Turkse en Marokkaanse Nederlanders een zeer geringe bereidheid zeggen te hebben om gevallen van discriminatie te melden, omdat ze denken dat melden geen zin heeft (Boog et al., 2006). Zij preferen een vermijdende copingstijl, wat op de langere termijn zou kunnen leiden tot versterkte separatie tussen Turkse en Marokkaanse Nederlanders met de Nederlandse samenleving (Boog, van den Berg & Evers in Boog et al., 2006). Uit een onderzoek naar discriminatie op de arbeidsmarkt van niet-westerse allochtonen komt

een taxonomie van copingstijlen aan bod, waarin emotiegerichte³ en probleemgerichte copingstrategieën⁴ om om te gaan met discriminatie op de arbeidsmarkt (Andriessen, Dagevos, Nievers & Boog, 2007) naar voren komen.

Dus in kwalitatieve onderzoeken naar ervaren discriminatie in Nederland is dus steeds meer oog voor het omgaan met ervaren discriminatie. Echter, over de uitkomsten van deze onderzoeken bestaat nog geen consensus. Het onderzoek van Andriessen et. al. (2007) richt zich namelijk enkel op arbeidsmarktdiscriminatie, terwijl er meerdere terreinen zijn waar discriminatie kan plaatsvinden. En, het is de vraag of er daadwerkelijk sprake is van het verband dat gelegd wordt tussen acculturatie en vermijdende coping in de Monitor rassendiscriminatie (Boog et. al., 2006).

Kortom er is wetenschappelijk onderzoek nodig naar coping van etnische minderheden bij ervaren discriminatie in Nederland om daarover consensus te bereiken.

1.2 Probleemstelling

Dit onderzoek richt zich op coping van etnische minderheden bij ervaren discriminatie in Nederland. Daarmee wordt discriminatie op basis van huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming en godsdienstige, etnische, geografische of culturele kenmerken bedoeld (Boog et. al., 2006). Onder etnische minderheden vallen in dit onderzoek de grootste groepen etnische minderheden in Nederland en dat zijn de Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse, en Surinaamse Nederlanders (CBS, 2009). De keuze is gevallen op etnische minderheden, omdat discriminatie basis van ras nog steeds de meest voorkomende vorm van discriminatie in Nederland is (Boog, Coenders & Dinsbach, 2007).

³ Emotiegerichte copingstijlen zijn in dit onderzoek: ontkennen of negeren, het voorkomen van discriminatie relativeren en een positief gevolg koppelen aan de discriminatie (Andriessen et. al., 2007)

⁴ Planful problem solving⁴, aanpassen en confronterende coping⁴

1.2.1 Hoofdvraag en deelvragen

De hoofdvraag in het onderzoek luidt als volgt:

Hoe gaan etnische minderheden in Nederland om met ervaren discriminatie?

Om de hoofdvraag beter te kunnen beantwoorden is deze onderverdeeld in enkele deelvragen. Deelvragen 1 tot en met 3 zullen beantwoord worden bij de theoretische verdieping in coping. Zij hebben inzicht vergroten rondom coping en een voorbereiding op de onderzoeksopzet als doel. Deelvraag 4 zal in zowel de theoretische verdieping, de onderzoeksopzet en het empirische gedeelte aandacht krijgen.

Deze deelvragen zijn als volgt:

1. *Wat is coping bij ervaren discriminatie?*
2. *Welke conceptualisaties van copingstijlen en of strategieën zijn er?*
3. *Wat is er in de internationale wetenschap aangetoond met betrekking tot verschillen in etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie?*
4. *Welke onderzoeksmethode past het beste om coping bij ervaren discriminatie van etnische minderheden in Nederland te onderzoeken?*

De volgende deelvragen worden in het empirische gedeelte beantwoord en dienen eveneens ter beantwoording van de hoofdvraag. Deze zijn als volgt:

5. *Welke copingstijlen en of strategieën gebruiken etnische minderheden als zij te maken krijgen met discriminatie in Nederland?*
6. *Welke verschillen bestaan er in het omgaan met ervaren discriminatie door etnische minderheden in Nederland, gelet op verschillen tussen deze minderheden, sekse, leeftijd en opleidingsniveau?*

Er wordt bij het onderzoeken van verschillen in het omgaan met ervaren discriminatie dus gelet op verschillen tussen etnische minderheden, sekse, leeftijd en opleidingsniveau. Deze keuze is gemaakt, omdat er nog geen overeenstemming over het omgaan met discriminatie in Nederland van deze categorieën bestaat.

1.2.2 Doelstelling

De doelstelling die aan de hoofdvraag ten grondslag ligt is voornamelijk wetenschappelijk. Vanuit een wetenschappelijk oogpunt maakt dit onderzoek zichtbaar hoe etnische minderheden in Nederland omgaan met ervaren discriminatie en waar de verschillen en overeenkomsten tussen deze etnische minderheden en etnische minderheden en sociale categorieën (sekse/leeftijd en opleidingsniveau) bestaan. Het onderzoek beoogt dus een link te leggen tussen etniciteit, sekse, leeftijd, opleidingsniveau en coping, evenals de interactie van sekse, leeftijd en opleidingsniveau met etniciteit in coping. Daarnaast beoogt dit onderzoek inzichtelijk te maken hoe minderheden binnen een specifiek West-Europees land (casus: Nederland) omgaan met de discriminatie die zij ervaren. Verder beoogt dit onderzoek een gedegen advies te geven over het meten van coping bij ervaren discriminatie in Nederland. Deze doelen tezamen hebben uiteindelijk als doel het wetenschappelijke kennisgebied over coping van etnische minderheden bij ervaren discriminatie te vergroten.

Een maatschappelijk doel speelt tevens een kleine rol in dit onderzoek. Door in kaart te brengen hoe etnische minderheden in Nederland omgaan met ervaren discriminatie wordt beoogd om zichtbaarder te maken dat discriminatie in Nederland leidt tot specifieke copingstijlen en –strategieën bij gediscrimineerde minderheden. Mogelijk kan op deze manier een kleine bijdrage geleverd worden aan het vergroten van de sociale cohesie binnen Nederland.

Leeswijzer

Dit onderzoek gaat inzicht geven in coping van etnische minderheden bij ervaren discriminatie in Nederland. Om deze hoofdvraag met de daarbij behorende deelvragen te beantwoorden is een stapsgewijze fasering noodzakelijk. In hoofdstuk 2 gaat een theoretische verdieping in coping bij ervaren discriminatie plaatsvinden. De deelvragen 1 t/m 4 zullen daar de hoofdmoot vormen. Met de bevindingen uit dit hoofdstuk is de onderzoeksopzet uit hoofdstuk 3 geformuleerd. Deze onderzoeksopzet heeft als leidraad gediend bij het uiteindelijke onderzoek dat in hoofdstuk 4 besproken wordt. De deelvragen 4 t/m 6 behoeven hier hun beantwoording. In hoofdstuk 5 wordt de uiteindelijke conclusie die betrekking heeft op beantwoording van de hoofdvraag en alle daarbij behorende deelvragen. Waarnaar in hoofdstuk 6 het onderzoek bediscussieerd wordt.

2. Theoretisch verdieping

In dit onderzoek wordt onderzocht hoe etnische minderheden in Nederland omgaan met ervaren discriminatie. Om deze reden is het allereerst interessant om een globaal beeld te schetsen van de manier waarop de Nederlandse bevolking zich opstelt tegenover etnische minderheden (§ 2.1). Deze manier vraagt iets van etnische minderheden en dat vergt coping, waar paragraaf 2.2 over gaat. In deze paragraaf is het niet de intentie om een allesomvattend beeld te schetsen waarin alle facetten die gerelateerd zijn aan coping aan bod komen. Wel is het de bedoeling om een globaal inzichtelijk beeld te verschaffen rondom coping bij ervaren discriminatie. In deze paragraaf komt aanbod wat coping bij ervaren discriminatie is, welke conceptualisaties er van copingstijlen en – strategieën zijn, wat er in de internationale wetenschap bekend is over verschillen in coping bij ervaren discriminatie van etnische-, sekse-, leeftijd- en opleidingskenmerken en op welke manier coping bij ervaren discriminatie in de internationale wetenschap gemeten is. Tot slot worden beide paragrafen met elkaar verbonden om een gedegen indicatie te bieden voor verder onderzoek naar coping bij ervaren discriminatie in Nederland (§ 2.3).

2.1 De Nederlandse bevolking jegens minderheden

Tegenwoordig telt Nederland circa 16,4 miljoen inwoners, waarvan 13,2 miljoen autochtoon en 3,2 miljoen allochtoon⁵ zijn (CBS, 2009). Het is een gegeven dat Nederland zichzelf een multiculturele samenleving mag noemen. Dat heeft volgens de onderzoekers Koopmans, Statham, Giugni & Passy (2005) te maken met de dekolonisatie, het voormalige gastarbeiderssysteem en de toestroom van politieke en economische vluchtelingen. De multiculturele samenleving brengt een variatie aan culturen met zijn eigen gebruiken, gewoontes, religie en overtuigingen mee en dat vergt

⁵ Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Bij de allochtone bevolking wordt er een onderscheid gemaakt tussen Westerse en niet-Westerse allochtonen. Westerse allochtonen zijn allochtonen met als herkomstgroepering een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Indonesië of Japan. Niet-Westerse allochtonen zijn allochtonen met als herkomstgroepering een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika, Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije (CBS, 2009).

het een en ander van een samenleving. Dat geldt voor zowel de meerderheids- als de minderheidspopulatie. Als er gekeken wordt naar de houding van de meerderheidspopulatie⁶ dan blijkt dat een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking aan het begin van de jaren tachtig en negentig negatief oordeelt over de aanwezigheid van etnische minderheden en dat geldt het meeste voor de lager opgeleiden. Over langere tijd bekeken blijven opinies dus vrij stabiel: autochtonen zijn nooit zo positief geweest over allochtonen (Gijsberts & Vervoort, 2007). Het blijkt dat vanaf het begin van de 21^e eeuw autochtonen minder gunstig zijn ten opzichte van etnische minderheden. Men is voornamelijk minder gunstig over niet-Westerse allochtonen, zoals Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Assimilatie in de Nederlandse cultuur wordt dan ook als de meest gewenste acculturatiestrategie gezien (Phalet, van Lotringen & Entzinger, 2000; Arendts-Toth & van den Vijver, 2002; Andriessen, 2006). Verder ervaart men een wezenlijk cultuurconflict tussen de Islamitische cultuur en de Nederlandse cultuur. De Islamitische normen en waarden zouden niet altijd samen kunnen gaan met de Nederlandse waarden en normen (Phalet et. al., 2000; Sniderman, Hagendoorn, Prior, 2003). Tegenover het multiculturalisme is men steeds sceptischer geworden. Het behouden van de eigen cultuur zou namelijk botsen met de integratie in de Nederlandse samenleving (Sniderman et. al., 2003; Coenders, Lubbers & Scheepers, 2003).

Over het algemeen genomen kan uit de zojuist beschreven bevindingen gesteld worden dat de autochtone Nederlandse bevolking niet al te gunstig gestemd is jegens minderheden. De discriminatiecijfers die men in de Monitor rassendiscriminatie in 2006 publiceerde zullen logischerwijs geen grote verrassing zijn. Uit deze gegevens blijkt dat meer dan de helft van de Marokkaanse, iets minder dan de helft van de Turkse, veertig procent van de Surinaamse en zevenendertig procent van de Antilliaanse Nederlanders aangeeft geconfronteerd te zijn geweest met rassendiscriminatie (Boog, Donselaar van, Houtzager, Rodrigues, Schriemer, Berg van den, & Evers, 2006). Die discriminatie vergt het een en ander van minderheden, namelijk coping en daarover gaat de volgende paragraaf.

⁶ In de houding van de meerderheidspopulatie is geen onderscheid gemaakt tussen micro, meso en macro-niveau. Het gaan namelijk enkel om een globaal overzicht van de houding van de meerderheidspopulatie jegens minderheden.

2.2 Coping

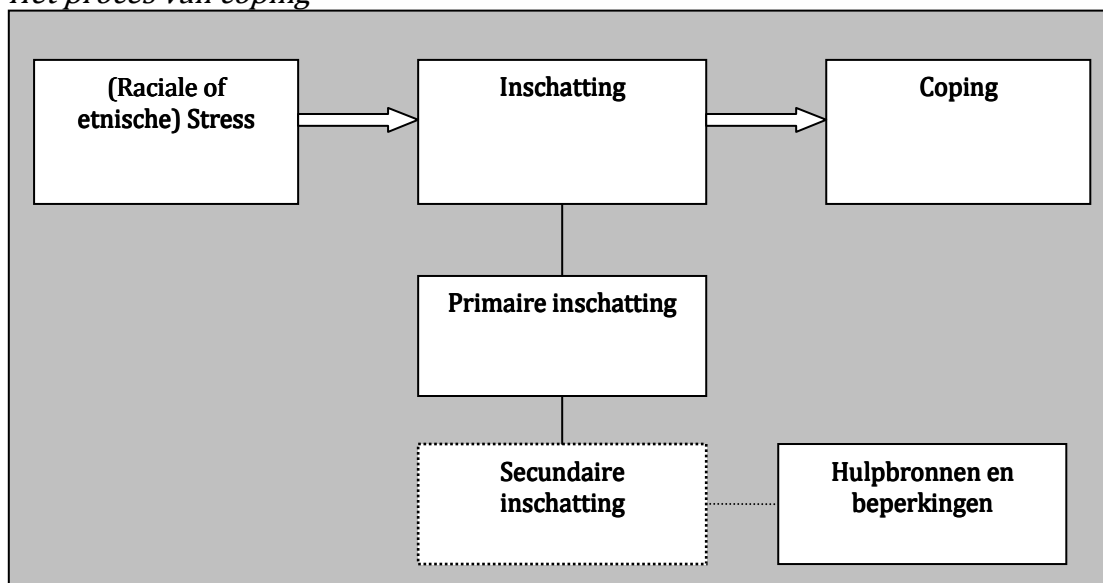
Discriminatie vergt coping en daarover gaat deze paragraaf. Allereerst wordt beschrijven wat coping daadwerkelijk is en wat de aspecten zijn die daarbij een rol spelen (§2.2.1). Daarna worden de belangrijkste conceptualisaties van copingstrategieën en -stijlen in de wetenschap en de problemen die zich daarin voordoen aangestipt (§2.2.2). Aansluitend komen de internationale onderzoeksbevindingen over verschillen tussen etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie aanbod (§2.2.3). Tot slot volgt een beschrijving van de methoden van onderzoek naar coping bij ervaren discriminatie in de internationale wetenschap (§2.2.4).

2.2.1 (Raciale) Stress, inschatting en coping (bij ervaren discriminatie)

Lazarus & Folkman (1984) onderzochten in de jaren tachtig van de vorige eeuw hoe personen omgaan met stress (Prelow, 2000). Zij ontdekten een proces waarbij stress, inschatting (in het Engels: appraisal) van de situatie en daarna coping een rol spelen (zie figuur:1).

Figuur 1

Het proces van coping

2.2.1.1 (Raciale) Stress

Stress wordt gezien als het resultaat van een wisselwerking tussen een persoon en de omgeving, waarbij de persoon onvoldoende mogelijkheden heeft om tegemoet te komen aan het samenspel tussen de waargenomen eisen en bedreigingen vanuit die omgeving (Lazarus, 1980 in Schreurs et. al., 1983). De ervaring met discriminatie kan ook gezien

worden als stress, om precies te zijn raciale of etnische stress (Plummer en Slane, 1996). Raciale en etnische stress is een specifieke vorm van algemene stress, die zich voordoet als een psychologisch ongemak, wanneer een individu een raciale of etnische situatie als vervelend ervaart (Plummer en Slane, 1996). Dit stelt unieke eisen aan een individu, omdat zij blootgesteld worden aan die specifieke situaties (Ruggiero & Taylor, 1997).

2.2.1.2 Inschatting

Bij het proces van omgaan met stress worden twee mediërende processen onderscheiden, namelijk inschatting en coping. Inschatting is het cognitieve proces, waarbij een gebeurtenis of omstandigheid wordt geïnterpreteerd en geëvalueerd op de belasting voor een persoon. Inschatting bestaat uit twee processen, namelijk primaire- en secundaire inschatting. Bij primaire inschatting bepaalt de persoon of er daadwerkelijk sprake is van een bedreiging in de omgeving en tijdens secundaire inschatting schat de persoon in of hij of zij de middelen heeft om echt om te gaan met de bedreiging (Barrett & Swim, 1998 in Swim & Stanger, 1998). Die middelen zijn de hulpbronnen en beperkingen waarover een persoon beschikt. Hulpbronnen zijn middelen die zijn of haar [draagkracht] vergroten. Het gaat daarbij om verschillende soorten middelen, zoals: gezondheid en kracht, geloof, relaties, probleemoplossend vermogen, sociale vaardigheden, sociale steun en materiële middelen (Lazarus & Folkman, 1984). Beperkingen zijn middelen waardoor de [draagkracht] wordt verlaagd en de draaglast wordt vergroot. Het gaat dan om bijvoorbeeld persoonlijke beperkingen, omgevingsbeperkingen en een hoog niveau van dreiging (Lazarus & Folkman, 1984).

2.2.1.3 Coping

Coping is volgens de klassieke definitie van Lazarus & Folkman (1984): *'de constant veranderende cognitieve en gedragsmatige inspanning van een persoon om om te gaan met bepaalde externe en/of interne eisen die ervaren worden als belastend, en overschrijdend voor de bronnen van een persoon'*.

Deze definitie van coping omvat drie eigenschappen, namelijk dat coping een contextueel afhankelijk (1) proces (2) is waarin geen goede of slechte (3) coping bestaat. Coping is dus volgens deze definitie een proces, waarin de focus ligt op wat een persoon daadwerkelijk denkt of doet in een specifieke stressvolle gebeurtenis. Deze visie is in tegenstelling tot een coping als kenmerk (in het Engels: trait) benadering. Een coping als kenmerk benadering stamt nog af van de psychopathologie waarin coping gezien wordt

als een meer consistente eigenschap van een persoon, waarbij de context waarin een situatie zich afspeelt van gering belang is (Lazarus & Folkman, 1984). Vaak gaat het om een unidimensionele benadering waarin coping over een enkele dimensie gemeten wordt, zoals bijvoorbeeld vermijdende coping. Echter, dat geeft geen goede weerspiegeling van stress en coping. Stress kan namelijk een scala aan copingstrategieën vereisen (multidimensionaliteit) waarvan de complexiteit niet ondervangen kan worden in een unidimensionele meting (Folkman, 1982). Coping als proces is dus completer, omdat hierbij de nadruk ligt op het gegeven dat mensen niet vaak één interventie in reactie op stress maar juist verschillende alternatieven gebruiken en dat is weer afhankelijk van de stressor en de situatie waarin iemand zich bevindt (Miller & Kaiser, 2001).

Verder heeft de klassieke definitie van Lazarus & Folkman (1984) oog voor het gegeven dat coping contextueel is en dat betekent dat het beïnvloed is door de primaire en secundaire inschatting die iemand maakt. De nadruk op context betekent dat bepaalde persoons- en situationele kenmerken tezamen copingsinspanningen vormen (Folkman, 1982)

Ten derde bezit deze definitie geen assumpties over wat goede of slechte coping is. Coping is simpel gedefinieerd als de inspanningen van een persoon om om te gaan met bepaalde eisen ongeacht of deze inspanningen wel of niet succesvol, adaptief of maladaptief, effectief of ineffectief en gezond of ongezond zijn (Folkman, 1982; Williamson G.M & Dooley W.K. in Snyder, 2001).

Coping bij ervaren discriminatie

De klassieke definitie van Lazarus en Folkman (1984) kan omgevormd worden tot een definitie die betrekking heeft op coping bij ervaren discriminatie. Waarin de stressvolle gebeurtenis dus gedefinieerd wordt als ervaren discriminatie. Volgens deze definitie is coping bij ervaren discriminatie de constant veranderende cognitieve en gedragsmatige inspanning van een persoon om om te gaan met de discriminatie die zij als belastend en overschrijdend ervaart. Bij deze definitie van coping bij ervaren discriminatie is coping weergegeven als een proces dat contextueel afhankelijk is en waarin geen goede of slechte coping bestaat.

2.2.2 Copingstijlen en -strategieën

Strategieën van coping zijn de tactieken die iemand gebruikt om om te gaan met een stressvolle situatie of gebeurtenis. Copingstrategieën die behoren tot eenzelfde categorie kunnen vallen onder een bepaalde copingstijl en dat is de geprefereerde manier van coping tijdens bepaalde omstandigheden (Lazarus & Folkman, 1984).

Ondanks het gegeven dat er variaties kunnen zijn in het gebruik van copingstijlen en -strategieën en dat het afhankelijk is van de stressor en de situatie zijn er in de wetenschap verschillende conceptualisaties van copingstijlen gemaakt. Drie besproken conceptualisaties worden hierna beschreven. Het gaat hier om drie verschillende conceptualisaties van copingstijlen en dat zijn emotiegerichte en probleemgerichte coping, covert en overt coping, en aanpak, vermijdende en sociale steun coping,

➤ Emotiegerichte en probleemgerichte coping

Emotiegerichte coping is het reguleren van stressvolle emoties. Probleemgerichte coping is gericht op het veranderen van de probleemvolle persoon-omgeving relatie. Probleemgeoriënteerde coping neigt te overheersen als mensen het gevoel hebben dat er iets constructiefs gedaan kan worden aan de situatie. Emotie georiënteerde coping neigt daarentegen te overheersen wanneer iemand het idee heeft dat de stress iets is wat men moet ondergaan (Folkman, Lazarus, Dunkel-Schetter, DeLongis & Gruen, 1986).

➤ Covert en overt coping

Overt coping is het direct observeerbare gedrag dat een persoon vertoont of de handeling die een persoon verricht nadat een persoon discriminatie heeft ervaren (Houston, 1978 in Mellor 2004). Covert coping speelt zich af binnen een persoon en gaat om copingreacties die niet direct observeerbaar zijn. Een persoon maakt gebruik van cognities om een situatie (in deze ervaren discriminatie) leefbaarder en hanteerbaar te maken. Daarbij laat een persoon de situatie zoals deze is (Houston, 1978 in Mellor, 2004).

➤ Aanpakkende, vermijdende en sociale steun coping

Bij aanpakcoping gebruikt een persoon strategieën die zich richten op het 'aanpakken' van de bron van stress. Bij vermijdende coping gebruikt de persoon juist strategieën die niet gericht zijn op de bron van stress. Een persoon gebruikt daarbij dus strategieën waardoor de situatie draagbaarder wordt maar waarbij het probleem niet wordt aangepakt (Chang in Snyder, 2001). Bij sociale steun

coping is aandacht voor het gegeven dat iemand de basale behoefte heeft om contact te zoeken met anderen in moeilijke perioden (Desmond, Shevlin & Lachlan, 2006).

Naast de zojuist besproken conceptualisaties zijn er meerdere van coping gemaakt en daar zit het probleem bij stress en copingonderzoek. Er is namelijk nog geen verdere overeenstemming over welke stijlen nu fundamenteel zijn in het beschrijven van stressreacties en er is eveneens geen consensus over de relaties tussen de diverse stijlen van coping (Zeidner & Endler, 1996 in Miller & Kaiser, 2001). Coping onderzoekers hebben vele aanpakken gemaakt om copingstijlen en hun uitkomsten te identificeren, maar helaas zonder enig succes en dat is te wijten aan het gegeven dat individuen repertoires hebben aan stress en coping reacties en dat hierin een verschil is aan te brengen tussen diverse stressoren onder verschillende omstandigheden (Miller & Kaiser, 2001). Stressoren die onderzocht zijn door diverse onderzoekers variëren vaak van dagelijkse worstelingen tot grote levensgebeurtenissen. Het negeren van deze verschillen tussen stressoren kan verklaren waarom bevindingen vaak inconsistent zijn (Miller & Kaiser, 2001). Ook kunnen de diverse copingstrategieën behoren tot diverse stijlen van coping, bijvoorbeeld bij sociale steun: enerzijds kan het dienen als probleemoplosser, anderzijds kan het een manier zijn waarbij emoties de ruimte krijgen (Miller & Kaiser, 2001).

Ondanks deze kritiek op de conceptualisaties van copingstrategieën in copingstijlen valt op dat in recente wetenschappelijke onderzoeken nog steeds gebruik gemaakt wordt van de zojuist beschreven conceptualisaties. Dit geldt eveneens voor onderzoeken naar coping bij ervaren discriminatie (Utsey, Ponterotto, Reynolds & Cancelli, 2000; Snyder & Pulvers in Snyder, 2001; Barnes & Lightsey jr., 2005).

2.2.3 Internationale onderzoeksbevindingen over verschillen tussen etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie

Naar coping bij ervaren discriminatie van (etnische) minderheden is in de internationale wetenschap (voornamelijk de Verenigde Staten) al onderzoek gedaan. In deze onderzoeken zijn interessante resultaten geboekt. Het is niet de intentie om al deze bevindingen te beschrijven, maar wel enkele die betrekking hebben op verschillen in etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij discriminatie.

Er bestaan etnische verschillen in het omgaan met ervaren discriminatie. Zo blijkt uit een onderzoek van Sanders & Thompson (1996) dat Afrikaanse Amerikanen vaker gebruik maken van sociale steun, cognitieve vermijding en logische analyse van de situatie dan Aziatische en Europeaanse Amerikanen. Uit een onderzoek van Plummer & Slane (1996) blijkt dat Afrikaanse Amerikanen significant meer gebruik maken van emotiegerichte en probleemgerichte coping dan blanken doen. Als verklaring hiervoor stellen deze onderzoekers dat Afrikaanse Amerikanen blootgesteld worden aan unieke stressoren die een beroep doen op het gehele scala aan copingstrategieën van een persoon. Dat is inconsistent met de bevindingen van Lalonde, Majumber & Parris, 1995 (in Utsey et. al., 2000) die in een sample met donkere Canadezen stellen dat de favoriete copingstrategie bij institutionele discriminatie het zoeken van sociale steun is. Feagin & Sikes (1994 in Utsey et al., 2000) geven als verklaring aan dat het zoeken van sociale steun de enige beschikbare strategie is om met de situatie om te gaan. Deze bevinding is echter weer inconsistent met bevindingen van Utsey et. al. (2000), die stellen dat Afrikaanse Amerikaanse vrouwen bij individueel racisme een voorkeur geven aan vermijding boven het probleem oplossen of het zoeken van sociale steun. Als verklaring geeft Feagin (1991 in Utsey et. al., 2000) aan dat Afrikaanse Amerikanen aan vermijding de voorkeur geven omdat het confrontatieproces zo kostbaar is in termen van tijd en energie dat vermijding een acceptabele optie is. Het zojuist beschrevene duidt op een scala aan variaties in het omgaan met ervaren discriminatie, maar echt consistent zijn deze bevindingen niet te noemen. Mogelijke verklaringen voor deze inconsistente bevindingen kunnen liggen in het gegeven dat deze studies verschillende onderzoeksmethoden en verschillende steekproeven gebruikten om tot hun conclusies te komen en dat sommige van deze onderzoeken zich hebben gericht op de diverse soorten van discriminatie (individueel, institutioneel en cultureel).

Naast de mogelijke etnische verschillen bestaan er verschillen tussen mannen en vrouwen in het omgaan met ervaren discriminatie. In een onderzoek onder Afrikaanse Amerikanen in Amerika bij coping met ervaren discriminatie blijkt dat vrouwen significant vaker sociale steun zoeken dan Afrikaans-Amerikaanse mannen gebruiken (Utsey et. al., 2000). Een verklaring voor dit fenomeen geven de onderzoekers niet, wel vertellen zij dat het overeenkomt met uitkomsten van Lazarus & Folkman die eveneens ontdekten dat er genderverschillen zijn in coping.

Er kan een verschil in leeftijd bestaan in het omgaan met ervaren discriminatie. Afrikaanse jongeren prefereren vermindering en steun namelijk niet bij ervaren discriminatie, terwijl Afrikaanse volwassenen dit wel doen (Gaylord-Harden & Cunningham, 2008). Echter als kritiekpunt moet hierbij vermeld worden dat Gaylord-Harden & Cunningham dit resultaat niet helemaal kunnen begrijpen. Als mogelijke verklaring geven zij aan dat culturele specifieke copingstrategieën relevanter zijn bij het omgaan met ervaren discriminatie dan de algemeen erkende westerse copingstrategieën (ibid).

Over verschillen in opleidingsniveau in coping met ervaren discriminatie door etnische minderheden is geen wetenschappelijke literatuur te vinden. Klaarblijkelijk zijn er etnische verschillen in coping bij ervaren discriminatie. Helaas is er over de resultaten nog geen echte consistentie. Tussen mannen en vrouwen zijn verschillen in coping bij ervaren discriminatie, want vrouwen geven een voorkeur aan steun. Een verklaring voor dit verschil wordt niet geboden. Het is dus de vraag waarom mannen en vrouwen van elkaar verschillen in het gebruik van steun. Verder kunnen er leeftijdsverschillen zijn in het omgaan met ervaren discriminatie. Alleen de resultaten uit het onderzoek van Gaylord-Harden en Cunningham (2008) zijn twijfelachtig. Zij wijten de verschillen aan een voorkeur van minderheden voor cultureel specifieke copingstrategieën. Kortom het wetenschappelijke onderzoeksgebied naar coping bij ervaren discriminatie onderverdeeld naar verschillen tussen etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau behoeft een vergroting van kennis om daarover meer uitspraken te kunnen doen.

2.2.4 Methoden van Onderzoek naar coping bij ervaren discriminatie

Bij onderzoek naar coping bij ervaren discriminatie wordt gebruik gemaakt van zelfrapportage-invullijsten en (half-gestructureerde) diepte-interviews. De zelfrapportage-invullijsten die gebruikt worden zijn meestal standaardmeetinstrumenten van coping, zoals bijvoorbeeld de Ways of Coping Questionnaire (Lazarus en Folkman, 1984) of de Coping Strategie Indicator (CSI) (Amirkhan, 1990). Bij deze meetinstrumenten wordt aan de respondenten gevraagd om een stressvolle situatie die zich in het dagelijks leven heeft voorgedaan in de afgelopen periode terug te roepen en te beschrijven en daarna worden de voorgelegde items beantwoord op basis van een schaal (Schwarzer & Schwarzer, 1996). De CSI wordt door Utsey et al. (2000) in onderzoek naar coping bij ervaren discriminatie gekozen vanwege

de superieure psychometrische eigenschappen vergeleken met andere zelfrapportage-instrumenten van coping, zoals bijvoorbeeld de Ways of Coping Questionnaire. En het gegeven dat zij vrij is van demografische achtergrondinvloeden, zodat gender, sociaaleconomische status en leeftijd niet problematisch zijn als covarianten en dit meetinstrument daarom ook cross-cultureel vergelijkbaar is. Verder kiezen Utsey et al. (2000) voor de CSI, omdat zij superieur is aan andere metingen van coping vanwege het gegeven dat de subschalen loodrecht op elkaar staan en dus nauwelijks met elkaar correleren. Tevens is het belangrijk om te benadrukken dat de CSI theoretisch gegrond is in het framework van coping dat opgezet is door Lazarus & Folkman en dat de vele items van deze schaal overeenkomen met de Ways of Coping Questionnaire (Utsey et al., 2000). Verder moet vermeld worden dat de CSI ook zijn gebreken kent en dat is te vinden in het gegeven dat de schalen slechts 21%, 33% of 37% hebben verklaard van de totale variantie en dat zou komen vanwege het limiet in het aantal copingstijlen en strategieën dat men meet (Clark, Bormann, Cropanzano & James, 1995).

Uit kwalitatief onderzoek van Mellor (2004) komt naar voren dat de standaard zelfrapportage-invullijsten van coping die gebruikt worden om coping bij racisme te meten tekort schieten. In het onderzoek van Mellor (2004) komen drie thema's naar voren van manieren waarop respondenten omgaan met racisme (discriminatie is daar een uitvloeisel van), namelijk zelfverdediging⁷, zelfbeheersing⁸ en confrontatie⁹. Volgens Mellor (2004) zouden deze thema's met hun onderliggende strategieën geschikter zijn dan de bestaande meetinstrumenten om het omgaan met racisme te meten. Als verantwoording geeft hij aan dat geen van de veelgebruikte meetinstrumenten om coping te meten alle copingreacties bevatten en dat deze conceptualisaties bijdragen aan een meer samenhangende en inclusieve theorie van coping met racisme. De onderzoeksbevindingen van Gaylord-Harden & Cunningham (2008) vullen deze bevindingen aan door te pleiten voor meer aandacht aan cultuurspecifieke copingstrategieën in het beschrijven van coping bij ervaren discriminatie door etnische minderheden.

⁷ Zelfverdediging omvat copingstrategieën zoals: acceptatie, cognitieve herinterpretatie, sociale steun, identiteit ontkennen, doelen bereiken en kinderen sterker maken.

⁸ Zelfbeheersing behelst vervolgens strategieën zoals: racisme erkennen, een bewuste keuze voor negeren, reacties verbeelden en verlangen naar reageren maar het niet doen.

⁹ Confronterende strategieën omvatten strategieën zoals: de dader opvoeden, racisme bestrijden, eigen rechten benadrukken, eigen identiteit benadrukken, controle overnemen, externe autoriteiten inschakelen en wraak.

Kortom, om coping bij ervaren discriminatie te meten maken onderzoekers veelal gebruik van zelfrapportage-meetinstrumenten of (half-gestructureerde) diepte-interviews. De CSI behoeft de voorkeur bij het meten van coping bij ervaren discriminatie vanwege het gegeven dat de psychometrische proporties en de crossculturele vergelijkbaarheid sterker is in vergelijking tot andere zelfrapportagemeeetinstrumenten van coping zoals bijvoorbeeld de WCQ. En het gegeven dat de schalen nauwelijks met elkaar correleren. Evenals het gegeven dat het fundament van de CSI gelegen is in de Ways of Coping Questionnaire (Utsey et al., 2000). Uit recent onderzoek van Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) blijkt echter dat de verschillende standaardmeetinstrumenten van coping niet alle facetten meten die relevant zijn bij coping bij ervaren discriminatie. Deze standaardmeetinstrumenten omvatten bijvoorbeeld niet bepaalde cultuurspecifieke copingstrategieën. Om deze reden zou een specifiek meetinstrument om coping bij ervaren discriminatie te meten ontwikkeld mogen worden.

2.3 Samenvattend

De houding van de Nederlandse bevolking is niet al te gunstig jegens etnische minderheden en dat vergt van etnische minderheden coping bij ervaren discriminatie. Dat is de constant veranderende cognitieve en gedragsmatige inspanning van een persoon om om te gaan met de discriminatie die zij als belastend en overschrijdend ervaren. Deze definitie van coping bij ervaren discriminatie heeft oog voor het gegeven dat coping een proces is dat contextueel afhankelijk is en waarin geen goede of slechte coping bestaat.

Diezelfde coping is onder te verdelen in strategieën en stijlen. Drie verschillende van deze conceptualisaties zijn besproken, namelijk: emotiegerichte versus probleemgerichte coping, covert en overt coping en aanpak, vermijding en ondersteunende coping. Rondom de diverse conceptualisaties van copingstijlen is in de wetenschap geen consensus, omdat er geen overeenstemming is over welke stijlen fundamenteel zijn in het beschrijven van stressreacties, net als dat er geen consensus bestaat over de relaties tussen de diverse stijlen van coping (Zeidner & Endler, 1996 in Miller & Kaiser, 2001). Waarschijnlijk is dat te wijten aan het feit dat individuen repertoires hebben aan stress en coping reacties en dat hierin een verschil is aan te brengen tussen diverse stressoren onder verschillende omstandigheden (Miller &

Kaiser, 2001). Tevens kunnen de diverse copingstrategieën behoren tot diverse stijlen van coping (Miller & Kaiser, 2001). Desondanks valt op dat in recente wetenschappelijke onderzoeken (naar coping bij ervaren discriminatie) nog steeds gebruik gemaakt wordt van de verschillende klassieke conceptualisaties. Om deze reden kan aangenomen worden dat ondanks de ontbrekende consensus nog steeds gebruik gemaakt mag worden van de onderverdelingen in stijlen.

Binnen de internationale wetenschap verschilt men nog van mening over de resultaten en verklaringen voor verschillen tussen etnische minderheden, en over verschillen tussen sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping met ervaren discriminatie. Er zijn enkele bevindingen gevonden over verschillen tussen etnische minderheden, Afrikaanse mannen zouden vaker gebruik maken van sociale steun, cognitieve vermijding en logische analyse van de situatie dan Aziatische en Europese Amerikanen (Sanders & Thompson, 1996). Een ander onderzoek toont aan dat Afrikaanse Amerikanen meer gebruik maken van zowel emotiegerichte als probleemgerichte coping dan blanken doen (Plummer & Slane, 1996). Terwijl Lalonde, Majumber & Parris (1995 in Utsey et al., 2000) stellen dat donkere Canadezen voornamelijk gebruik maken van sociale steun. Maar in een onderzoek van Utsey et al. (2000) wordt weer aangetoond dat Afrikaanse Amerikaanse vrouwen bij individueel racisme een voorkeur geven aan vermijding boven het probleem oplossen of het zoeken naar sociale steun. Deze bevindingen zijn niet consistent te noemen en dat kan gelegen zijn in het gegeven dat er verschillende onderzoeksmethoden en steekproeven gebruikt zijn om tot conclusies te komen en dat sommige van deze onderzoeken zich hebben gericht op de diverse soorten van discriminatie (individueel, institutioneel en cultureel). Over verschillen tussen leeftijdsniveaus en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie is weinig consensus. Wel blijkt uit onderzoek van Utsey et al., (2000) dat vrouwen vaker sociale steun zoeken dan mannen als zij om moeten gaan met ervaren discriminatie, maar een verklaring voor dit verschil wordt niet gegeven. Bij deze bevindingen moet opgemerkt worden dat de beschreven onderzoeken allemaal plaatsgevonden hebben buiten Europa. Om die consensus te vergroten binnen Europa is wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk.

Onderzoek kan op verschillende wijzen uitgevoerd worden. Veelal maakt men dan gebruik van zelfrapportage-meetinstrumenten van coping of diepte-interviews. De CSI behoeft de voorkeur bij het meten van coping bij ervaren discriminatie met een

zelfrapportage-meetinstrument vanwege de betere psychometrische proporties, de betere crossculturele vergelijkbaarheid en het gegeven dat de schalen nauwelijks met elkaar correleren in vergelijking tot andere zelfrapportage-meetinstrumenten van coping (Ways of Coping Questionnaire). Evenals het gegeven dat het fundament van de CSI ligt in de door Folkman en Lazarus ontwikkelde Ways of coping Questionnaire (Utsey et al., 2000). Echter, de verschillende standaardmeetinstrumenten van coping meten volgens Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) niet alle facetten die relevant zijn bij coping bij ervaren discriminatie. En om deze reden zou een specifiek meetinstrument om coping bij ervaren discriminatie te meten ontwikkeld mogen worden.

3. Het onderzoeksontwerp

In dit hoofdstuk komt het onderzoeksontwerp aan bod, dat bijdraagt aan de beantwoording van de hoofdvragen en de deelvragen die in de inleiding zijn besproken. Achtereenvolgend zullen de onderzoeksmethode (§3.1), -populatie (§3.2), dataverzameling en -selectie (§3.3), het meetinstrument (§3.4), de methodische verantwoording van de kwalitatieve analyse (§3.5), de betrouwbaarheid en validiteit van de metingen (§3.6) en de relevantie van het onderzoek besproken worden (§3.7).

3.1 De onderzoeksmethode

Dit onderzoek is een beschrijvend explorierend vergelijkend fundamenteel wetenschappelijk onderzoek, omdat door middel van dit onderzoek de wetenschappelijke kennis van etnische minderheden, evenals verschillen tussen etnische minderheden ook in sekse, leeftijd en opleidingsniveau over coping bij ervaren discriminatie vergroot wordt. Het onderzoek heeft plaatsgevonden tussen februari en november 2009 en valt onder te verdelen in drie deelonderzoeken:

- Literatuuronderzoek
- Kwantitatief Survey onder etnische minderheden
- Kwalitatieve Focusgroepen en (half-gestructureerde) diepte-interviews

De literatuurstudie was nodig ter verkenning van het onderzoeksveld, voor het opstellen van een theoretisch kader en onderzoeksplan en om richting te geven tijdens de analyse en interpretatie van de bevindingen.

In de literatuurstudie kwamen verscheidene redenen naar voren waarom de CSI het best gebruikt kan worden om coping bij ervaren discriminatie te meten, maar dat aan zo'n standaard meetinstrument van coping beperkingen zitten, omdat niet alle facetten die relevant zijn voor coping bij ervaren discriminatie gemeten worden. Als aanbeveling werd er gesteld dat een nieuw meetinstrument ontwikkeld moet worden. Deze keuze is niet gemaakt in het onderzoek. In dit onderzoek bestond namelijk niet de mogelijkheid om een volledig nieuw instrument te ontwikkelen en vervolgens voor te leggen aan een groot aantal respondenten. Om deze reden is er op twee manieren verder gegaan. Er is

voor gekozen om een nieuw verkort zelfrapportage-meetinstrument van coping te gebruiken dat ongeveer dezelfde schalen van coping meet als de CSI, namelijk 'aanpakken', 'vermijding' en 'steun' (alleen in de stijl 'steun' zit een verschil, zie §3.4). In de literatuurstudie werd aangegeven dat er weinig consensus is over welke stijlen fundamenteel zijn in het beschrijven van coping. Er werd echter ook duidelijk dat er ondanks dit gegeven nog steeds gebruik gemaakt wordt van klassieke onderverdelingen in stijlen en dat maakt de vergelijkbaarheid met andere onderzoeken logischerwijs weer groter. De zojuist besproken onderverdeling van de CSI maakt daar ook gebruik van. Opmerkelijk is dat in de CSI gesproken wordt van de copingstrategieën: 'aanpakken', 'vermijding' en 'sociale steun'. Terwijl dit eveneens stijlen van coping kunnen zijn. Immers zowel 'aanpakken' als 'vermijding' als 'sociale steun' valt onder te verdelen in copingstrategieën. Om deze reden wordt in dit onderzoek gesproken van copingstijlen. De CSI heeft de voorkeur bij het meten van coping bij ervaren discriminatie vanwege de betere psychometrische eigenschappen en crossculturele vergelijkbaarheid en het gegeven dat de schalen nauwelijks met elkaar correleren in vergelijking tot andere zelfrapportage-meetinstrumenten van coping. Evenals het gegeven dat de CSI het fundament van de Ways of Coping Questionnaire (Utsey et al., 2000).

In de literatuurstudie werd eveneens duidelijk dat er om consensus over verschillen tussen etnische minderheden evenals sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie (in Europa) te bereiken, wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd moet worden. Door middel van de verkorte copinglijst kunnen deze verschillen in Nederland achterhaald worden.

Zoals zojuist al werd aangestipt, blijkt dat een standaardmeetinstrument van coping niet alle stijlen en strategieën die relevant zijn in coping bij ervaren discriminatie meet. Om deze reden is ervoor gekozen om via een kwalitatieve analyse (half-gestructureerde diepte-interviews en focusgroepen) te achterhalen welke stijlen en strategieën fundamenteel zijn in coping bij ervaren discriminatie van etnische minderheden in Nederland, om vervolgens te bekijken of de verkorte copinglijst alle relevante stijlen en strategieën meet.

Kortom, er is in dit onderzoek sprake van een mixed method aanpak. Om de empirische kennis te vergroten is gebruik gemaakt van kwantitatieve (survey) en kwalitatieve (focusgroepen en half-gestructureerde diepte-interviews) gegevens. Op beiden ligt in dit onderzoek de nadruk. De data zijn ongeveer gelijktijdig (*concurrent*) door Art.1

verzameld in het kader van de monitor rassendiscriminatie 2009, maar zijn afzonderlijk geanalyseerd. De kwalitatieve data is geanalyseerd met MAXqda en de kwantitatieve data met SPSS, om zo valide en betrouwbaar mogelijk te werken. Vervolgens zijn de bevindingen met elkaar verbonden. Tijdens al deze fases is er oog geweest voor de wetenschappelijke literatuur over coping.

3.2 De onderzoekspopulatie

In het onderzoek is sprake van een doelgerichte selectie. Onder de onderzoekspopulatie vallen personen die tot de grootste groepen etnische minderheden in Nederland behoren, in deze Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse, en Surinaamse Nederlanders (CBS, 2009) die ouder zijn dan 18 jaar. Iemand wordt tot een doelgroep gerekend als hijzelf, of tenminste een van zijn ouders in een van de doelgroepen geboren is (Boog et. al., 2006).

3.3 Dataverzameling en selectie

In dit onderzoek wordt in het empirische gedeelte gebruik gemaakt van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens. Om coping bij ervaren discriminatie voor etnische minderheden en etnische minderheden onderverdeeld naar sekse, leeftijd en opleidingsniveau te achterhalen zijn in zowel de survey als in de focusgroepen en (half-gestructureerde) diepte-interviews vragen gesteld. Deze vragen werden gedurende de survey gesteld en bij de (half-gestructureerde) diepte-interviews en focusgroepen is een vragenlijst uitgedeeld waarin deze gegevens ook achterhaald zijn. De antwoorden van deze vragen zijn voor zowel het survey als de (half-gestructureerde) diepte-interviews en focusgroepen in dezelfde categorieën onderverdeeld. Voor sekse zijn dat uiteraard de categorieën man en vrouw. Opleidingsniveau is onderverdeeld in de categorieën laag (Lager Onderwijs, VBO en MAVO), gemiddeld (HAVO/VWO/MBO) en hoog (HBO/WO). Leeftijd is onderverdeeld in de categorieën jongvolwassenen (18-34 jaar), volwassenen (35-54) en ouderen (55 en ouder).

Coping is in de survey gemeten door middel van een vraag die trachtte te achterhalen hoe personen omgaan met ervaren discriminatie. In paragraaf 3.5 wordt daar verder op in gegaan. Tijdens de focusgroepen en (half-gestructureerde) diepte-interviews is

coping door middel van topics die opgesteld waren door Art.1 (zie bijlage 1) aanbod gekomen. Deze topics hadden onder andere betrekking op ervaren discriminatie en de manier waarop daarmee om wordt gegaan.

Nu duidelijkheid is geworden hoe zowel de kwalitatieve als kwantitatieve data verkregen is volgt hierna voor zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve data een verdere beschrijving van de dataverzameling en selectie.

3.3.1 Kwantitatief

Doordat gebruik is gemaakt van een vast panel van respondenten dat via de e-mail een survey invult is er geen sprake van een random steekproef. Doordat op deze manier bepaalde groepen niet betrokken zouden worden in het onderzoek, zijn er face-to-face interviews (waarbij dezelfde vragenlijst gebruikt werd) bij mensen thuis gehouden. Deze mensen werden op straat¹⁰ aangesproken over ervaren discriminatie en aan hen werd gevraagd om mee te werken aan een interview. Ook hierbij is gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode, om zo meerdere respondenten te kunnen benaderen over ervaren discriminatie en een beter bereik en een betere spreiding van de populatie te creëren.

Alle data die verkregen is van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse Nederlanders zijn gebruikt tijdens de analyse. In totaal zijn er 707 respondenten die behoren tot de categorie etnische minderheden, waarvan 263 Turks-, 232 Marokkaans-, 35 Surinaams- en 77 Antilliaans-Nederlands is. Daarvan zijn 350 man en 357 vrouw. Niet alle respondenten hebben hun leeftijd en opleidingsniveau ingevuld. In totaal hebben 683 respondenten de leeftijd en 694 de opleidingsniveau ingevuld. Er zijn 220 laag, 301 gemiddeld en 173 hoog opgeleiden. Verder zijn er 295 jongvolwassenen, 284 volwassenen en 104 ouderen gesproken. Deze gegevens en een verdere verdieping zijn terug te vinden in bijlage 4 (tabel 14 a,b,c).

Om ervoor te zorgen dat de groepen representatief zijn is bovendien gebruik gemaakt van een door TNS-NIPO ontwikkelde wegingsfactor.

¹⁰ Op straat houdt in deze het volgende in: enquêteurs zijn van deur tot deur gegaan om respondenten te verzamelen, ze hebben gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode door eigen kennissen te raadplegen of ze hebben mensen in de openbare ruimte aangesproken (markt, winkelcentra) of tijdens een openbare gelegenheid geïnterviewd (bijv. een koffiehuis).

3.3.2 Kwalitatief

De respondenten die nodig waren voor het kwalitatieve gedeelte zijn door Art.1. met behulp van eigen netwerken, en door het benaderen van verenigingen en instanties door middel van de sneeuwbal methode verzameld. Bij de focusgroepen werden personen geïnterviewd, waarvan niet bekend is of zij melding hebben gedaan van discriminatie. Dat wil niet zeggen dat zij geen discriminatie hebben ervaren in hun leven. Het is alleen bij voorbaat nog onbekend of deze personen discriminatie gemeld hebben. Bij de (half-gestructureerde) diepte-interviews zijn personen geïnterviewd die discriminatie wel hebben gemeld. Zowel de focusgroepen als de (half-gestructureerde) diepte-interviews hebben plaatsgevonden op locaties waar de respondent zich op zijn/haar gemak voelde en duurden ongeveer twee uur. Tijdens deze gesprekken werkten de interviewers een topiclijst (zie bijlage 1) af, waarbij coping aan de orde kwam. De focusgroepen bestonden uit twee delen waarin coping aan bod kwam: het eerste uur richtte zich op ervaren discriminatie en het tweede uur op meldgedrag. Bij de (half-gestructureerde) diepte-interviews is voornamelijk gesproken over het incident waarvan men melding heeft gedaan. Melden van discriminatie is uiteraard al een copingstrategie en om deze reden bestond de veronderstelling dat het omgaan met discriminatie aan de orde zou komen.

In totaal zijn er 11 focusgroepen en 4 (half-gestructureerde) diepte-interviews gebruikt. Het aantal respondenten bij de focusgroepen varieerde tussen de 5 en de 15.

De doelpopulatie uit dit onderzoek bestaat uit de grootste groepen etnische minderheden¹¹ in Nederland. Tijdens de (half-gestructureerde) diepte-interviews en focusgroepen is daarnaast (zij het in zeer geringe mate) ook gesproken met respondenten die behoorden tot een andere etnische minderheid dan waar de doelpopulatie zich op richtte. De uitkomsten van deze gesprekken zijn toch betrokken in de analyse, omdat de informatie die afkomstig was uit deze interviews en focusgroepen zeer waardevol bleek voor het onderzoek, en de respondenten tenslotte ook behoorden tot een etnische minderheid in Nederland.

Uit de verdeling van de respondenten (zie tabel 15 in bijlage 5) in de focusgroepen en (half-gestructureerde) diepte-interviews blijkt dat het bereik van de diverse groepen etnische minderheden in Nederland aardig is waar het gaat om etniciteit en sekse en dat

¹¹ namelijk Somalisch, Irakees, Indonesisch, Nigeriaans en Nederlands.

versterkt de inhoudelijke generalisatie van het onderzoek in zekere zin. Wel moet hierbij vermeldt worden dat het bereik aardig is als er gecontroleerd wordt voor etniciteit en sekse. Alleen Surinaamse en Marokkaanse mannen zijn in mindere mate gesproken. Wanneer men bij etniciteit ook zou controleren voor zowel opleidingsniveau als leeftijd dan zouden er meerdere respondenten betrokken mogen worden in de analyse. Echter doordat er verzadiging optrad is hier niet voor gekozen.

3.4 Kwantitatief meetinstrument voor coping

Als er gekeken wordt naar de diverse internationale onderzoeken die uitgevoerd zijn naar coping bij ervaren discriminatie, dan blijkt dat er nog geen meetinstrument ontwikkeld is dat coping bij ervaren discriminatie meet. In de meeste gevallen wordt er gebruik gemaakt van meetinstrumenten die coping meten, zoals bijvoorbeeld de Ways of Coping Questionnaire of de Coping Strategie Indicator (CSI). De Coping Strategie Indicator (CSI) wordt gebruikt vanwege het gegeven dat zij sterker is met betrekking tot psychometrische proporties en crossculturele vergelijkbaarheid en het gegeven dat de schalen nauwelijks met elkaar correleren in vergelijking tot andere standaard zelfrapportage meetinstrumenten (Utsey et al., 2000). De CSI is een meetinstrument dat coping bij stress meet. Discriminatie kan ook gezien worden als een vorm van stress en om deze reden is de CSI toepasbaar. De CSI meet de volgende schalen van coping: 'vermijding', 'het probleem aanpakken' en 'sociale steun zoeken'. De CSI is een meetinstrument dat 33 items bevat. Een vragenlijst met 33 items bleek wegens praktische gronden te lang om aan de gehele survey toe te voegen en om deze reden moest er gezocht worden naar een korter alternatief. Ook in Nederland is er nog geen meetinstrument ontwikkeld dat coping bij ervaren discriminatie meet. Als coping gemeten wordt in Nederland dan wordt er meestal gebruik gemaakt van de Utrechtse Coping Lijst (UCL). De Utrechtse Coping Lijst is een zelfrapportage instrument waarbij respondenten op een vierpuntschaal¹² aangeven in welke mate zij gebruik maken van de in de items aangegeven wijzen van omgaan met problemen. De UCL omvat de volgende zeven schalen: confrontatie en actief probleem aanpakken, afwachten en vermijden, depressieve reactiepatronen, sociale steun zoeken, palliatieve reactie, uitten van emoties en geruststellende gedachten of optimisme (Schreurs, Willige van den,

¹² 4-puntschaal van zelden of nooit, soms, vaak tot zeer vaak

Brosschot & Tellegen, 1993). Maar de UCL is eveneens te lang om toe te voegen. Echter, er kan uiteraard wel een verkorte versie van de UCL gebruikt worden. In de samenstelling van de verkorte copinglijst (figuur 2) wordt er alléén gebruik gemaakt van de schalen die dezelfde dimensies als de CSI meten, Deze keuze is gemaakt, doordat de CSI een instrument is dat aangeraden wordt bij het meten van coping bij ervaren discriminatie en doordat het gebaseerd is op de Ways of Coping Questionnaire van Lazarus & Folkman (Utsey et al., 2000). evenals het gegeven dat de CSI ook een kort meetinstrument is dat drie verschillende stijlen van coping meet (vermijding, probleem aanpakken en sociale steun zoeken). Deze verkorte copinglijst omvat 10 items, waarvan 9 items uit de UCL komen. Daarnaast is er één nieuw item toegevoegd is: 'Een klacht indienen bij een instantie of autoriteiten'. Bij deze verkorte copinglijst kan men beantwoorden op basis van een vijfpuntige schaal, met antwoordcategorieën: zelden of nooit, soms, vaak, zeer vaak en weet niet.

Om te achterhalen of de componenten die verondersteld waren bij de ontwikkeling van het meetinstrument daadwerkelijk de onderliggende componenten zijn is een principale componentenanalyse uitgevoerd. Daarna is de betrouwbaarheid van ieder van de verkregen componenten berekend met een betrouwbaarheidsanalyse.

Figuur 2

De verkorte copinglijst

De verkorte coping bij discriminatie vragenlijst	
Mensen reageren vaak heel verschillend als zij met discriminatie te maken krijgen. Wat men in een bepaald geval doet hangt sterk af van de aard van het probleem of de gebeurtenis. Toch reageert men over het algemeen wat vaker op de ene dan op de andere manier.	
Hier volgen een aantal manieren waarop men op discriminatie kan reageren. Wilt u aangeven hoe vaak u in het algemeen op zo'n manier reageert?	
P22.1.	De situatie zoveel mogelijk uit de weg gaan
P22.2.	Doelgericht te werk gaan om het probleem op te lossen
P22.3.	Een klacht indienen bij een instantie of autoriteiten
P22.4.	Doen alsof er niets gebeurd is
P22.5.	Met vrienden of familie het probleem bespreken
P22.6.	Verskillende mogelijkheden bedenken om het probleem op te lossen
P22.7.	Je aan anderen aanpassen en zorgen dat je niet teveel afwijkt van anderen
P22.8.	Je erbij neerleggen
P22.9.	De dader erop aanspreken
P22.10.	Troost en begrip zoeken bij anderen.
Antwoordcategorieën:	
1	Zelden of nooit
2	Soms
3	Vaak
4	Zeer vaak
5	Weet niet

3.4.1 Principale componentenanalyse

Voordat de principale componentenanalyse werd uitgevoerd is de categorie “weet niet” omgezet in een missing value (ontbrekende waarde). Om zoveel mogelijk gegevens te betrekken in de Principale componentenanalyse is de optie “exclude cases pairwise” gekozen voor de ontbrekende waarden. Bij de principale componentenanalyse wordt verondersteld dat de componenten mogelijk met elkaar samenhangen, want sociale steun kan als een vorm van “aanpakken” gezien worden. Om deze reden is een principale componentenanalyse uitgevoerd met oblique rotatie.

Het blijkt dat een steekproef van 300 personen een stabiele factor-oplossing zal bieden. Voor de zekerheid is dit getest aan de hand van de Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) meting van een adequate sample. Met een waarde van .73, wat inhoudt dat het goed is volgens de criteria¹³ van Kaiser (1974), kan worden aangenomen dat een factoranalyse passend is voor deze data. Volgens Bartlett’s test van sfericiteit zouden de resultaten significant moeten zijn en dat blijkt ook met een waarde van .00. Uit tabel 12a in bijlage 2 dan blijkt dat er 2 componenten zijn met een eigenwaarde groter dan 1 (Kaisers criterium). Echter Kaiser’s criterium is accuraat wanneer er minder dan 30 variabelen zijn en de communaliteiten na extractie groter zijn dan .70 (Field, 2005). De communaliteiten zijn bij geen variabele hoger dan .70 (tabel 12a in bijlage 2). Volgens het knikcriterium zijn er 2 of 3 componenten te onderscheiden zijn en volgens het scree-criterium 2 (figuur 3 in bijlage 2). Doordat de vragenlijst was samengesteld met de veronderstelling dat er 3 componenten onder zouden liggen en er bij het knikcriterium 2 of 3 zichtbaar zijn is de principale componentenanalyse daarom opnieuw uitgevoerd voor 3 componenten.

Er is wederom een principale componentenanalyse uitgevoerd met oblique rotatie. De veronderstelling bestaat nog steeds dat de componenten met elkaar samenhangen. Alle items hebben een communaliteit die hoger is dan .20 (tabel 12a in bijlage 2) en dat is voldoende hoog (Field, 2005). Uit de principale componentenanalyse komen drie componenten naar voren. Het eerste component verklaart 27,9 % van de totale variantie, het tweede component verklaart 21,2 % van de totale variantie en het derde component verklaart 9,0 % van de totale variantie. Tezamen verklaren zij 58,1 % van de totale variantie (tabel 12a in bijlage 2).

¹³ Kaiser (1974) raad een minimum aan van .5 en waarden tussen .5 en .7 zijn matig, waarden tussen .7 en .8 zijn goed, waarden tussen .8 en .9 zijn geweldig en boven .9 zijn uitmuntend. (Field, 2005)

Uit de patronenmatrix (tabel 12a in bijlage 2) komen drie componenten naar boven. Er is voor gekozen om de items die het hoogst correleerden met een component te scharen onder datzelfde component. Het eerste component is gedefinieerd als 'aanpakken'. Items die daarbij behoren zijn: 'verschillende mogelijkheden bedenken om het probleem op te lossen', 'doelgericht te werk gaan om het probleem op te lossen', en 'de dader erop aanspreken'. Bij de ontwikkeling van het meetinstrument was verondersteld dat het item 'een klacht indienen bij een instantie of autoriteit' ook tot het component 'aanpakken' zou behoren. Dit item correleerde echter hoger met component 3 en daarom is dit item onder component 3 geschaard. Het derde component werd in eerste instantie gezien als sociale steun, maar doordat het item 'een klacht indienen bij een instantie of autoriteit' hoger correleerde met dit component is ervoor gekozen om het component te formuleren als 'steun'. De andere items die daarbij horen zijn: 'met familie of vrienden het probleem bespreken' en 'troost en begrip zoeken bij anderen'. Het tweede component komt overeen met de veronderstelling die geformuleerd is tijdens het maken van het meetinstrument en wordt gedefinieerd als 'vermijding'. Daarbij behoren de items: 'doen alsof er niets gebeurd is', 'je erbij neerleggen', 'de situatie zoveel mogelijk uit de weg gaan' en 'je aanpassen aan anderen en zorgen dat je niet teveel afwijkt van anderen'.

De samenhang van de componenten is gering tot matig (tabel 12b in bijlage 2) omdat alle samenhangen negatief zijn. Dat betekent dat als iemand hoog op de ene stijl scoort, dan scoort diegene (iets) lager op de andere stijl. Oftewel als iemand in sterke mate één bepaalde copingstijl gebruikt, dan zal hij/ zij in geringere mate de andere twee copingstijlen gebruiken. Blijkbaar hebben personen relatief vaak één bepaalde copingstijl.

3.4.2 Betrouwbaarheidsanalyse

Er is dus een keuze gemaakt voor 3 componenten die coping meten. Vervolgens is bekeken wat de betrouwbaarheid van deze schalen afzonderlijk is. Bij het component 'aanpakken' is $\alpha = .698$ en dat is voldoende intern consistent volgens de criteria van de Heus¹⁴ (1995). Er hoeven geen items verwijderd te worden, omdat alpha niet zal toenemen na verwijdering van items (tabel 13a in bijlage 3). Bij het component 'vermijding' is $\alpha = .679$ en dat is ook voldoende intern consistent volgens de criteria van

¹⁴ $\alpha \geq .80$ 'goed', $\alpha < .60$ 'slecht' (De Heus, 1995)

de Heus (1995). Er hoeven geen items verwijderd te worden, omdat alpha niet zal toenemen na verwijdering van items (tabel 13c in bijlage 3). De schaal 'steun' zit tussen voldoende en matig in omdat $\alpha = .559$. Na verwijdering van het item 'een klacht indienen bij een instantie of autoriteit' zou de interne consistentie toenemen tot $\alpha = .608$ (tabel 13b in bijlage 3). Volgens de vuistregels van de Heus ¹⁵(1995) zou dit item verwijderd worden, omdat de interne consistentie met meer dan $\alpha = .05$ toeneemt. Echter vanwege theoretische gronden, wordt dit item niet verwijderd. Door toevoeging van het item 'een klacht indienen bij een instantie of autoriteit' worden meerdere facetten van het theoretisch concept 'steun' gemeten.

3.5 De methodische verantwoording van het kwalitatieve onderzoek

Bij een kwalitatief onderzoek zijn analyseren en coderen bijna onlosmakelijk met elkaar verbonden. Om dit op een gedegen manier uit te voeren is een methodische verantwoording noodzakelijk. Deze is gedeeltelijk al beschreven in het kwalitatieve onderzoek (§ 4.2), maar er zijn nog enkele issues interessant om te vermelden. Het gaat hier om algemene punten die betrekking hebben op de aanwezigheid van de onderzoeker bij de (half-gestructureerde) diepte-interviews en focusgroepen, opnames, locatie van de analyse, 'sensitizing concepts', afbakening analyse en MAXqda.

Bij de diepte-interviews is de onderzoeker van dit onderzoek niet aanwezig geweest. De kans bestond dat de geïnterviewde zich overvallen kon voelen. Bij enkele focusgroepen is de onderzoeker wel aanwezig geweest. Doordat alle focusgroepen en diepte-interviews op zijn opgenomen en men de notulen heeft bewaard konden deze gegevens goed gebruikt worden om te transcriberen en te analyseren.

De gehele kwalitatieve analyse heeft plaatsgevonden bij Art1. Deze keuze is gemaakt in overleg met Art.1 en is gemaakt vanwege privacy en bescherming van de persoonsgegevens. Eveneens is het voor de onderzoeker verstandig en leerzaam geweest om gebruik te maken van de onderzoekers die op locatie aanwezig waren. De vragen die er waren konden namelijk direct face to face gesteld worden. Daarnaast droegen de bijeenkomsten die door het hoofd van het onderzoeksteam gehouden werden bij aan de deskundigheidsbevordering en dat is de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek ten goede gekomen.

¹⁵ De Heus (1995) Stijging in α is $\leq 0,001$ niet verwijderen en stijging in α is $\geq 0,05$ verwijderen

De gegevens die in de literatuurstudie zijn verzameld dienden tijdens de analyse als 'sensitizing concepts'.

Om goed afgebakend te werken zijn tijdens de analyse louter de ervaringen die de respondenten zelf of hun kinderen hebben gehad met discriminatie betrokken. De data is vervolgens geanalyseerd met een standaardinstrument voor analyse, namelijk MAXqda.

3.6 De validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek

De validiteit en betrouwbaarheid van een onderzoek bepalen de kwaliteit van een onderzoek. Op de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek wordt hierna kort ingegaan.

De betrouwbaarheid en/of validiteit van het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek worden op verschillende manieren vergroot, namelijk door:

- De semi-gestructureerde topiclijsten, waardoor eenduidigheid in behandelde onderwerpen ontstond.
- de bandopnames in verband met het creëren van een volledige weergave.
- MAXqda, gestandaardiseerde procedures van codering, afwisseling van fases van codering en memo's. De systematische werkwijze is controleerbaar voor derden en er wordt voorzien dat waarnemingen worden gerepliceerd (betrouwbaarheid) en dat tussentijdse interpretaties in het vervolg van het onderzoek worden getoetst (validiteit) (Boeije, 2005), memo's zijn daarbij ondersteunend geweest.
- het bijwonen van bijeenkomsten over kwalitatieve analyse, waardoor de deskundigheid bevorderd werd.
- de methodologische verantwoording, waarmee inzichtelijk en transparant is gemaakt wat dit onderzoek inhoudt, hoe het is uitgevoerd en waarom. Dit kan anderen in staat stellen om het onderzoek eventueel te herhalen. Door de transparantie die met een methodologische verantwoording is gecreëerd kunnen lezers van dit onderzoek zelf bepalen in hoeverre zij het onderzoek kwalitatief sterk vinden.
- het overleg met andere onderzoekers (begeleidende docent in deze) droeg bij aan de deskundigheid van de onderzoeker.
- het redelijke bereik van respondenten heeft bijgedragen aan de inhoudelijke generalisatie. Toch moet hierbij een kritische noot worden geplaatst, want het

minimale bereik van Marokkaanse en Surinaamse mannen heeft weer een minder goed effect op de inhoudelijke generalisatie.

De betrouwbaarheid en/of validiteit van het kwantitatieve gedeelte in dit onderzoek worden op verschillende manieren vergroot, namelijk door:

- Het bereik van de respondenten te vergroten door respondenten die slecht bereikt worden in het panel op straat te ondervragen. Voor de representativiteit naar etnische groep is voor de zekerheid nog een wegingvariabele toegevoegd.
- Te werken met SPSS .
- Met behulp van de principale componentenanalyse en de betrouwbaarheidsanalyse kon worden geconcludeerd dat het meetinstrument de drie dimensies van coping voldoende meet en dat bevordert de inhoudsvaliditeit van het onderzoek.

3.7 Relevantie van het onderzoek

Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant, omdat er om te beginnen een onderzoek uitgevoerd wordt binnen een West-Europees land naar coping bij ervaren discriminatie. De onderzoeken die plaats hebben gevonden naar coping bij ervaren discriminatie zijn voornamelijk in de Verenigde Staten uitgevoerd. De resultaten daaruit hoeven niet te gelden voor etnische minderheden in Nederland en mede daarom is wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk.

Verder geldt dat er een geringe consensus in de wetenschap bestaat over verschillen tussen etnische minderheden, evenals deze minderheden onderverdeeld naar sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie. Om meer consensus te bereiken, ook voor een West-Europees land, is dit (kwantitatieve gedeelte van het) wetenschappelijk onderzoek wederom noodzakelijk.

Tevens is dit onderzoek wetenschappelijk relevant, omdat via dit onderzoek (het kwalitatieve gedeelte) achterhaald wordt welke copingstrategieën etnische minderheden in een West-Europees land daadwerkelijk gebruiken om om te gaan met ervaren discriminatie. Hierdoor ontstaat uiteraard meer consensus over de specifieke copingstrategieën bij ervaren discriminatie.

Tot slot is dit onderzoek wetenschappelijk relevant, omdat meer consensus bereikt wordt over het meten van coping bij ervaren discriminatie in Nederland.

4. Onderzoeksbevindingen

Dit hoofdstuk geeft de onderzoeksbevindingen weer, waarmee de hoofdvraag en de daarbij behorende deelvragen beantwoord worden. Doordat het onderzoek zowel kwantitatief als kwalitatief is, zal het eerste gedeelte van dit hoofdstuk zich richten op de kwantitatieve studie. Daarna zal in het tweede gedeelte de kwalitatieve studie volgen. Beiden gedeeltes zullen afzonderlijk afgesloten worden met een conclusie over die specifieke analyse.

4.1 De kwantitatieve studie

In dit gedeelte van het hoofdstuk onderzoeksbevindingen wordt de kwantitatieve analyse beschreven. In deze analyse komt aan de orde hoe iedere groep behorend tot een sociale categorie (ethniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau) omgaat met ervaren discriminatie en waar zich de verschillen binnen en tussen de groepen behorend tot een sociale categorie bevinden. Daarbij is tevens gecontroleerd voor een interactie van ethniciteit met sekse, leeftijd of opleidingsniveau. Deze analyse is uitgevoerd met gewogen data. Daarmee heeft een gepaarde t-toets¹⁶, ANOVA¹⁷ en een TWEE-WEG ANOVA¹⁸ plaatsgevonden. Voor al deze toetsen zijn ‘aanpakken’, ‘vermijding’ en ‘steun’ semi-interval afhankelijke variabelen. Deze zojuist beschreven analyses zullen per categorie beschreven worden. Dus allereerst voor ethniciteit (§4.1.1), vervolgens voor sekse (§4.1.2), daaropvolgend leeftijd (§4.1.3) en uiteindelijk voor opleidingsniveau (§4.1.4). Bij de categorieën sekse, leeftijd en opleidingsniveau is eveneens via een TWEE-WEG ANOVA getoetst of er sprake is van een interactie-effect met ethniciteit in

¹⁶ Er wordt niet aan enkele van de voorwaarden (variabele zijn ten minste gemeten op interval niveau en een normale verdeling) voor een t-toets voldaan. De data was namelijk niet normaal verdeeld. Om deze reden is de Wilcoxon rank toets ook uitgevoerd en daaruit bleken dezelfde resultaten te komen. Doordat de t-toets werkt met verschillen in gemiddelden is deze gerapporteerd.

¹⁷ Er werd niet aan alle voorwaarden voor een ANOVA voldaan (1onafhankelijke steekproef, 2 normale verdeling, 3 homogeniteit van varianties). De data was niet normaal verdeeld en er was geen sprake van homogeniteit van varianties. Maar doordat uit de Kruskal Wallis toets dezelfde resultaten kwamen en de ANOVA werkt met verschillen in gemiddelden is ANOVA gerapporteerd.

¹⁸ Er is geen non-parametrisch alternatief voor een TWEE-WEG ANOVA en om deze reden is bij benadering gekozen voor een TWEE-WEG ANOVA. De verkregen resultaten dienen daarom met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

verschillen bij het gebruik van copingstijlen. Dit gedeelte van het hoofdstuk onderzoeksbevindingen zal afsluiten met een conclusie over de bevindingen.

4.1.1 Turkse, Marokkaanse, Surinaamse & Antilliaanse Nederlanders

Tabel 1

Frequentietabel van Etniciteit naar de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'.

Etniciteit		Copingstijl														
		Aanpakken					Vermijding					Steun				
		Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal
Turks*	Aantal	50	118	63	12	244	58	136	22	6	249	58	150	46	3	257
	% binnen Etniciteit	20.5%	48.4%	25.8%	5.3%	100%	34.1%	54.6%	8.8%	2.4%	100%	22.6%	58.4%	17.9%	1.2%	100%
Marokkaans*	Aantal	49	105	50	10	214	64	113	30	4	211	56	131	27	4	218
	% binnen Etniciteit	22.9%	49.1%	23.4%	4.7%	100%	30.3%	53.6%	14.2%	1.9%	100%	25.7%	60.1%	12.4%	1.8%	100%
Surinaams*	Aantal	18	83	29	2	132	35	80	18	0	133	39	84	8	0	131
	% binnen Etniciteit	13.6%	62.9%	22.0%	1.5%	100%	26.3%	60.2%	13.5%	0%	100%	29.8%	64.1%	6.1%	0%	100%
Antilliaans*	Aantal	7	47	5	0	59	17	28	5	0	50	9	40	2	0	51
	% binnen Etniciteit	11.9%	79.7%	8.5%	0%	100%	34.0%	56.0%	14.0%	0%	100%	17.6%	78.4%	3.9%	0%	100%
Totaal	Aantal	124	353	147	25	649	201	357	75	10	643	162	405	83	7	657
	% binnen Etniciteit	19.1%	54.4%	22.7%	3.9%	100%	31.3%	55.5%	11.7%	1.6%	100%	24.7%	61.6%	12.6%	1.1%	100%

*= Turks= Turkse Nederlanders
 Marokkaans= Marokkaanse Nederlanders
 Surinaams = Surinaamse Nederlanders
 Antilliaans = Antilliaanse Nederlanders

Tabel 2

Beschrijvende statistieken van Etniciteit naar de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'

Copingstijl	Etniciteit	N	Gem.	Std.Deviatie	Std.Fout	Min.	Max.
Aanpakken	Turks*	245	2.16	0.811	0.052	1	4
	Marokkaans*	214	2.10	0.802	0.055	1	4
	Surinaams*	132	2.12	0.639	0.056	1	4
	Antilliaans*	59	1.97	0.439	0.057	1	3
	Totaal	650	2.12	0.749	0.029	1	4
Vermijding	Turks*	249	1.79	0.693	0.044	1	4
	Marokkaans*	212	1.88	0.715	0.049	1	4
	Surinaams*	133	1.87	0.619	0.054	1	3
	Antilliaans*	50	1.76	0.616	0.087	1	3
	Totaal	644	1.83	0.680	0.027	1	4
Steun	Turks*	257	1.97	0.669	0.042	1	4
	Marokkaans*	217	1.90	0.666	0.045	1	4
	Surinaams*	131	1.77	0.553	0.048	1	3
	Antilliaans*	51	1.87	0.461	0.064	1	3
	Totaal	657	1.90	0.635	0.025	1	4

*= Turks= Turkse Nederlanders
 Marokkaans= Marokkaanse Nederlanders
 Surinaams = Surinaamse Nederlanders
 Antilliaans = Antilliaanse Nederlanders

Kijkend naar tabel 1 valt op dat van de Turkse Nederlanders 31.1% vaak tot zeer vaak gebruik zegt te maken van de copingstijl 'aanpakken' bij ervaren discriminatie (M=2.16, zie tabel 2), bij 'vermijding' is dit 11.2% (M= 1.79, zie tabel 2) en bij 'steun' 19.1% (M= 1.97, zie tabel 2). Logischerwijs zou hieruit de veronderstelling ontstaan dat Turkse Nederlanders de voorkeur hebben voor 'aanpakken', boven 'steun' en dan pas 'vermijding'. Via een gepaarde t-toets is achterhaald of Turkse Nederlanders een voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl en dat blijkt het geval te zijn, want zij maken significant vaker gebruik van de copingstijl 'aanpakken' (M=2.16, SE=.052) dan van 'steun' (M=1.97, SE=.044, t(243)= 3.201, p <.05) en van 'vermijding' (M=1.79,

SE=.044, $t(241)= 5.015$, $p<.05$). Van 'steun' ($M=1.97$, $SE= .042$) maken zij weer significant vaker gebruik dan van 'vermijding' ($M=1.79$, $SE=.044$, $t(248)=3.346$, $p<.05$). Oftewel Turkse Nederlanders prefereren als eerst de copingstijl 'aanpakken', dan 'steun' en als laatst 'vermijding'.

In tabel 1 valt op dat van de Marokkaanse Nederlanders 28.1% vaak tot zeer vaak aangeeft gebruik te maken van 'aanpakken' bij ervaren discriminatie ($M= 2.10$, zie tabel 2), bij 'vermijding' is dit 16.1% ($M= 1.88$, zie tabel 2) en bij 'steun' 14.2 % ($M= 1.90$, zie tabel 2). Dit kan duiden op een voorkeur van Marokkaanse Nederlanders voor 'aanpakken'. Een gepaarde t-toets is gebruikt om te achterhalen of Marokkaanse Nederlanders een bepaalde voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl en dat blijkt het geval te zijn, want zij maken significant vaker gebruik van de copingstijl 'aanpakken' ($M=2.10$, $SE=.055$) dan van 'steun' ($M=1.90$, $SE=.045$, $t(213)=3.500$, $p<.05$) en van 'vermijding' ($M=1.88$, $SE=.049$, $t(209)=3.025$, $p<.05$). Tussen 'vermijding' ($M=1.88$, $SE=.049$) en 'steun' ($M=1.90$, $SE=.045$) zijn geen significante verschillen ($t(211)=.463$, $p>.05$). Oftewel Marokkaanse Nederlanders prefereren 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding', maar er is geen verschil in voorkeur tussen 'steun' en 'vermijding'.

Van de Surinaamse Nederlanders zegt 23.5% vaak tot zeer vaak gebruik te maken van 'aanpakken' bij ervaren discriminatie ($M= 2.12$, zie tabel 2), bij 'vermijding' is dit 13.5% ($M=1.87$, zie tabel 2) en bij 'steun' 6.1% ($M=1.77$, zie tabel 2). Ook bij Surinaamse Nederlanders zou net als bij Turkse Nederlanders en Marokkaanse Nederlanders de veronderstelling kunnen bestaan dat zij de voorkeur geven voor 'aanpakken' boven 'vermijding' en 'steun'. Via een gepaarde t-toets is dit achterhaald en het blijkt dat Surinaamse Nederlanders significant vaker gebruik maken van de copingstijl 'aanpakken' ($M=2.12$, $SE=.056$) dan van 'steun' ($M= 1.77$, $SE=.048$, $t(128)=5.693$, $p<.05$) en van 'vermijding' ($M=1.87$, $SE=.054$, $t(129)= 2.732$, $p<.05$). Ook tussen 'vermijding' ($M= 1.87$, $SE=.054$) en 'steun' ($M= 1.77$, $SE=.048$) zijn geen significante verschillen ($t(129)=-1.459$, $p>.05$). Met andere woorden Surinaamse Nederlanders prefereren net als Marokkaanse Nederlanders 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding' en daar zijn geen verschillen tussen 'steun' en 'vermijding'.

Over Antilliaanse Nederlanders valt in tabel 1 op dat 8.5% vaak tot zeer vaak gebruik zegt te maken van de copingstijl 'aanpakken' bij ervaren discriminatie ($M= 1.97$, zie tabel 2), bij 'vermijding' is dit 14% ($M=1.76$, zie tabel 2) en bij 'steun' 3.9% ($M= 1.87$, zie tabel 2). Kijkend naar de hierbij behorende gemiddelden zou ook bij Antilliaanse

Nederlanders een voorkeur kunnen bestaan voor 'aanpakken' boven 'vermijding' en 'steun'. Een gepaarde t-toets is gebruikt om te achterhalen of Antilliaanse Nederlanders de voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl. Antilliaanse Nederlanders maken significant vaker gebruik van de copingstijl 'aanpakken' ($M= 1.97$, $SE= 0.057$) dan van 'vermijding' ($M=1.76$, $SE=0.087$, $t(45)=2.144$, $p<.05$). Tussen 'steun' ($M= 1.87$, $SE= 0.064$) en 'vermijding' ($M= 1.76$, $SE= .087$, $t(48)= 1.806$, $p>.05$) en 'aanpakken' ($M= 1.97$, $SE= .057$) en 'steun' ($M= 1.89$, $SE= .065$, $t(47)= 1.173$, $p>.05$) zijn geen significante verschillen. Anders gezegd bij Antilliaanse Nederlanders zijn de verschillen in het gebruik van copingstijlen dus kleiner dan bij de andere etnische minderheden. Antilliaanse Nederlanders prefereren 'aanpakken' boven 'vermijding'. Maar tussen 'aanpakken' en 'steun' is evenals tussen 'steun' en 'vermijding' geen verschil zichtbaar. Oftewel binnen de etnische groepen zijn verschillen in voorkeur voor een bepaalde copingstijl. Turkse Nederlanders prefereren de copingstijl 'aanpakken', dan 'steun' en als laatst 'vermijding'. Marokkaanse en Surinaamse Nederlanders prefereren eveneens 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding', maar daarbij zijn geen verschillen in voorkeur tussen 'steun' en 'vermijding'. Antilliaanse Nederlanders prefereren 'aanpakken' wel boven 'vermijding', maar tussen 'aanpakken' en 'steun' en tussen 'steun' en 'vermijding' zijn geen significante verschillen.

4.1.1.1 Verschillen tussen etnische minderheden in copingstijlen

Klaarblijkelijk hebben de diverse etnische minderheden een voorkeur voor een bepaalde copingstijl. Maar zijn er ook verschillen tussen de etnische minderheden in copingstijlen bij ervaren discriminatie? Om dit te achterhalen is een ANOVA uitgevoerd (zie tabel 16a bijlage 6). Daaruit blijkt dat er geen significante verschillen zichtbaar zijn tussen etnische minderheden in de copingstijlen 'aanpakken' ($F(3, 645)= 1.109$, $p >.05$) en 'vermijding' ($F(3, 639)= .998$, $p >.05$). In de copingstijl 'steun' is er echter wel een significant verschil tussen de etnische minderheden te detecteren ($F(3, 652)= 3.114$, $p <.05$). Een post-hoc procedure via Games-Howell¹⁹ (zie tabel 16b in bijlage 6) is toegepast om deze verschillen nader te onderzoeken en daaruit blijkt dat Turkse Nederlanders ($M=1.97$) significant ($p<.05$) vaker dan Surinaamse Nederlanders ($M=1.76$, $p<.05$) gebruik maken van de copingstijl 'steun'.

¹⁹ Er is gekozen voor Games Howell vanwege de verschillen die in de data bestaan in variantie.

Kortom Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders maken allen in dezelfde mate gebruik van de copingstijlen ‘aanpakken’ en vermijden. Echter het blijkt na nadere analyse dat Turkse Nederlanders significant vaker de copingstijl ‘steun’ gebruiken dan Surinaamse Nederlanders.

4.1.2. Mannen en vrouwen

Tabel 3

Frequentietabel van Sekse naar de Copingstijlen ‘Aanpakken’, ‘Vermijding’ en ‘Steun’

Seks	Man	Aantal	Copingstijl					Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Copingstijl					Totaal
			Aanpakken											Vermijding					
			Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal		
		54	193	66	14	327	92	186	41	3	322	102	198	25	3	328			
% binnen Sekse		16.5%	59.0%	20.2%	4.3%	100%	28.6%	57.8%	12.7%	.9%	100%	31.1%	60.4%	7.6%	.9%	100%			
	Vrouw	70	160	81	11	322	109	172	33	7	321	60	207	58	4	329			
% bin nen Sekse		21.7%	49.7%	25.2%	3.4%	100%	34.0%	53.6%	10.3%	2.2%	100%	18.2%	62.9%	17.6%	1.2%	100%			
	Totaal	124	353	147	25	649	201	358	74	10	643	162	405	83	7	657			
% bin nen Sekse		19.1%	54.4%	22.7%	3.9%	100%	31.3%	55.7%	11.5%	1.6%	100%	24.7%	61.6%	12.6%	1.1%	100%			

Tabel 4

Beschrijvende statistieken van Sekse naar de Copingstijlen ‘Aanpakken’, ‘Vermijding’ en ‘Steun’

Copingstijl	Seks	N	Gem.	Std. Deviatie	Std. Fout	Min.	Max.
Aanpakken	Man	328	2.13	0.725	0.040	1	4
	Vrouw	322	2.11	0.774	0.043	1	4
Vermijding	Man	322	1.86	0.655	0.037	1	4
	Vrouw	322	1.81	0.704	0.039	1	4
Steun	Man	328	1.78	0.609	0.034	1	4
	Vrouw	329	2.02	0.639	0.035	1	4

In tabel 3 valt op dat van de mannen behorend tot etnische minderheden 24.5% vaak tot zeer vaak gebruik zegt te maken van de copingstijl ‘aanpakken’ bij ervaren discriminatie (M= 2.13, zie tabel 4), bij ‘vermijding’ is dit 13.6% (M= 1.86, zie tabel 4) en bij ‘steun’ 8.5% (M= 1.78, zie tabel 4). Dat zou kunnen duiden op een voorkeur voor ‘aanpakken’. Om te bekijken of mannen de voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl is een gepaarde t-toets uitgevoerd. Daaruit blijkt dat mannen significant vaker gebruik maken van de copingstijl ‘aanpakken’ (M=2.13, SE=.040) dan van ‘steun’ (M=1.78, SE= .034, $t(316)= 7.889$, $p <.05$) en van ‘vermijding’ (M=1.86, SE=.037, $t(313)=4.471$, $p <.05$). Er zijn geen significante verschillen in het gebruik tussen de copingstijlen ‘steun’ (M= 1.78, SE= .034) en ‘vermijding’ (M= 1.86, SE= .037, $t(319)= -1.672$, $p >.05$). Oftewel mannen hebben de voorkeur voor een aanpakkende copingstijl, daarna volgen ‘vermijding’ en ‘steun’ en daartussen is geen verschil in voorkeur.

In tabel 3 valt op dat van de vrouwen 32.6 % vaak tot zeer vaak aangeeft gebruik te maken van de copingstijl ‘aanpakken’ bij ervaren discriminatie (M= 2.11, zie tabel 4), bij ‘vermijding’ is dit 12.5% (M= 1.81, zie tabel 4) en bij ‘steun’ 18.2% (M= 2.02, zie tabel 4).

Deze gegevens zouden kunnen duiden op een voorkeur voor 'aanpakken', vervolgens voor 'steun' en dan 'vermijding'. Om te achterhalen of vrouwen de voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl is een gepaarde t-toets uitgevoerd. Daaruit blijkt dat vrouwen niet significant verschillen in het gebruik van een aanpakkende ($M=2.11$, $SE=.043$) of 'steun' ($M=2.02$, $SE=.035$, $t()=$, $p > .$) copingstijl. Zij verschillen echter wel in een aanpakkende ($M=2.12$, $SE=.043$) en een vermijdende copingstijl ($M=1.81$, $SE=.039$, $t(314)= 4.954$, $p<.05$) en een 'steun' ($M=2.02$, $SE=.035$) en vermijdende copingstijl ($M=1.81$, $SE=.039$, $t(318)= 4.529$, $p<.05$). Anders gezegd hebben vrouwen de voorkeur voor een aanpakkende of 'steun' copingstijl boven een vermijdende copingstijl.

Oftewel mannen hebben de voorkeur voor een aanpakkende copingstijl boven een vermijdende of 'steun' copingstijl, waarbij tussen deze twee geen significante verschillen zijn. Terwijl vrouwen de voorkeur hebben voor een aanpakkende of 'steun' copingstijl (waarbij er geen significant verschil is tussen beiden) boven een vermijdende copingstijl.

4.1.2.1 Verschillen in copingstijlen tussen mannen en vrouwen

Blijkbaar hebben zowel mannen als vrouwen een voorkeur voor een bepaalde copingstijl. Maar zijn er ook verschillen tussen mannen en vrouwen in copingstijlen bij ervaren discriminatie? Om dit te achterhalen is een ANOVA uitgevoerd (zie tabel 17 in bijlage 6). Hieruit blijkt dat er geen significante verschillen tussen sekse in de copingstijlen 'aanpakken' ($F(1, 647)= .107$, $p >.05$) en 'vermijding' ($F(1, 641)= .914$, $p >.05$) zijn. In de copingstijl 'steun' is er echter wel een significant verschil tussen mannen en vrouwen te detecteren ($F(1, 654)= 24.132$, $p < .05$). Vrouwen ($M=2.02$) maken significant vaker dan mannen ($M=.178$, $p<.05$) gebruik van 'steun' als zij te maken krijgen met discriminatie.

Kortom vrouwen maken significant vaker dan mannen gebruik van 'steun' als zij te maken krijgen met discriminatie. Verder zijn er geen verschillen tussen mannen en vrouwen in het gebruik van copingstijlen bij ervaren discriminatie.

4.1.2.2 Verschillen tussen mannen en vrouwen onderverdeeld naar etnische minderheden in copingstijlen bij ervaren discriminatie

Om mogelijke interactie-effecten tussen sekse en etniciteit in copingstijlen te achterhalen is via de gemiddelden die in tabel 5 staan een TWEE-WEG ANOVA uitgevoerd. Daaruit blijkt dat bij zowel ‘aanpakken’ ($F(3, 634) = 1.238, p > .05$) als ‘steun’ ($F(3, 640) = 2.398, p > .05$) geen significant interactie-effect zichtbaar is tussen sekse en etniciteit (zie tabellen 18a en 18c in bijlage 6). Dat betekent voor de gevonden verschillen in sekse en etniciteit met ‘steun’ dat deze niet bepaald zijn door een verband met elkaar. Daarnaast wordt met het verkregen resultaat benadrukt dat de niet gevonden verschillen tussen sekse of etniciteit in ‘aanpakken’ ook niet verschillen in een interactie van beiden met elkaar.

In ‘vermijding’ is echter wel een significant interactie-effect tussen sekse en etniciteit gevonden ($F(3, 622) = 2.847, p < .05$) (zie tabel 18b in bijlage 6). Dat wil dus zeggen dat er tussen mannen en vrouwen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse Nederlandse afkomst aantoonbare verschillen zijn in het kiezen voor de copingstijl ‘vermijding’. Om meer kennis over dit effect te krijgen is er gekeken naar figuur 3 in bijlage 6, de simpel-effect-analyse (zie tabellen 18b1 en 18b2 in bijlage 6) en de gemiddelden in tabel 5. Waaruit blijkt dat er sprake is van een significant effect in ‘vermijding’ tussen Surinaams Nederlandse mannen ($M = 2.05, SD = .612$) en vrouwen ($M = 1.74, SD = .585$). Klaarblijkelijk hebben Surinaamse Nederlandse mannen meer de neiging tot ‘vermijding’ dan Surinaams Nederlandse vrouwen als zij te maken krijgen met discriminatie.

Tabel 5
Beschrijvende statistieken van Sekse onderverdeeld naar Etnische minderheden in de Copingstijlen ‘Aanpakken’, ‘Vermijding’ en ‘Steun’.

Sekse	Etniciteit	Copingstijl								
		Aanpakken			Vermijding			Steun		
		Gem.	Std. Deviatie	N	Gem.	Std. Deviatie	N	Gem.	Std. Deviatie	N
Man	Turks*	2.14	0.837	108	1.80	0.641	112	1.74	0.648	116
	Marokkaans*	2.12	0.723	107	1.80	0.665	107	1.80	0.608	108
	Surinaams*	1.98	0.528	62	2.05	0.612	62	1.69	0.564	61
	Antilliaans*	2.03	0.407	31	1.78	0.600	23	1.82	0.395	22
	Totaal	2.09	0.707	308	1.85	0.646	304	1.76	0.601	307
Vrouw	Turks*	2.09	0.730	125	1.82	0.771	127	2.17	0.652	127
	Marokkaans*	2.07	0.865	106	1.91	0.726	104	2.02	0.694	109
	Surinaams*	2.19	0.718	68	1.74	0.585	69	1.81	0.526	68
	Antilliaans*	1.89	0.424	27	1.62	0.637	26	1.90	0.489	29
	Totaal	2.09	0.756	326	1.82	0.712	326	2.02	0.642	333

*= Turks= Turkse Nederlanders
Marokkaans= Marokkaanse Nederlanders
Surinaams = Surinaamse Nederlanders
Antilliaans = Antilliaanse Nederlanders

4.1.3 Jongvolwassenen, ouderen en volwassenen

Tabel 6

Frequentietabel van Leeftijdscategorieën naar de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'.

		Copingstijl															
		Aanpakken					Vermijding					Steun					
Lft	Jong	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	
	Aantal	45	149	69	10	273	101	138	32	2	273	74	167	32	5	278	
	% binnen Leeftijd	16.5%	54.6%	25.3%	3.7%	100%	37.0%	50.5%	11.7%	.7%	100%	26.6%	60.1%	11.5%	1.8%	100%	
	Volw.*	Aantal	50	157	56	9	272	58	170	35	4	267	52	175	42	1	270
	% binnen Leeftijd	18.4%	57.7%	20.6%	3.3%	100%	21.7%	63.7%	13.1%	1.5%	100%	19.3%	64.8%	15.6%	.4%	100%	
	Ouderen*	Aantal	20	38	17	6	81	29	44	8	0	81	25	52	9	0	86
	% binnen Leeftijd	24.7%	46.9%	21.0%	7.4%	100%	35.8%	54.3%	9.9%	.0%	100%	29.1%	60.5%	10.5%	.0%	100%	
	Totaal	Aantal	115	344	142	25	626	188	352	75	6	621	151	394	83	6	634
	% binnen Leeftijd	18.4%	55%	23%	4%	100%	3.6%	57%	12%	1%	100%	24%	62%	13%	1%	100%	

* Jongvolwassenen= 18-34 jaar
Volwassenen= 35-54 jaar
Ouderen=>55

Tabel 7

Beschrijvende statistieken van Leeftijdscategorieën naar de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'.

Copingstijl	Leeftijd in categorieën*	N	Gem.	Std.Deviatie	Std. Fout	Min.	Max.
Aanpakken	Jongvolwassenen*	274	2.16	0.737873153	0.045	1	4
	Volwassenen*	273	2.09	0.720360948	0.044	1	4
	Ouderen*	81	2.11	0.863779068	0.096	1	4
Vermijding	Jongvolwassenen*	273	1.76	0.683670293	0.041	1	4
	Volwassenen*	268	1.95	0.643690344	0.039	1	4
	Ouderen*	80	1.73	0.623554017	0.070	1	3
Steun	Jongvolwassenen*	278	1.89	0.666896787	0.040	1	4
	Volwassenen*	270	1.97	0.605888969	0.037	1	4
	Ouderen*	86	1.82	0.605578211	0.065	1	3

* Jongvolwassenen= 18-34 jaar
Volwassenen= 35-54 jaar
Ouderen=>55

Kijkend naar tabel 6 dan valt op dat van de jongvolwassenen 29% vaak tot zeer vaak gebruik zegt te maken van de copingstijl 'aanpakken' (M= 2.16, zie tabel 7), bij 'vermijding' is dit 12.4% (M=1.76, zie tabel 7) en bij 'steun' 13.3% (M=1.89, zie tabel 7). Deze gegevens zouden kunnen duiden op een voorkeur van jongvolwassenen voor 'aanpakken'. Om te bekijken of jongvolwassenen een voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl is een gepaarde t-toets uitgevoerd. Hierin valt op dat jongvolwassenen significant vaker gebruik maken van de copingstijl 'aanpakken' (M=2.16, SE=.045) dan van 'steun' (M=1.89, SE=.040, $t(273)= 5.877$, $p < .05$) en van 'vermijding' (M= 1.76, SE=0.041, $t(270)= 6.035$, $p < .05$). Tussen 'steun' (M=1.89, SE=.040) en 'vermijding' (M=1.76, SE=.041, $t(272)= 2.355$, $p < .05$) is eveneens een significant verschil. Oftewel jongvolwassenen prefereren een aanpakkende copingstijl, daarna volgt een 'steun' copingstijl, waarnaar een vermijdende copingstijl volgt.

In tabel 6 valt op dat van de volwassenen 23.9% vaak tot zeer vaak gebruik zegt te maken van de copingstijl 'aanpakken' (M= 2.09, zie tabel 7), bij 'vermijding' is dit 14.6% (M=1.95, zie tabel 7) en bij 'steun' 16% (M=1.97, zie tabel 7). Dat zou kunnen duiden op een voorkeur voor een aanpakkende copingstijl. Om te achterhalen of volwassenen een

voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl is een gepaarde t-toets uitgevoerd. Volwassenen maken significant vaker gebruik van de copingstijl 'aanpakken' (M=2.09, SE=.039) dan van 'steun' (M=1.97, SE=.037, $t(259)=2.155$, $p < .05$) en van 'vermijding' (M=1.95, SE=.039, $t(269)=2.221$, $p < .05$). Tussen 'steun' (M= 1.97, SE=.037) en 'vermijding' (M=1.95, SE=.039, $t(263)= 0.476$, $p > .05$) is geen significant verschil. Anders gezegd volwassenen prefereren een aanpakkende boven een vermijdende of 'steun' copingstijl en tussen zojuist beschreven stijlen zijn geen verschillen.

In tabel 6 valt op dat van de ouderen 28.4% vaak tot zeer vaak aangeeft de copingstijl 'aanpakken' te gebruiken (M= 2.11, zie tabel 7), bij 'vermijding' is dit 9.9% (M= 1.73, zie tabel 7) en bij 'steun' 10.5% (M=1.82, zie tabel 7). 'aanpakken' zou dus de voorkeur hebben voor ouderen. Om voor ouderen te bekijken of zij de voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl is een gepaarde t-toets uitgevoerd. Hieruit blijkt dat ouderen significant vaker gebruik van de copingstijl 'aanpakken' (M=2.11, SE=.096) dan van 'steun' (M=1.82 , SE=.065, $t(80)=2.91$, $p < .05$) en van 'vermijding' (M= 1.73, SE=.070, $t(75)=2.987$, $p < .05$). Tussen 'steun' (M=1.82 , SE=.065) en 'vermijding' (M=1.73 , SE=.070, $t(79)= 1.114$, $p > .05$) is geen significant verschil. Oftewel ouderen prefereren evenals volwassenen een aanpakkende copingstijl boven een vermijdende of 'steun' copingstijl en tussen zojuist beschreven stijlen zijn geen verschillen.

Kortom 'aanpakken' is de meest gebruikte copingstijl binnen alle leeftijdsgroepen. Daarna volgen 'steun' en 'vermijding'. Jongvolwassenen prefereren daarbij 'steun' boven 'vermijding' en bij volwassenen en ouderen zijn daartussen geen significante verschillen.

4.1.3.1 Verschillen in copingstijlen tussen jongvolwassenen, volwassenen en ouderen

Klaarblijkelijk zijn er verschillen in voorkeur binnen leeftijdsgroepen in copingstijlen. Maar zijn deze er ook tussen de jongvolwassenen, volwassenen en ouderen? Om dit te achterhalen is een ANOVA uitgevoerd (zie tabel 19a in bijlage 6). Er zijn geen significante verschillen tussen leeftijd in de copingstijlen 'aanpakken' ($F(2, 625)= .718$, $p > .05$) en 'steun' ($F(2, 631)= .2.422$, $p > .05$). In de copingstijl 'vermijding' is er echter wel een significant verschil tussen jongvolwassenen, volwassenen en ouderen te detecteren ($F(2, 618)= 6.647$, $p < .05$). Een post-hoc procedure via Games-Howell²⁰ (zie tabel 19b in bijlage 6) is toegepast om deze verschillen nader te onderzoeken en daaruit blijkt dat jongvolwassenen (M=1.76) significant ($p < .05$) minder gebruik maken van de copingstijl

²⁰ Er is gekozen voor Games Howell vanwege de verschillen die in de data in variantie bestaan.

‘vermijding’ dan volwassenen (M=1.95). Ook ouderen (M=1.73) maken significant minder gebruik van ‘vermijding’ dan volwassenen ($p < .05$).

Kortom volwassen maken significant vaker gebruik van ‘vermijding’ dan jongvolwassenen en ouderen. Verder is er tussen de leeftijdsgroepen geen verschil in het gebruik van copingstijlen.

4.1.3.2 Verschillen tussen jongvolwassenen, volwassenen en ouderen onderverdeeld naar etniciteit in copingstijlen bij ervaren discriminatie

Tabel 8

Beschrijvende statistieken van Leeftijdscategorieën onderverdeeld naar Etnische minderheden in de Copingstijlen ‘Aanpakken’, ‘Vermijding’ en ‘Steun’.

Leeftijd in categorieën	Etniciteit	Copingstijl								
		Aanpakken			Vermijding			Steun		
		Gem.	Std. Deviatie	N	Gem.	Std. Deviatie	N	Gem.	Std. Deviatie	N
Jongvolwassenen	Turks*	2.15	0.772	103	1.73	0.669	105	1.88	0.756	105
	Marokkaans*	2.11	0.818	95	1.74	0.721	93	1.92	0.717	97
	Surinaams*	2.23	0.472	48	1.94	0.697	48	1.79	0.410	48
	Antilliaans*	1.90	0.301	21	1.71	0.644	21	2.00	0.447	21
	Totaal	2.13	0.719	267	1.77	0.691	267	1.89	0.671	271
Volwassenen	Turks*	2.07	0.732	99	1.94	0.701	102	2.08	0.597	106
	Marokkaans*	2.16	0.786	88	2.03	0.615	88	1.97	0.615	88
	Surinaams*	1.90	0.612	58	1.88	0.564	58	1.78	0.629	55
	Antilliaans*	2.08	0.408	24	1.65	0.493	17	1.81	0.403	16
	Totaal	2.06	0.707	269	1.94	0.637	265	1.96	0.608	265
Ouderen	Turks*	2.19	1.030	21	1.59	0.590	22	2.00	0.690	22
	Marokkaans*	1.94	0.725	18	1.71	0.686	17	1.95	0.524	19
	Surinaams*	2.29	0.859	24	1.80	0.577	25	1.62	0.571	26
	Antilliaans*	1.85	0.555	13	1.73	0.786	11	1.71	0.469	14
	Totaal	2.11	0.842	76	1.71	0.632	75	1.81	0.594	81

*= Turks= Turkse Nederlanders * Jongvolwassenen= 18-34 jaar
 Marokkaans= Marokkaanse Nederlanders Volwassenen= 35-54 jaar
 Surinaams = Surinaamse Nederlanders Ouderen= >55
 Antilliaans = Antiliaanse Nederlanders

Om mogelijke interactie-effecten tussen leeftijdscategorie en etniciteit in copingstijlen te achterhalen is via de gemiddelden die in tabel 8 staan een TWEE-WEG ANOVA uitgevoerd. Daaruit blijkt dat bij zowel ‘aanpakken’ ($F(6, 600) = 1.642, p > .05$), ‘vermijding’ ($F(6, 595) = 1.218, p > .05$), als ‘steun’ ($F(6, 605) = 0.973, p > .05$) geen significant interactie-effecten tussen leeftijdscategorie en etniciteit bestaan (zie tabellen 20a, 20b en 20c in bijlage 6). Dat betekent dat het gevonden verband van ‘vermijding’ met leeftijdscategorie niet verschilt tussen etnische groepen. Ook het gevonden verband van etniciteit met ‘steun’ verschilt niet tussen leeftijdscategorieën. Verder geldt voor alle niet gevonden verschillen tussen leeftijdscategorieën of etnische groepen in copingstijlen dat deze ook niet verschillen in een interactie met elkaar.

4.1.4 Laag-, gemiddeld en hoog opgeleiden

Tabel 9

Frequentietabel van Opleidingsniveau naar de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'

		Copingstijl														
		Aanpakken				Vermijding				Steun						
		Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal	Zelden of nooit	Soms	Vaak	Zeer vaak	Totaal
Opl. Laag	Aantal	79	129	47	13	268	63	167	36	7	273	70	156	48	0	274
	% binnen Opleiding	29.5%	48.1%	17.5%	4.9%	100%	23.1%	61.2%	13.2%	2.6%	100.0%	25.5%	56.9%	17.5%	.0%	100.0%
Gem.	Aantal	37	187	80	10	314	117	149	34	3	303	74	207	25	6	312
	% binnen Opleiding	11.8%	59.6%	25.5%	3.2%	100%	38.6%	49.2%	11.2%	1.0%	100.0%	23.7%	66.3%	8.0%	1.90%	100.0%
Hoog	Aantal	7	31	16	2	56	17	34	4	0	55	13	36	8	0	57
	% binnen Opleiding	12.5%	55.4%	28.6%	3.6%	100%	30.9%	61.8%	7.3%	.0%	100.0%	22.8%	63.2%	14.0%	.0%	100.0%
Totaal	Aantal	123	347	143	25	638	197	350	74	10	631	137	399	81	6	623
	% binnen Opleiding	19.3%	54.4%	22.4%	3.9%	100.0%	31.2%	55.5%	11.7%	1.6%	100.0%	24.4%	62.1%	12.6%	0.9%	100.0%

* Laag= LO/VBO/MAVO
Gemiddeld=HAVO/VWO/MBO
Hoog= HBO/WO

Tabel 10

Beschrijvende statistieken van Opleidingsniveau naar de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'

Copingstijl	Opleidingsniveau	N	Gem.	Std. Deviatie	Std. Fout	Min.	Max.
Aanpakken	Laag*	268	1.98	0.816	0.050	1	4
	Gemiddeld*	315	2.20	0.680	0.038	1	4
	Hoog*	55	2.25	0.717	0.096	1	4
Vermijding	Laag*	273	1.95	0.682	0.041	1	4
	Gemiddeld*	302	1.74	0.685	0.039	1	4
	Hoog*	55	1.77	0.595	0.080	1	4
Steun	Laag*	274	1.92	0.653	0.039	1	3
	Gemiddeld*	313	1.88	0.621	0.035	1	4
	Hoog*	57	1.93	0.620	0.082	1	4

* Laag= LO/VBO/MAVO
Gemiddeld=HAVO/VWO/MBO
Hoog= HBO/WO

In tabel 9 valt op dat van de laagopgeleiden 22.4 % vaak tot zeer vaak gebruik zegt te maken van 'aanpakken' (M= 1.98, zie tabel 10), bij vermijden is dit 15.8 % (M=1.95, zie tabel 10) en bij 'steun' 17.5% (M=1.92, zie tabel 10). Om te bekijken of laagopgeleiden de voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl is gebruik gemaakt van een gepaarde t-test. Laagopgeleiden maken niet significant vaker gebruik van 'aanpakken' (M=1.98, SE= .050) dan van 'steun' (M=1.92, SE=.039, $t(264)=0.961$, $p>.05$) 'vermijding' (M=1.95, SE=.041, $t(264)=.0482$, $p>.05$). Eveneens maken zij niet significant vaker gebruik van 'steun' (1.92, SE=.039, $t(268)=-.462$, $p>.05$) dan van 'vermijding'. Oftewel laag opgeleiden maken niet significant vaker gebruik van een bepaalde copingstijl.

In tabel 9 is zichtbaar dat van de gemiddeld opgeleiden 28.7% vaak tot zeer vaak aangeeft gebruik te maken van 'aanpakken' (M= 2.20, zie tabel 10), bij 'vermijding' is dit 12.2% (M= 1.74, zie tabel 10) en bij 'steun' 9% (M= 1.88, zie tabel 10). Om te bekijken of gemiddeld opgeleiden een voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl is gebruik gemaakt van de gepaarde t-toets. Gemiddeld opgeleiden maken significant vaker gebruik van 'aanpakken' (M=2.20, SE.038) dan van 'steun' (M=1.88, SE=.035,

$t(303)=7.641, p<.05$) en vermijden ($M=1.74, SE=.039, t(297)=8.010, p<.05$). Ook hebben zij de voorkeur voor 'steun' ($M=1.88, SE=.035$) boven een vermijdende ($M=1.74, SE=.039, t(301)=2.872, p<.05$) copingstijl. Anders gezegd gemiddeld opgeleiden gebruiken het meest 'aanpakken', dan 'steun' en dan 'vermijding'.

In tabel 9 valt op dat van de hoogopgeleiden 32.2% vaak tot zeer vaak gebruik zegt te maken van de copingstijl 'aanpakken' ($M= 2.25$, zie tabel 10), bij 'vermijding' is dit 7.3% ($M= 1.77$, zie tabel 10) en bij 'steun' 14.0% ($M= 1.93$, zie tabel 10). Om te bekijken of hoogopgeleiden personen een voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl is een gepaarde t-toets uitgevoerd. Daaruit blijkt dat hoogopgeleiden significant vaker gebruik maken van 'aanpakken' ($M=2.25, SE=.096$) dan van 'steun' ($M=1.93, SE=.082, t(54)=2.981, p<.05$). Eveneens maken zij significant vaker gebruik van 'aanpakken' ($M=2.25, SE=.096, t(53)=3.448, p<.05$) dan van 'vermijding'. Tussen 'steun' ($M=1.93, SE=.082$) en 'vermijding' ($M=1.77, SE=.080, t(54)=1.434, p>.05$) zijn geen significante verschillen te detecteren. Met andere woorden hoogopgeleiden gebruiken het vaakst 'aanpakken' en dan volgen 'steun' en 'vermijding' waartussen geen significante verschillen in voorkeur van gebruik zichtbaar zijn.

Kortom 'aanpakken' is een copingstijl die gemiddeld en hoogopgeleiden vaak prefereren boven 'steun' en 'vermijding'. Gemiddeld opgeleiden prefereren daarbij 'steun' nog boven 'vermijding', terwijl hoogopgeleiden daar geen onderscheid in maken. Laagopgeleiden hebben geen specifieke voorkeur voor een bepaalde copingstijl in ervaren discriminatie.

4.1.4.1 Verschillen tussen laag-, gemiddeld en hoog opgeleiden in copingstijlen

Er zijn dus verschillen binnen opleidingsniveaus in copingstijlen. Maar zijn deze er ook tussen de laag, gemiddeld en hoogopgeleiden? Om dit te achterhalen is een ANOVA uitgevoerd (zie tabel 21a in bijlage 6). Er zijn geen significante verschillen tussen opleidingsniveaus in de copingstijl 'steun' ($F(2, 640)=.324, p>.05$). In 'aanpakken' ($F(2, 634)= 7.728, p<.05$) en 'vermijding' ($F(2, 627)= 7.052, p<.05$) zijn echter wel significante verschillen zichtbaar tussen de opleidingsniveaus. Een post-hoc procedure via Games-Howell²¹ (zie tabel 21b in bijlage 6) is toegepast om deze verschillen nader te onderzoeken en daaruit blijkt dat laagopgeleiden ($M=1.98$) significant ($p<.05$) minder gebruik maken van 'aanpakken' dan gemiddeld ($M=2.20$) en hoogopgeleiden ($M=2.25$).

²¹ Er is gekozen voor Games Howell vanwege de verschillen die in de data in variantie bestaan.

Verder maken laagopgeleiden (M=1.95) significant (p<.05) vaker gebruik van ‘vermijding’ dan gemiddeld (M=1.74) opgeleiden.

Kortom laagopgeleiden maken significant minder gebruik van ‘aanpakken’ dan gemiddeld en hoogopgeleiden en zij maken weer significant vaker gebruik van ‘vermijding’ dan gemiddeld opgeleiden. Verder zijn er tussen opleidingsniveau’s geen verschillen in het gebruik van copingstijlen bij ervaren discriminatie.

4.1.4.2 Verschillen van laag-, gemiddeld en hoogopgeleiden onderverdeeld naar etniciteit in copingstijlen bij ervaren discriminatie

Tabel 11

Beschrijvende statistieken van Opleidingsniveau onderverdeeld naar Etnische minderheden in de Copingstijlen ‘Aanpakken’, ‘Vermijding’ en ‘Steun’.

Opleidingsniveau	Etniciteit	Copingstijl								
		Aanpakken			Vermijding			Steun		
		Gem.	Std. Deviatie	N	Gem.	Std. Deviatie	N	Gem.	Std. Deviatie	N
Laag	Turks*	1.97	0.876	126	1.88	0.733	130	2.05	0.711	131
	Marokkaans*	1.98	0.768	89	2.07	0.636	89	1.90	0.582	90
	Surinaams*	1.93	0.797	40	1.85	0.527	41	1.56	0.552	39
	Antilliaans*	2.22	0.441	9	2.20	0.789	10	2.00	0.667	10
	Totaal	1.97	0.815	264	1.95	0.680	270	1.93	0.664	270
Gemiddeld	Turks*	2.24	0.611	96	1.70	0.692	98	1.85	0.623	101
	Marokkaans*	2.22	0.800	116	1.69	0.708	113	1.96	0.709	118
	Surinaams*	2.16	0.565	79	1.92	0.675	79	1.84	0.541	79
	Antilliaans*	1.90	0.447	39	1.50	0.509	28	1.77	0.430	30
	Totaal	2.17	0.664	330	1.74	0.687	318	1.88	0.623	328
Hoog	Turks*	2.50	0.535	8	2.00	0.535	8	2.00	0.756	8
	Marokkaans*	1.25	0.500	4	1.80	0.447	5	1.20	0.447	5
	Surinaams*	2.29	0.488	7	1.71	0.488	7	2.00	0.000	7
	Antilliaans*	2.00	0.000	10	1.80	0.422	10	2.00	0.000	10
	Totaal	2.10	0.557	29	1.83	0.461	30	1.87	0.507	30

*= Turks= Turkse Nederlanders * Laag= LO/VBO/MAVO
 Marokkaans= Marokkaanse Nederlanders Gemiddeld=HAVO/VWO/MBO
 Surinaams = Surinaamse Nederlanders Hoog= HBO/WO
 Antilliaans = Antiliaanse Nederlanders

Om mogelijke interactie-effecten tussen opleidingsniveau en etniciteit in copingstijlen te achterhalen is via de gemiddelden die staan in tabel 11 een TWEE-WEG ANOVA uitgevoerd. Bij zowel ‘aanpakken’ (F(6, 611)= 2.125, p<.05), ‘vermijding’ (F(6, 06)= 2.211, p<.05) als ‘steun’ (F(6, 616)=3.345, p<.05) zijn er significante interactie-effecten tussen opleidingsniveau en etniciteit gevonden (zie tabellen 22a, 22b en 22 c in bijlage 6). Deze worden achtereenvolgend voor ‘aanpakken’, ‘vermijding’ en ‘steun’ besproken.

‘Aanpakken’

Om deze effecten nader te specificeren is er gekeken naar figuur 4 in bijlage 6, naar de simpel-effect analyse (tabellen 22a1 en 22a2 in bijlage 6) en de gemiddelden in tabel 11. Daarin komt naar voren dat het gevonden interactie-effect in ‘aanpakken’ te vinden is voor laag-en gemiddeld opgeleiden en voor Turkse en Marokkaanse Nederlanders.

Er mag dus gesteld worden dat het gevonden verband van opleidingsniveau met de copingstijl 'aanpakken' bepaald is door een interactie met etniciteit. Het blijkt namelijk uit de resultaten dat alleen lager opgeleide Turkse, Marokkaanse, en Surinaamse Nederlanders minder gebruik maken van 'aanpakken' als zij te maken krijgen met discriminatie. Laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders maken daarentegen vaker gebruik van 'aanpakken'. Toch moet dit resultaat met enige voorzichtigheid benaderd worden, want er zijn slechts 9 laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders betrokken in de analyse en om aan de hand van die 9 Antilliaanse Nederlanders uitspraken te doen is discutabel. Verder is er een interactie-effect zichtbaar geworden voor gemiddeld opgeleiden en daaruit blijkt dat Antilliaanse Nederlanders in mindere mate gebruik maken van 'aanpakken' dan de andere etniciteiten op een gemiddeld opleidingsniveau. In etniciteit werd geen verband gevonden met een aanpakkende copingstijl. Maar klaarblijkelijk gelden er in interactie met opleidingsniveau wel verschillen. Zo blijkt dat hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders minder gebruik maken van 'aanpakken' dan laag- en gemiddeld opgeleide Marokkaanse Nederlanders. Maar toch moet dit resultaat met enige voorzichtigheid benaderd worden, want er zijn slechts 4 hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders betrokken in de analyse en om daar uitspraken over te doen is discutabel. Voor Turkse Nederlanders geldt dat zij naarmate het opleidingsniveau stijgt meer gebruik maken van 'aanpakken'. Maar ook dit resultaat moet met enige voorzichtigheid benaderd worden, omdat er maar 8 hoogopgeleide Turkse Nederlanders in de analyse betrokken zijn.

'Vermijding'

In de simpel-effect-analyse (zie tabellen 22b1 en 22b2 in bijlage 6) en figuur 5 in bijlage 6 komt naar voren dat het gevonden interactie-effect van 'vermijding' geldt voor zowel laagopgeleiden als Marokkaanse Nederlanders. Er zou dus gesteld mogen worden dat het gevonden verband van opleidingsniveau met de copingstijl 'vermijding' bepaald is door een interactie met etniciteit. Kijkend naar de gemiddelden in tabel 11 wordt duidelijk dat laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders namelijk vaker gebruik maken van 'vermijding' dan de andere minderheden. Toch moet dit verschil met enige voorzichtigheid benaderd worden en dat heeft te maken met het gegeven dat er maar 10 laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders gesproken zijn.

Tussen de etnische minderheden werd eerder geen verschil gevonden in de mate van een vermijdende copingstijl. Maar klaarblijkelijk zijn er wel verschillen als de interactie tussen etniciteit en opleidingsniveau wordt meegenomen. Als er gekeken wordt naar de gemiddelden in tabel 11 dan valt op dat laagopgeleide Marokkaanse Nederlanders vaker gebruik maken van 'vermijding' dan gemiddeld en hoogopgeleiden. Toch moet dit resultaat met enige voorzichtigheid benaderd worden, omdat er maar 5 hoog opgeleide Marokkaanse Nederlanders betrokken zijn in de analyse.

'Steun'

In de simpel-effect-analyse (zie tabellen 22c1 en 22c2 in bijlage 6) en figuur 6 in bijlage 6 van 'steun' komt een significant interactie-effect voor laagopgeleiden en Surinaamse Nederlanders naar voren. In opleidingsniveau werd geen verband gevonden met de copingstijl 'steun'. Maar klaarblijkelijk gelden er in interactie met etniciteit wel verschillen. Als er gekeken wordt naar de gemiddelden in tabel 11 dan valt op dat laagopgeleide Surinaamse Nederlanders minder vaak gebruik maken van 'steun' dan laagopgeleide Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Nederlanders.

Over het gevonden verband van etniciteit met de copingstijl 'steun' kan gesteld worden dat deze mogelijk bepaald is door een interactie met opleidingsniveau. Na een post-hoc via Games Howell analyse viel op dat Surinaamse Nederlanders minder dan Turkse Nederlanders gebruik maakten van 'steun'. Kijkend naar de gemiddelden in tabel 11 valt op dat alleen laagopgeleide Surinaamse Nederlanders minder gebruik maken van 'steun' dan laagopgeleide Turkse Nederlanders of andere etnische minderheden.

Verder valt kijkend naar tabel 11 op dat hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders minder gebruik maken van 'steun' dan gemiddeld en laagopgeleide Marokkaanse Nederlanders. Het is bijzonder dat dit effect niet gesignaleerd is in de simpel effect analyse. Mogelijk kan het kleine aantal hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders (N=5) dit verklaren.

4.1.2 Conclusie

Dit kwantitatieve gedeelte van het hoofdstuk onderzoeksbevindingen zal afgesloten worden met conclusies over hoe de groepen van iedere sociale categorie (ethniciteit, opleidingsniveau, sekse en leeftijd) omgaan met ervaren discriminatie en waar mogelijk sprake is van specifieke verschillen (gecontroleerd voor een interactie-effect van ethniciteit met opleidingsniveau, sekse of leeftijd) binnen een groep behorend tot een sociale categorie. Ook zal achterhaald worden waar de verschillen zich tussen de groepen van een bepaalde sociale categorie zich bevinden. Daarbij is tevens gecontroleerd voor een interactie-effect van ethniciteit met opleidingsniveau, sekse of leeftijd. Achtereenvolgens zal dit besproken worden voor ethniciteit, opleidingsniveau, sekse en leeftijd.

4.1.2.1 Hoe Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders omgaan met ervaren discriminatie en verschillen binnen en tussen deze groepen

Turkse Nederlanders geven de voorkeur aan de copingstijl 'aanpakken', dan 'steun' en als laatst 'vermijding'. Na een interactie-analyse zijn er geen effecten bevonden gecontroleerd voor sekse en leeftijd. Maar gecontroleerd voor de interactie van ethniciteit met opleidingsniveau zijn wel enkele effecten gevonden. Bij Turkse Nederlanders valt op dat naarmate het opleidingsniveau stijgt er in grotere mate gebruik wordt gemaakt van aanpakken. Wel is enige voorzichtigheid bij deze interpretatie geboden vanwege het geringe aantal hoogopgeleide Turkse Nederlanders in de data.

Marokkaanse Nederlanders prefereren 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding', maar daarbij zijn geen verschillen in voorkeur tussen 'steun' en 'vermijding'. Na een interactie-analyse zijn er geen verschillen gevonden gecontroleerd voor sekse en leeftijd. Wel zijn er voor de interactie van ethniciteit met opleidingsniveau effecten bevonden. Opvallend aan Marokkaanse Nederlanders is dat hoogopgeleide Marokkanen in mindere mate gebruik maken van 'aanpakken' dan laag- en gemiddeld opgeleiden. Ook hier is enige voorzichtigheid bij deze interpretatie geboden vanwege het geringe aantal hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders in de data. Verder valt op dat hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders in mindere mate gebruik maken van 'steun' dan laag- en gemiddeld opgeleiden. Maar dit gegeven is niet significant bevonden en dat is te verklaren door het geringe aantal hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders in de

data. Verder valt op dat laagopgeleide Marokkaanse Nederlanders meer gebruik maken van 'vermijding' dan gemiddeld en hoogopgeleiden.

Surinaamse Nederlanders prefereren eveneens 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding', maar daarbij zijn geen verschillen in voorkeur tussen 'steun' en 'vermijding'. Na een interactie-analyse zijn er geen verschillen bevonden gecontroleerd voor leeftijd en opleidingsniveau. Echter, er zijn voor de interactie van etniciteit met sekse wel effecten bevonden. Zo blijkt dat Surinaamse Nederlandse mannen meer neigen naar vermijding dan Surinaamse Nederlandse vrouwen.

Antilliaanse Nederlanders geven de voorkeur aan 'aanpakken' boven 'vermijding', maar tussen 'aanpakken' en 'steun' en tussen 'steun' en 'vermijding' zijn geen significante verschillen zichtbaar. Verder zijn er na interactie-analyse ook geen verschillen bevonden voor Antilliaanse Nederlanders onderverdeeld naar sekse, leeftijd of opleidingsniveau.

Over verschillen tussen Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders valt te vermelden dat zij zonder controle voor interactie-effecten met sekse, leeftijd en opleidingsniveau allen in dezelfde mate gebruik maken van de copingstijlen 'aanpakken' en 'vermijden'. Van 'steun' blijken Surinaamse Nederlanders minder vaak gebruik te maken dan Turkse Nederlanders. Na nadere analyse van interactie-effecten van etniciteit met opleidingsniveau blijkt dat alleen laagopgeleide Surinaamse Nederlanders minder gebruik maken van 'steun' dan Turkse Nederlanders of andere etnische minderheden.

In verdere verschillen tussen etnische minderheden gecontroleerd voor interactie met sekse en leeftijd zijn eveneens geen effecten bevonden. Gecontroleerd voor opleidingsniveau zijn wel effecten bevonden. Het blijkt namelijk dat alleen lager opgeleide Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Nederlanders minder gebruik maken 'aanpakken' als zij te maken krijgen met discriminatie. Echter, enige voorzichtigheid in het interpreteren van deze bevindingen is geboden vanwege het geringe aantal laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders in de analyse. Verder is bijzonder dat gemiddeld opgeleide Antilliaanse Nederlanders weer in mindere mate gebruik maken van 'aanpakken' dan de andere gemiddeld opgeleide minderheden. Verder blijkt dat voornamelijk laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders vaker gebruik maken van 'vermijding' dan de andere minderheden. Wel moet dit verschil met enige

voorzichtigheid benaderd worden vanwege het geringe aantal laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders.

4.1.2.2 Hoe laag-, gemiddeld en hoogopgeleiden omgaan met ervaren discriminatie en verschillen binnen en tussen deze groepen

Over verschillen binnen opleidingsniveaus kan vermeld worden dat ‘aanpakken’ een copingstijl is die gemiddeld en hoogopgeleiden vaak prefereren boven ‘steun’ en ‘vermijding’. Gemiddeld opgeleiden prefereren daarbij ‘steun’ nog boven ‘vermijding’, terwijl hoogopgeleiden daar geen onderscheid in maken. Laagopgeleiden blijken geen specifieke voorkeur te hebben voor een bepaalde copingstijl in ervaren discriminatie. Over verschillen tussen de opleidingsniveaus is al duidelijk geworden dat deze bestaan en eveneens te maken kunnen hebben met een interactie-effect met etniciteit. Het gegeven dat lager opgeleiden minder gebruik maken van aanpakken kan namelijk verklaard worden doordat laag opgeleide Turkse Nederlanders minder gebruik maken van aanpakken dan gemiddeld en hoogopgeleide Turkse Nederlanders. Verder moet vermeld worden dat alleen laag opgeleide Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Nederlanders minder gebruik maken van ‘aanpakken’, want laag opgeleide Antillianen (met enige voorzichtigheid bij de interpretatie van deze gegevens) blijken weer in hogere mate gebruik te maken van ‘aanpakken’. Verder kan het zo zijn dat het resultaat dat laagopgeleiden in hogere mate gebruik maken van ‘vermijding’ dan gemiddeld opgeleiden eveneens verklaard worden door een interactie-effect met etniciteit. Het blijkt namelijk dat laagopgeleide Marokkaanse Nederlanders een grotere voorkeur hebben voor vermijding dan gemiddeld en hoogopgeleiden. Verder valt ook op dat laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders meer neigen naar vermijding dan de andere laag opgeleide minderheden.

4.1.2.3 Hoe mannen en vrouwen omgaan met ervaren discriminatie en verschillen binnen en tussen beiden

Mannen en vrouwen hebben beiden de voorkeur hebben voor ‘aanpakken’. Mannen prefereren aanpakken boven ‘vermijding’ en ‘steun’, waarbij tussen deze twee geen significante verschillen zichtbaar zijn. Vrouwen hebben naast ‘aanpakken’ ook een voorkeur voor ‘steun’. Beide stijlen behoeven deze voorkeur boven ‘vermijding’ voor vrouwen.

In interactie met etniciteit was zojuist (paragraaf 4.1.2.1) al bevonden dat Surinaamse Nederlandse mannen meer neigen naar 'vermijding' dan Surinaams Nederlandse vrouwen. Naast de bijzonderheden van etniciteiten in coping bij ervaren discriminatie en de interactie van etniciteit met sekse is er ook het een en ander opgevallen met betrekking tot sekse zonder dat er sprake is van enige interactie met etniciteit. Als er gecontroleerd wordt voor verschillen tussen mannen en vrouwen blijkt dat vrouwen een grotere voorkeur hebben voor 'steun' dan mannen. In de andere copingstijlen komen beide overeen.

4.1.2.4 Hoe jongvolwassenen, volwassenen en ouderen omgaan met ervaren discriminatie en verschillen binnen en tussen deze groepen

Zowel jongvolwassenen, volwassenen als ouderen geven de voorkeur aan een aanpakkende copingstijl boven 'steun' en 'vermijding'. Daarbij prefereren jongvolwassenen 'steun' boven 'vermijding' en bij volwassenen en ouderen zijn daartussen geen significante verschillen.

In interactie met etniciteit zijn er geen verschillen tussen de leeftijdscategorieën bevonden. Maar zonder interactie met etniciteit blijkt dat tussen jongvolwassenen, ouderen en volwassenen wel verschillen te signaleren zijn. Het blijkt dat volwassenen meer dan jongvolwassenen en ouderen neigen naar 'vermijding'. In de andere copingstijlen komen zij allemaal overeen.

4.2 De kwalitatieve analyse

Om te achterhalen welke copingstijlen en –strategieën etnische minderheden in Nederland daadwerkelijk gebruiken bij ervaren discriminatie is naast het kwantitatieve meetinstrument gebruik gemaakt van een kwalitatieve analyse. Deze keuze is gemaakt omdat Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) aangeven dat een klassiek meetinstrument voor het meten van copingstrategieën en –stijlen niet passend is om coping bij ervaren discriminatie te meten. Door naast het kwantitatieve onderzoek gebruik te maken van een kwalitatief onderzoek wordt achterhaald of het kwantitatieve meetinstrument alle copingstijlen en –strategieën ondervangt bij ervaren discriminatie. In paragraaf 4.2.1 wordt de analyse beschreven. Vervolgens worden in paragraaf 4.2.2 de resultaten uit de kwalitatieve analyse teruggekoppeld aan het kwantitatieve meetinstrument. Waarnaar bijzonderheden en verschillen tussen groepen in ervaren discriminatie beschreven worden (§4.2.3). Tot slot volgt in paragraaf 4.2.4 een conclusie over de copingstijlen en –strategieën die etnische minderheden bij ervaren discriminatie in Nederland gebruiken, een meetinstrument om coping bij ervaren discriminatie in Nederland te meten en mogelijke verschillen en bijzonderheden tussen groepen in het omgaan met ervaren discriminatie.

4.2.1 De analyse

Gedurende het analyseren van zowel de focusgroepen als (half-gestructureerde) diepte-interviews kwamen copingstrategieën die etnische minderheden in Nederland gebruiken bij ervaren discriminatie naar voren. Deze strategieën zijn in de fase van open codering achterhaald door telkens te bekijken wat een respondent gedaan zegt te hebben na een ervaring met discriminatie en daar steekwoorden over te noteren. Op deze manier ontstond een lange lijst met codes. Door in de fase van axiale codering de codes en de daarbij behorende fragmenten met elkaar te vergelijken ontstond een steeds kortere lijst van codes. Benadrukt mag worden is dat in beiden fases de literatuur over coping meerdere malen geraadpleegd is. De zojuist beschreven fases van open en axiaal coderen zijn tot vier maal toe herhaald totdat verzadiging optrad in copingstrategieën. Daarna is bij de fase van selectieve codering bekeken of alle codes onder te brengen waren in de copingstijlen die eveneens gebruikt waren in het kwantitatieve meetinstrument van coping, dat wil dus zeggen: ‘aanpakken’, ‘vermijding’

en 'steun'. Bijna alle strategieën waren onder te verdelen in deze stijlen, dus bijna alles was gedekt. Wel viel in 'aanpakken' en voornamelijk in 'vermijding' op dat er bij beiden sprake was van zowel cognitieve als gedragsmatige copingstrategieën en om deze reden is deze onderverdeling voor beiden stijlen toegevoegd. Verder bleven er twee strategieën ('niets doen' en 'emotionele expressie') ongedekt in de copingstijlen 'aanpakken', 'vermijding' en 'steun'. Na deze strategieën grondig te hebben bekeken bleek dat er een nieuwe stijl interessant is in coping bij ervaren discriminatie van etnische minderheden in Nederland en deze stijl wordt gedefinieerd als 'passiviteit'. De keuze voor deze benaming is gemaakt, omdat bleek dat bij beiden strategieën de persoon niets kan doen of niet in staat is om een strategie te gebruiken bij ervaren discriminatie.

Nu duidelijk is van welke copingstijlen etnische minderheden gebruik maken bij ervaren discriminatie is het noodzakelijk om verder uit te diepen wat deze stijlen en de daarbij behorende strategieën inhouden. Daarom ga ik achtereenvolgend de stijlen ('aanpakken', 'vermijding', 'steun' en 'passiviteit') en de daarbij behorende strategieën bespreken.

4.2.1.1 'Aanpakken'

Bij aanpakkende coping gebruikt een persoon strategieën waarbij de bron van stress, in deze discriminatie, aangepakt wordt (Chang in Snyder, 2001). Respondenten gebruiken hierbij voornamelijk gedragsmatige strategieën en in een enkel geval cognitieve strategieën.

Gedragsmatige aanpakkende coping

Gedragsmatige aanpakkende coping is coping waarbij het aanpakken van het probleem door de respondent zichtbaar is in gedrag. Strategieën als de dader aanspreken, fysieke verdediging gebruiken, de weerbaarheid vergroten, bewijs verzamelen, een andere Nederlandse naam gebruiken, humor en de discriminatie melden zijn strategieën die etnische minderheden zeggen te gebruiken in aanpakken.

➤ De dader aan-en/of tegenspreken

De dader aan- en/of tegenspreken betekent dat de respondent de dader aan- of tegenspreekt als er sprake is van discriminatie. Respondenten zeggen dit te doen door de dader te confronteren, de dader om een nadere

verklaring te vragen en een uitleg te geven. Bij confronteren brengt de gediscrimineerde het gedrag (discriminatie) van de ander ter sprake.

Om een nadere verklaring vragen betekent dat het slachtoffer van de dader een nadere specificering van de uitspraken of het gedrag van de dader vraagt.

Bij uitleggen laat men de ander iets begrijpen. Respondenten beschrijven dat ze het een en ander uitleggen aan de degene die hen discrimineert over bepaalde zaken die verbonden zijn met cultuur. De respondenten zeggen dat dit vaak positief uitwerkt. Daarnaast beschrijven bepaalde respondenten te refereren aan personen die het tegendeel bewijzen van het stereotype dat over de groep bestaat.

➤ *Fysieke verdediging*

Fysieke verdediging betekent dat respondenten fysieke middelen gebruiken om om te gaan met discriminatie. In de meeste gevallen beschrijven respondenten dat ze daarbij geweld gebruiken. In alle gevallen waarbij respondenten geweld als strategie om om te gaan met discriminatie beschrijven, geven zij aan dat ze deze gebruiken omdat ze geen andere copingstrategie hebben om zich te kunnen redden in de situatie. Een voorbeeld hiervan is het gegeven dat sommige personen zich verbaal niet kunnen verdedigen, omdat zij geen Nederlands spreken, of omdat zij nog kind zijn.

➤ *Bewijs verzamelen*

Het verzamelen van bewijs betekent dat respondenten proberen aan te tonen dat er discriminatie heeft plaatsgevonden. Het kan voorkomen dat personen in het kader van een melding bewijzen gaan verzamelen. Personen zeggen bewijs te verzamelen door een dossier op te bouwen, foto's te maken of door getuigen te verzamelen.

➤ *Een andere (Nederlandse) naam gebruiken*

Personen met een niet-Nederlandse naam gaan een andere naam gebruiken in bepaalde situaties waarin discriminatie kan voorkomen. Dit is een strategie die personen gebruiken doordat zij zeggen ervaringen te hebben gehad met discriminatie. Op deze wijze proberen deze respondenten discriminatie te voorkomen of aan te tonen.

Sommige respondenten beschrijven dat ze een Nederlandse naam gebruiken bij sollicitaties of bij contact met instanties. Het bijzondere is dat deze personen aangeven eerder respons te krijgen als ze een Nederlandse naam gebruiken.

➤ *Weerbaarheid vergroten*

Door de weerbaarheid te vergroten zijn de respondenten in staat om tegenstand te bieden tegen discriminatie. Personen kunnen dit voor zichzelf of voor hun kinderen doen.

Als respondenten zichzelf weerbaar maken dan zeggen zij dit te doen door te investeren in hun toekomst door opleidingen te volgen en hun Nederlands te verbeteren.

Het weerbaar maken van de kinderen doen respondenten door de kinderen gerust te stellen, ze tips en adviezen te geven en ze te stimuleren voor school en werk. Sommige ouders geven aan dat ze tips en adviezen geven, omdat ze bang zijn dat het uit de hand gaat lopen. Verder beschrijven enkele ouders dat kinderen het zelf moeten oplossen als ze 18 jaar oud zijn. Ouders zeggen hun kinderen weerbaar te maken, omdat ze willen dat hun kinderen een goede toekomst tegemoet gaan en daarom stimuleren ouders hun kinderen ook voor school en werk. In sommige gevallen beschrijven ouders dat ze meertaligheid van hun kinderen stimuleren om ze een kans te bieden voor eventuele terugkeer naar het land van herkomst.

➤ *Humor*

Humor betekent dat personen oog hebben voor dat wat grappig is. Respondenten zeggen enerzijds dat zij bij het incident de discriminerende persoon voor de gek houden. Anderzijds zeggen zij te lachen of grapjes te maken om de ervaring die men met discriminatie heeft.

➤ *Melden*

Discriminatie melden is het berichten van discriminatie bij een desbetreffende instantie. Personen kunnen de discriminatie melden bij een AntiDiscriminatieBureau (ADB), de Politie, de Commissie Gelijke Behandeling of elders. Over het algemeen genomen zeggen respondenten die melden dat ze dit doen omdat de ervaring met discriminatie de

druppel was die de emmer liet overlopen. Als ze eenmaal bij een ADB hebben gemeld dan beschrijven zij het gevoel te hebben van niet meer alleen te staan en daardoor voelen zij zich gesteund. Respondenten zeggen zich na de melding opgelucht te voelen.

Maar over het algemeen genomen zeggen de meeste respondenten dat ze niet zullen melden, omdat ze denken dat melden geen zin heeft.

Verder moet gezegd worden dat melden zowel een aanpakkende als een ondersteunende strategie is. Personen kunnen namelijk melden om het probleem aan te pakken, maar zij kunnen dit ook doen, omdat zij ondersteuning behoeven.

Cognitieve aanpak coping

Cognitieve aanpak coping is aanpakkende coping waarin alleen cognities gebruik worden om het probleem aan te pakken. Daarbij gaat het om planmatig te bedenken hoe je het probleem gaat oplossen.

- *Planmatig bedenken hoe je het probleem gaat oplossen*

Planmatig bedenken hoe je het probleem gaat oplossen is een vorm van cognitieve coping. Sommige respondenten geven aan dat, wanneer ze te maken hebben met discriminatie, ze gaan bedenken op welke manier ze dit willen aanpakken.

4.2.1.2 'Vermijding'

Bij vermijdende coping gebruikt iemand strategieën die juist niet gericht zijn op de bron van stress. Een persoon gebruikt daarbij dus strategieën waardoor de situatie draagbaarder wordt, maar waarbij men het probleem niet aanpakt (Chang in Snyder, 2001). In de analyse viel in vermijdende coping een sterke onderverdeling tussen gedragsmatige en cognitieve 'vermijding' op en deze is ook gerapporteerd.

Gedragsmatige vermijdende coping

Gedragsmatige vermijdende coping is vermijdende coping waarbij de vermijding in het gedrag van een persoon zichtbaar is. Onder deze vorm van vermijdende coping vallen de strategieën: de persoon of situatie uit de weg gaan, afstand nemen van de Nederlandse samenleving, de persoon of situatie negeren, aanpassen en palliatieve coping.

➤ *De persoon of situatie uit de weg gaan*

De persoon of situatie uit de weg gaan is een vorm van die respondenten zeggen te gebruiken als zij te maken krijgen met discriminatie. Zij gaan de persoon of situatie uit de weg door bijvoorbeeld het contact met de discriminerende persoon te verbreken of door situaties of plaatsen waar gediscrimineerd is te vermijden,

➤ *Afstand nemen van de Nederlandse samenleving*

Een ernstigere vorm van 'vermijding' die respondenten beschrijven is het afstand nemen van de Nederlandse samenleving. Respondenten zeggen dit te doen omdat ze zich bewust worden van hun plaats in de Nederlandse samenleving door discriminatie, waardoor ze haatdragender of negatiever kunnen worden jegens Nederlanders. Hierbij moet vermeld worden dat respondenten omschrijven dat zowel het haatdragende als het negatieve gevoel jegens Nederlanders na verloop van tijd slijt.

➤ *De persoon of situatie negeren*

Bij negeren doen respondenten alsof ze de persoon of situatie niet zien en respondenten zeggen dit te doen door bijvoorbeeld de discriminerende persoon in het vervolg niet meer te groeten.

➤ *Aanpassen*

Bij aanpassen schikt een persoon zich naar de omstandigheden van de Nederlandse samenleving. Respondenten zeggen dit te doen door hun hoofddoek af te doen tijdens sollicitaties of door afstand te nemen van de eigen (culturele) groep. De laatste is een strategie die binnen de Sociale Identiteitstheorie valt onder individuele mobiliteit²². Soms zeggen personen zich aan te passen om te compenseren voor het feit dat ze buitenlands zijn.

Andere respondenten benadrukken daarentegen dat ze zich absoluut niet willen aanpassen, omdat ze dan het gevoel zeggen te hebben dat ze hun afkomst verloochenen, of dat aanpassen geen zin heeft omdat je toch als

²² Individuele mobiliteit (trachten lid te worden van de hoge statusgroep), sociale competitie (de bestaande statusverhouding trachten te veranderen) en sociale creativiteit (cognitieve herstructureringen doorvoeren om toch tot een positieve intergroepsvergelijking te komen bijv. black is beautiful) zijn strategieën die binnen de Sociale Identiteitstheorie gebruikt worden om om te gaan met een negatieve groepsstatus (Taylor & Moghaddam, 1994).

buitenlander gezien wordt. Anderen zeggen zich te willen aanpassen tot op zekere hoogte. Zij verwachten daarbij wel wederzijds respect van de Nederlandse bevolking.

➤ *Palliatieve coping*

Bij palliatieve coping proberen mensen de pijn te verzachten. Dit zeggen respondenten onder andere te doen door de aandacht niet op de discriminatie te focussen, maar op iets anders. Respondenten beschrijven dat zij afleiding vinden in het drinken van thee, door tv te kijken of door er met vrienden over te praten. Dit laatste is ook een vorm van ondersteunende coping. Dat wil zeggen dat erover praten met je vrienden zowel ondersteunend als vermijdend kan werken. Een andere respondent geeft aan dat hij antidepressiva en ibuprofen gebruikt om de pijn en depressieve gevoelens te verzachten die hij heeft overgehouden aan de ervaring met discriminatie.

Cognitieve vermijdende coping

Cognitieve vermijdende coping is een copingstijl waarbij iemand gebruik maakt van cognities om een situatie (in deze ervaren discriminatie) leefbaarder en hanteerbaar te maken en de situatie daarbij laat zoals deze is. Copingstrategieën die geschaard kunnen worden onder cognitieve vermijdende coping zijn het verklaren van discriminatie, relativieren, aanvaarding en berusting, wensdenken en jezelf verheffen.

➤ *Verklaren van discriminatie*

Verklaren van discriminatie betekent dat iemand het discriminerende gedrag helder probeert te maken voor zichzelf. Als respondenten praten over de ervaring met discriminatie kunnen zij vanuit zichzelf een verklaring gaan geven voor het discriminatief gedrag van mensen. Verklaringen die gegeven werden, lagen in de trant van: omdat ik buitenlands ben, de media, 11 September, Geert Wilders, hoofddoekjes, de Nederlandse samenleving, het lage opleidingsniveau van de discriminators, de onwetendheid, dat er een groepje is dat het verpest voor de anderen en er worden nog enkele theoretische verklaringen geboden, zoals 'vroeger waren het de Surinaamse Nederlanders die

gediscrimineerd worden en nu moeten wij (Marokkaanse Nederlanders) het even ondergaan'.

➤ *Relativeren*

Wanneer mensen relativeren dan proberen zij op het betrekkelijke van iets te wijzen. Mensen kunnen discriminatie op verschillende manieren relativeren. In dit onderzoek relativeren respondenten door aan te geven dat discriminatie nu eenmaal onderdeel is van de samenleving waarvan zij deel van uitmaken, of door aan te geven dat iedereen discrimineert dus zij zelf ook, Door te benoemen dat niet vergeten mag worden dat in het land van herkomst ook discriminatie bestaat. Dat personen die discrimineren onwetend zijn. Of juist door te begrijpen waarom Nederlanders discrimineren. Door aan te geven dat sommige zaken te snel als discriminatie gezien worden, terwijl het in werkelijkheid helemaal niet om discriminatie gaat. En door aan te geven dat je goede en slechte mensen hebt in een samenleving en dat slechte mensen het kunnen verpesten voor de goede mensen.

Een specifieke vorm van relativeren is positieve heretikettering. Bij positieve heretikettering geeft een persoon een nieuwe positieve betekenis aan de oorspronkelijk als negatief beleefde discriminatie.

➤ *Aanvaarding en berusting*

Aanvaarding en berusting houdt in dat personen aanvaarden dat ze gediscrimineerd worden en zich daarin kunnen berusten.

Respondenten kunnen discriminatie op diverse manieren aanvaarden en/of erin berusten. Dit doen ze door aan te geven dat het een gewoonte is om gediscrimineerd te worden, dat het bij het dagelijkse leven hoort of dat zij ongevoelig zijn geworden voor discriminatie. Hierbij geven personen aan dat zij een dikkere huid of iets soortgelijks krijgen met betrekking tot discriminatie. Als er gekeken wordt naar het spreekwoordelijk gezegde "een dikke huid (olifantenhuid) hebben" wordt bedoeld op het gegeven dat men niet meer gevoelig is voor kritiek of dat men niet snel meer beledigd is.

➤ *Wensdenken*

Wensdenken is denken aan iets dat men zou willen of wensen.

Respondenten omschrijven dat zij de dialoog aan zouden willen gaan met discriminatoren, dat zij wensen terug te keren naar het land van herkomst, of ze zeggen te hopen dat de discriminatie uiteindelijk wel over zal gaan.

➤ *Jezelf verheffen*

Jezelf verheffen betekent dat personen zichzelf boven de ander of de situatie plaatsen als zij te maken krijgen met discriminatie. Respondenten zeggen dit te doen door “erboven te gaan staan”.

4.2.1.3 ‘Steun’

‘Steun’ is het inschakelen van hulpbronnen als mensen te maken krijgen met discriminatie. In de meeste gevallen omschrijven respondenten dat zij hulpbronnen inschakelen als zij zelf niet meer met de situatie om kunnen gaan. In ‘steun’ kan een onderscheid gemaakt worden tussen vermijdende ‘steun’ en aanpak ‘steun’.

Vermijdende ‘steun’

Met vermijdende ‘steun’ proberen mensen een manier te vinden om met de ervaring om te gaan door te praten met hulpbronnen over de situatie, maar niets te hoeven doen aan de situatie. In deze kan het dus ook gezien worden als een vorm van gedragsmatige ‘vermijding’. Het is opvallend dat respondenten erover praten met vrienden en familie als iets vanzelfsprekends zeggen te zien. In sommige gevallen gaat deze vorm van ‘steun’ verder, want dan helpt bijvoorbeeld sociale ondersteuning bij het aanpakken van het probleem. Maar over het algemeen genomen gebruiken respondenten de volgende vormen van ‘steun’ meer om met de discriminatie om te gaan, zonder iets aan de situatie te hoeven doen:

- *Sociale ondersteuning (kennissen, vrienden en familie)*
- *Religieuze ondersteuning*
- *Psychologische ondersteuning*

Aanpakkende 'steun'

Sommige vormen van 'steun' zijn meer gericht op het aanpakken van de situatie en zijn gericht op verandering. De volgende vormen van 'steun' zeggen respondenten dan te gebruiken:

- *Inschakelen van instanties (Politie, Antidiscriminatiebureau, FNV en de Commissie Gelijke Behandeling)*
- *Inschakelen van hogere functionarissen binnen het bedrijf*
- *Inschakelen van publiciteit*

4.1.2.4 'Passiviteit'

'Passiviteit' is een vorm van coping waarbij personen helemaal niets doen of niet in staat zijn om iets te doen als zij te maken krijgen met discriminatie. Deze stijl ligt dichtbij cognitieve 'vermijding'. Er is echter een verschil met cognitieve 'vermijding', want bij cognitieve 'vermijding' gebruikt iemand nog strategieën om de situatie draagbaar te maken zonder de situatie te veranderen en bij 'passiviteit' doet men daar niets aan. De strategieën die respondenten zeggen te gebruiken zijn: niets doen en emotionele expressie.

- *Niets doen*

Respondenten zijn bij niets doen niet in staat om iets aan de discriminatie te doen als zij daarmee te maken krijgen. Ze beschrijven hierbij dat ze dusdanig geschrokken zijn van de discriminatie dat ze niet in staat waren om te reageren, of dat ze zwijgen vanwege de slechte Nederlandse taalbeheersing.

- *Emotionele expressie*

Emotionele expressie wil zeggen dat respondenten zich alleen kunnen uiten in emoties als zij discriminatie ervaren. Vaak vindt dat plaats naar aanleiding van of tijdens een incident waarbij discriminatie zich voordeed. Vaak gaat het om respondenten die zich machteloos voelen en eigenlijk geen copingstrategie (meer) hebben om om te gaan met de situatie, bijvoorbeeld doordat ze de taal niet machtig zijn en zich niet kunnen verweren.

4.2.3 Terugkoppeling aan het kwantitatieve meetinstrument

Mellor (2004) geeft in zijn onderzoek aan dat er in onderzoek naar coping bij ervaren discriminatie geen gebruik gemaakt moet worden van de klassieke meetinstrumenten van coping, maar dat een onderverdeling in de stijlen zelfverdediging, zelfbeheersing en confrontatie passender is. Klassieke meetinstrumenten van coping meten volgens hem namelijk niet alle facetten die gerelateerd zijn aan coping bij ervaren discriminatie. Gaylord-Harden & Cunningham (2008) vullen dit argument aan door te beschrijven dat personen gebruik maken van cultuurspecifieke coping indien zij te maken krijgen met discriminatie. Om deze redenen is gebruik gemaakt van een verkort meetinstrument van coping bij ervaren discriminatie dat de copingstijlen 'aanpakken', 'vermijding' en 'steun' meet en een kwalitatieve studie om copingstrategieën bij ervaren discriminatie zichtbaar te maken. Deze bevindingen worden in deze paragraaf aan elkaar gekoppeld door eerst te bekijken of het kwantitatieve meetinstrument alle strategieën en stijlen omvat die in de kwalitatieve analyse achterhaald zijn. Dit zal achtereenvolgens voor 'aanpakken', 'vermijding' en 'steun' gebeuren. Vervolgens kan een conclusie gemaakt worden over de bevindingen van Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) over het wel dan wel niet gebruiken van een klassiek kwantitatief meetinstrument in het meten van coping bij ervaren discriminatie.

4.2.3.1 'Aanpakken'

Onder de copingstijl 'aanpakken' worden in de verkorte copinglijst de copingstrategieën: 'doelgericht te werk gaan om het probleem op te lossen' (gedrag), 'verschillende mogelijkheden bedenken om het probleem op te lossen' (cognitie) en 'de dader aan en of tegenspreken' (gedrag) geschaard. Het gaat dus om zowel cognitieve als gedragsmatige strategieën in de copingstijl 'aanpakken'. De strategie 'een klacht indienen bij een instantie of autoriteit' was discutabel, maar vanwege de hogere factorscore op 'steun' is ervoor gekozen om deze strategie onder 'steun' te scharen. Deze strategie is in de kwalitatieve analyse genoemd als 'melden' en welke ook teruggevonden werd bij zowel 'aanpakken' als 'steun'. Het blijkt uit beide analyses dat melden dus onder zowel een aanpakkende als 'steun' copingstijl valt.

De copingstrategieën 'verschillende mogelijkheden bedenken om het probleem op te lossen' en de strategie 'doelgericht te werk gaan om het probleem op te lossen' werden beiden niet letterlijk teruggevonden in de kwalitatieve analyse. Maar de strategie

'planmatig bedenken hoe je het probleem gaat oplossen' komt in zekere zin overeen met beiden. De strategie 'de dader aan en of tegenspreken' is in beiden analyses teruggevonden. Oftewel de strategieën in de verkorte copinglijst komen in zekere zin overeen met strategieën die gevonden zijn in de kwalitatieve analyse.

Echter, in de kwalitatieve analyse zijn enkele gedragsmatige strategieën zichtbaar geworden die niet in de kwantitatieve analyse zijn betrokken. Het gaat hierbij om de strategieën: 'fysieke verdediging', 'bewijs verzamelen', 'een Nederlandse naam gebruiken', 'de weerbaarheid vergroten' en 'humor'. Met operationalisaties van deze strategieën zou een beter coping bij ervaren discriminatie meetinstrument ontstaan met mogelijk een nog hogere interne consistentie dan $\alpha=.698$.

4.2.3.2 'Vermijding'

Onder de copingstijl 'vermijding' worden in de verkorte copinglijst de strategieën: 'de situatie zoveel mogelijk uit de weg gaan', 'doen alsof er niets gebeurd is', 'je aan anderen aanpassen en zorgen dat je niet teveel afwijkt van anderen' en 'je erbij neerleggen' geschaard. De eerste drie strategieën kunnen gezien worden als gedragsmatige strategieën en de laatste strategie meer als een cognitieve strategie. De strategie 'de situatie zoveel mogelijk uit de weg gaan' is in een iets andere vorm terug te vinden in de kwalitatieve analyse. Hier is namelijk de persoon toegevoegd en de hieruit ontstane strategie is de persoon of situatie uit de weg gaan. De strategie 'doen alsof er niets gebeurd is' is in principe een operationalisatie van de strategie 'negeren' in de kwalitatieve analyse. Datzelfde geldt voor de strategie 'je aan anderen aanpassen en zorgen dat je niet teveel afwijkt van anderen'. Dit is namelijk een operationalisatie van de strategie 'aanpassen' die in de kwalitatieve analyse zichtbaar werd. Eigenlijk blijkt dat er diverse strategieën in het kwantitatieve meetinstrument betrokken zijn die ook gevonden zijn in de kwalitatieve analyse voor gedragsmatige 'vermijding'. Met een toevoeging van de strategieën 'afstand nemen van de Nederlandse samenleving' en 'palliatieve coping' zou gedragsmatige 'vermijding' een nog betere representatie zijn van de copingstrategieën die etnische minderheden gebruiken. Mogelijk zou dat de interne consistentie van $\alpha=.679$ verder verhogen.

De strategie 'je erbij neerleggen' kan gezien worden als een cognitieve vermijdende strategie. Deze strategie lijkt op de strategie 'aanvaarding en berusting' die in de kwalitatieve analyse is gevonden en zou mogelijk een operationalisatie daarvan kunnen

zijn. Alhoewel er dus aandacht is voor cognitieve ‘vermijding’ in het kwantitatieve meetinstrument mag deze minimaal genoemd worden. Als de strategieën ‘verklaren’, ‘relativeren’, ‘wensdenken’ en ‘jezelf verheffen’ die gevonden zijn in de kwalitatieve analyse betrokken zouden worden in een kwantitatief meetinstrument dan zou cognitieve ‘vermijding’ en daardoor de gehele schaal ‘vermijding’ representatiever zijn voor deze copingstijl van etnische minderheden bij ervaren discriminatie.

4.2.3.3 ‘Steun’

Onder de schaal ‘steun’ worden in het kwantitatieve meetinstrument de strategieën: ‘een klacht indienen bij een instantie of autoriteiten’, ‘met vrienden of familie het probleem bespreken’ en ‘troost en begrip zoeken bij anderen’ geschaard. Het gaat in deze dus om strategieën die voornamelijk gericht zijn op sociale steun. De strategieën ‘met vrienden of familie het probleem bespreken’ en ‘troost en begrip zoeken bij anderen’ zijn terug te vinden in het kwalitatieve meetinstrument onder sociale ondersteuning en kunnen als een operationalisatie daarvan gezien worden. De strategie ‘een klacht indienen bij een instantie of autoriteiten’ is in een andere vorm ook terug te vinden in de kwalitatieve analyse als de strategie ‘het inschakelen van instanties’. ‘Het inschakelen van instanties’ kan ruimer geïnterpreteerd worden dan alleen ‘een klacht indienen bij een instantie of autoriteiten’ en is om deze reden beter. Verder moet vermeld worden dat het inschakelen van instanties betrekking kan hebben op de politie, een antidiscriminatiebureau, de FNV en de Commissie Gelijke Behandeling. In paragraaf 3.4.2 wordt duidelijk dat de interne consistentie van het kwantitatieve meetinstrument voor de schaal ‘steun’ $\alpha=.559$ en dat is matig tot voldoende te noemen. Mogelijk is dat gerelateerd aan het gegeven dat er meerdere vormen van ‘steun’ zijn, want in de kwalitatieve analyse wordt duidelijk dat ‘steun’ meer is dan sociale steun of melden. Strategieën als religieuze ondersteuning, psychologische ondersteuning, het inschakelen van hogere functionarissen binnen het bedrijf en het inschakelen van publiciteit worden daarin namelijk ook benoemd. Hierin is tevens een onderverdeling te maken in aanpakkende en vermijdende ‘steun’.

De bevindingen van de zojuist besproken kwalitatieve studie spreken zowel Mellor (2004) als Gaylord-Harden & Cunningham (2008) tegen. Uit de (half-gestructureerde) diepte-interviews en focusgroepen met etnische minderheden komt namelijk een lijst

aan copingstrategieën naar voren die grotendeels (met lichte aanpassingen) wel degelijk onder te brengen zijn in de copingstijlen 'aanpakken', 'vermijding' en 'steun'. Alleen zouden er om de interne consistentie en de representativiteit van deze schalen te verhogen items toegevoegd mogen worden. Waardoor er in de schalen 'aanpakken' en 'vermijding' meer oog ontstaat voor het onderscheid in zowel cognitieve als gedragsmatige strategieën. En, om de schaal 'steun' representatiever te maken en de interne consistentie te verhogen zouden er eveneens items toegevoegd mogen worden. Verder is er in de verkorte copinglijst geen aandacht voor een copingstijl die wel zichtbaar is geworden in de kwalitatieve studie. Het gaat om de copingstijl 'passiviteit'. Door deze stijl met de daarbij behorende strategieën toe te voegen aan het meetinstrument zouden alle stijlen van coping bij ervaren discriminatie in Nederland gemeten worden. Oftewel om het omgaan met discriminatie van etnische minderheden in Nederland te meten is een klassiek meetinstrument met lichte aanpassingen wel gepast. De tegenstrijd met de bevindingen van Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) kan verklaard worden doordat zowel Mellor (2004) als Gaylord-Harden & Cunningham (2008) andere doelpopulaties met andere meetinstrumenten onderzochten waardoor er andere resultaten uit de analyses van hen kwamen. De mogelijkheid bestaat dat Gaylord-Harden & Cunningham (2008) tot cultuurspecifieke copingstrategieën kwamen doordat zij gesproken hebben met Afrikaanse personen waarvan bekend is dat zij meer spiritueel ingesteld zijn. In Nederland zijn de grootste groepen etnische minderheden niet van deze afkomst en dat kan verklaren waarom er geen cultuurspecifieke copingstrategieën gevonden zijn in coping bij ervaren discriminatie in Nederland.

4.2.4 Verschillen en bijzonderheden in het omgaan met ervaren discriminatie

In coping bij ervaren discriminatie zijn enkele verschillen of bijzonderheden tussen groepen opgevallen. Hierbij wordt benadrukt dat het niet zeker is dat het algemeen geldende verschillen of bijzonderheden zijn. Maar deze punten vielen gedurende de analyse op. Daarbij gaat het om mogelijke verschillen tussen etniciteiten, leeftijdscategorieën, sekse en opleidingsniveau en bijzonderheden welke hierna worden beschreven.

Bijzonder is dat zowel Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders spreken over de media. In elke focusgroep komt dit wel naar voren. De media wordt als mogelijke veroorzaker van discriminatie gezien. Over de media vertellen personen verder bang te zijn als er nieuws over hun etnische groep in de media komt. Ze zeggen bijvoorbeeld op dat moment gespannen voor de televisie te staan.

Ook viel in interviews met islamitische moeders op dat zij amper spraken over hun eigen ervaringen met discriminatie, maar voornamelijk over de ervaringen die hun kinderen hebben gehad met discriminatie. De zorg die deze moeders uitspraken was groot. Ze proberen hun kinderen als zij te maken krijgen met discriminatie sterker te maken in het omgaan met discriminatie. In andere interviews met islamitische moeders kwam ditzelfde naar voren. Maar ook moeders van andere etnische afkomsten proberen hun kinderen weerbaar te maken tegen discriminatie. Wat opvalt is dat alleen moeders spreken over het sterker maken van kinderen, terwijl er ook met vaders gesproken is over discriminatie. Hier is naast een verschil tussen etniciteiten dus tevens sprake van een verschil tussen sekse.

Verder valt op dat 'aanvaarding en berusting' voornamelijk genoemd wordt door Turks- en Marokkaans-Nederlandse respondenten. Zowel Surinaamse als Antilliaanse Nederlanders benoemen deze strategie in mindere mate.

Sommige Marokkaans- en Turks-Nederlandse vrouwen die een hoofddoek dragen benoemen het dragen van een hoofddoek als reden om te discrimineren. Zij zeggen sinds het dragen van een hoofddoek vaker gediscrimineerd te worden. Ook geven sommige vrouwen met een islamitische achtergrond aan gediscrimineerd te worden omdat zij moslim zijn. Verder is het bijzonder dat sommige Antilliaanse en Marokkaanse Nederlanders aangeven dat ze het idee hebben dat in het Westen van het land

(Randstad) vaker gediscrimineerd wordt dan in het oosten van het land. Over melden valt overigens op dat voorafgaand aan een melding meerdere strategieën door respondenten gebruikt worden, maar hier kan geen eenduidige lijn in getrokken worden.

Als er door de respondenten gesproken wordt over discriminatie dan wordt discriminatie geassocieerd met iets negatiefs. Maar in sommige situaties wordt er door respondenten over positieve discriminatie gesproken. Voornamelijk jongeren spreken hierover en dan zijn het een paar hoog opgeleide Antilliaanse Nederlandse jongeren die hier ervaringen mee zeggen te hebben gehad. Daarbij geven ze aan gebruik te hebben gemaakt van deze positieve discriminatie. Zij zeggen hun afkomst meer in hun eigen voordeel te gebruiken, want ze zien in dat ze uniek zijn en daardoor bepaalde kansen in de samenleving kunnen pakken.

4.2.5 Conclusie

In de kwalitatieve analyse zijn de copingstrategieën en –stijlen achterhaald die etnische minderheden gebruiken bij ervaren discriminatie in Nederland. Eerst zal kort herhaald worden welke copingstijlen en –strategieën er gevonden zijn. Vervolgens wordt bekeken of de bevindingen van Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) ook consistent zijn in dit onderzoek. Tot slot zullen de bevindingen over verschillen tussen de sociale categorieën (ethniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau) in coping bij ervaren discriminatie besproken worden.

In de kwalitatieve analyse zijn vier copingstijlen achterhaald met daarbij behorende strategieën in coping bij ervaren discriminatie door etnische minderheden in Nederland. Het gaat hier om de copingstijlen ‘aanpakken’, ‘vermijding’, ‘steun’ en ‘passiviteit’.

Allereerst is de copingstijl ‘aanpakken’ zichtbaar geworden, waarin een onderverdeling te maken is tussen gedragsmatig en cognitief ‘aanpakken’. Onder gedragsmatig ‘aanpakken’ vallen de strategieën: ‘de dader aan en of tegenspreken’, ‘fysieke verdediging’, ‘bewijs verzamelen’, ‘een andere Nederlandse naam gebruiken’, ‘weerbaarheid vergroten’, ‘humor’ en ‘melden’. Onder cognitief ‘aanpakken’ valt de strategie: ‘planmatig bedenken hoe je het probleem gaat aanpakken’.

Verder is de copingstijl ‘vermijding’ zichtbaar geworden, waarin eveneens een onderverdeling te maken is tussen gedragsmatige en cognitieve ‘vermijding’.

Gedragmatige 'vermijding' omvat strategieën als: 'de persoon of situatie uit de weg gaan', 'afstand nemen van de Nederlandse samenleving', 'de persoon of situatie negeren', 'aanpassen' en 'palliatieve coping'. Onder cognitieve 'vermijding' vallen strategieën als: 'verklaren', 'relativeren', 'aanvaarding en berusting', 'wensdenken' en 'jezelf verheffen'. Eveneens werd de copingstijl 'steun' zichtbaar en deze valt onder te verdelen in strategieën als: 'sociale steun', 'religieuze ondersteuning', 'psychologische ondersteuning', 'steun van instanties', 'een hogere functionaris binnen het bedrijf inschakelen' en 'publiciteit inschakelen'. Van deze strategieën kunnen de eerste drie voornamelijk gezien worden als een vorm van 'vermijding' en de laatste drie meer als een vorm van 'aanpakken'.

Als laatste werd de copingstijl 'passiviteit' zichtbaar, waaronder de strategieën: 'niets doen' en 'emotionele expressie' geschaard kunnen worden.

Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) omschrijven dat de klassieke meetinstrumenten van coping niet alle relevante stijlen en strategieën omvatten van coping bij ervaren discriminatie. Echter, de resultaten van de kwalitatieve studie naar coping van etnische minderheden bij ervaren discriminatie in Nederland spreken deze bevindingen enigszins tegen. De strategieën en stijlen die in de verkorte copinglijst gemeten worden, ondervangen namelijk redelijk de copingstijlen en -strategieën die in de kwalitatieve analyse naar boven komen. Alleen zouden er om de interne consistentie en de representativiteit van deze schalen te verhogen items die uit de kwalitatieve studie zijn gebleken toegevoegd mogen worden.

Zo omvat het kwantitatieve meetinstrument voor de schaal 'aanpakken' gedragmatige en cognitieve items als 'verschillende mogelijkheden bedenken om het probleem op te lossen' en 'doelgericht te werk gaan om het probleem op te lossen'. De (cognitieve) strategie 'planmatig bedenken hoe je het probleem gaat oplossen' uit de kwalitatieve analyse komt daar in zekere zin mee overeen. De (gedragmatige) strategie 'de dader aan en of tegenspreken' is in de kwalitatieve analyse teruggevonden. Wel blijkt dat in de kwalitatieve analyse enkele strategieën zichtbaar geworden zijn die nog niet in de kwantitatieve analyse zijn betrokken. Het gaat hier om gedragmatige strategieën, als deze betrokken zouden worden in een meetinstrument dan zou een nog beter instrument ontstaan. Het gaat om de strategieën: 'fysieke verdediging', 'bewijs

verzamelen', 'een Nederlandse naam gebruiken', 'de weerbaarheid vergroten' en 'humor'.

Ook omvat het kwantitatieve meetinstrument voor de schaal 'vermijding' gedragsmatige strategieën als: 'de situatie zoveel mogelijk uit de weg gaan', 'doen alsof er niets gebeurd is', 'je aan anderen aanpassen en zorgen dat je niet teveel afwijkt van anderen'. Deze drie strategieën zijn allen, dan wel in een andere vorm, teruggevonden in de kwalitatieve analyse. Enkele strategieën die niet betrokken zijn in het kwantitatieve meetinstrument zijn wel gevonden in de kwalitatieve analyse. Het gaat om de strategieën: 'afstand nemen van de Nederlandse samenleving' en 'palliatieve coping'. Toevoeging van deze items zou voor een nog betere representatie kunnen zorgen. Onder cognitieve vermijding valt in het kwantitatieve meetinstrument de strategie 'je erbij neerleggen', die overigens aardig overeen komt met de strategie 'aanvaarding en berusting' uit het kwalitatieve meetinstrument. Echter, uit de kwalitatieve analyse blijkt dat cognitieve vermijding meerdere strategieën omvat en als deze toegevoegd zouden worden dan zou een nog betere representatie van 'vermijding' ontstaan. Het gaat om de strategieën: 'verklaren', 'relativeren', 'wensdenken' en 'jezelf verheffen'.

Als laatst omvat het kwantitatieve meetinstrument voor de schaal 'steun' strategieën als 'een klacht indienen bij een instantie of autoriteiten', 'met vrienden of familie het probleem bespreken' en 'troost en begrip zoeken bij anderen'. Alle strategieën zijn, dan wel in een iets ander vorm, teruggevonden in de kwalitatieve analyse. Waarvan de eerste strategie een meer aanpakkende vorm van steun is en de laatste twee een meer vermijdende vorm van steun. Echter, in het meetinstrument is er enkel aandacht voor sociale steun of een vorm van melden. Terwijl uit de analyse blijkt dat er meerdere vormen van 'steun' zijn. Toevoeging van strategieën als: 'religieuze ondersteuning', 'psychologische ondersteuning', 'het inschakelen van hogere functionarissen binnen het bedrijf' en 'het inschakelen van publiciteit' zou mogelijk leiden tot een nog beter meetinstrument. Daarbij mag vermeld worden dat de eerste twee strategieën meer vermijdend zijn en de laatste twee meer aanpakkend.

De schaal 'passiviteit' is niet terug te vinden in het kwantitatieve meetinstrument en zou om deze reden toegevoegd mogen worden.

Kortom de verkorte copinglijst geeft een redelijke indicatie van de manieren waarop etnische minderheden omgaan met ervaren discriminatie. Maar door toevoeging van items, een onderverdeling te maken tussen gedragsmatige en cognitieve aanpakkende

en vermijdende coping, 'Steun' onder te verdelen in aanpakkende en vermijdende 'steun' en de schaal 'passiviteit' toe te voegen zouden alle strategieën en stijlen van coping bij ervaren discriminatie van etnische minderheden in Nederland gemeten worden. Een mogelijke verklaring voor de tegenstrijdige bevindingen met Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) kan gelegen zijn in het gegeven dat beiden andere doelpopulaties met andere meetinstrumenten onderzochten, waardoor er andere resultaten uit de analyses van hen kwamen. Verder bestaat de mogelijkheid dat Gaylord-Harden & Cunningham (2008) tot cultuurspecifieke copingstrategieën kwamen doordat zij gesproken hebben met Afrikaanse personen waarvan bekend is dat zij meer spiritueel ingesteld zijn.

Over verschillen of bijzonderheden in coping bij ervaren discriminatie kan kort vermeld worden dat in ieder interview of focusgroep de media benoemd werd als mogelijke veroorzaker van discriminatie. Verder valt op dat met name (islamitische) moeders spreken over het weerbaar maken van de kinderen. Vaders spreken hier niet over. Eveneens valt op dat 'aanvaarding en berusting' voornamelijk door Turkse en Marokkaanse Nederlandse jongeren benoemd wordt. Ook valt op dat personen die een hoofddoek dragen vaak gediscrimineerd zeggen te worden vanwege de hoofddoek. Bijzonder is dat in enkele interviews naar voren kwam dat het idee bestaat dat er in het Westen meer gediscrimineerd wordt dan in het Oosten van Nederland. Tot slot valt op dat sommige hoogopgeleide Antilliaanse Nederlanders ervaringen zeggen te hebben met positieve discriminatie en daar gebruik van gemaakt te hebben.

5. Conclusies

In dit onderzoek is geprobeerd om antwoord te geven op de hoofdvraag: *Hoe gaan etnische minderheden in Nederland om met ervaren discriminatie?* Om op deze hoofdvraag antwoord te geven is eerst achterhaald wat coping bij ervaren discriminatie is, welke conceptualisaties er van copingstijlen zijn en welke verschillen (tussen etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau) er bestaan in coping bij ervaren discriminatie. Vervolgens is achterhaald op welke manier coping bij ervaren discriminatie het beste gemeten kan worden. Om daarna te achterhalen hoe etnische minderheden in Nederland en groepen behorend tot sociale categorieën (sekse, leeftijd en opleidingsniveau) omgaan met ervaren discriminatie en waar zich de verschillen daartussen bevinden. Om uiteindelijk een antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag.

5.1 Coping, copingstijlen en bevindingen over verschillen (tussen etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau) in coping bij ervaren discriminatie

Ter voorbereiding op het onderzoek is in de theoretische verdieping achterhaald wat coping bij ervaren discriminatie is, welke conceptualisaties er van copingstijlen en/of strategieën zijn en wat er in de internationale wetenschap is aangetoond met betrekking tot verschillen in etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie.

Coping bij ervaren discriminatie is in het onderzoek: *de constant veranderende cognitieve en gedragsmatige inspanning van een persoon om om te gaan met de discriminatie die zij als belastend, en overschrijdend ervaren.* Deze definitie van coping is voortgevloeid uit de klassieke definitie van Lazarus & Folkman (1984) en heeft oog voor het gegeven dat coping een proces is, dat eveneens contextueel afhankelijk is en waarin geen goede of slechte coping bestaat. Coping valt onder te verdelen in stijlen en strategieën. Van stijlen zijn vele conceptualisaties gemaakt, zoals: emotiegerichte versus probleemgerichte coping, covert versus overt coping en aanpak, vermijding en sociale steun coping. Echter, het blijkt dat onbekend is welke stijlen cruciaal zijn in het beschrijven van stressreacties, net als dat er geen consensus bestaat over de relaties tussen de stijlen en dat sommige copingstrategieën behoren tot meerdere copingstijlen.

Dat waarschijnlijk te wijten is aan het feit dat individuen repertoires aan stress en coping reacties hebben en dat daarin een verschil is aan te brengen tussen diverse stressoren onder verschillende omstandigheden. Maar ondanks deze kritiek blijkt dat men in recente wetenschappelijke onderzoeken (naar coping bij ervaren discriminatie) nog steeds gebruik maakt van de conceptualisaties in stijlen (Utsey, Ponterotto, Reynolds & Cancelli, 2000; Snyder & Pulvers in Snyder, 2001; Barnes & Lightsey jr., 2005).

In Nederland was nog geen consensus over verschillen in etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie. Om deze reden is gekeken naar de internationale wetenschap. Daaruit blijkt dat over verschillen tussen leeftidnsniveaus en opleidingsniveaus in coping bij ervaren discriminatie nog weinig wetenschappelijke kennis bestaat. Over verschillen tussen etnische minderheden is weinig consensus, doordat diverse onderzoeken verschillende uitkomsten aantonen. Mogelijk is dit gelegen in het gegeven dat er verschillende onderzoeksmethoden en steekproeven zijn gebruikt. Wel blijkt uit onderzoek van Utsey et. al., (2000) dat vrouwen vaker sociale steun zoeken dan mannen als zij om moeten gaan met ervaren discriminatie. Over alle zojuist beschreven bevindingen mag opgemerkt worden dat zij allen buiten Europa zijn gesignaleerd. Verder mag uit deze bevindingen geconcludeerd worden dat er in de internationale wetenschap weinig consensus over mogelijke verschillen tussen etnische minderheden, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie bestaat en dat daarom mogelijk in mindere mate aandacht is voor verklaringen van de bevindingen.

5.2 Coping meten bij ervaren discriminatie

Aan de hand van de zojuist beschreven bevindingen is een start gemaakt met de ontwikkeling van het onderzoek. Daarin lag de focus op welke onderzoeksmethode het beste zou passen om coping bij ervaren discriminatie in Nederland te onderzoeken.

In de theoretische verdieping werd duidelijk dat Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) omschrijven dat de klassieke meetinstrumenten van coping niet alle relevante stijlen en strategieën omvatten van coping bij ervaren discriminatie. In dit onderzoek bestond niet de mogelijkheid om een volledig nieuw meetinstrument te ontwikkelen en vervolgens voor te leggen aan een groot aantal respondenten. Daarom is er op twee manieren verder gegaan: in het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek is

een verkorte copinglijst (die is voortgebouwd op de veelgebruikte bestaande metingen van coping, waardoor de bevindingen uit deze studie vergeleken kunnen worden met eerdere studies) gebruikt en in het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek is door middel van (half-gestructureerde) diepte-interviews en focusgroepen coping bij ervaren discriminatie open benaderd. De verkorte copinglijst meet drie schalen van coping die zijn voortgebouwd op de veelgebruikte bestaande metingen van coping. De betrouwbaarheid van de schalen is over het algemeen voldoende te noemen, ook gelet op het beperkte aantal items per schaal: 'aanpakken' $\alpha=.698$, 'vermijding' $\alpha=.679$ en bij 'steun' $\alpha=.559$. Doordat onzeker was of de verkorte copinglijst daadwerkelijk alle copingstrategieën en -stijlen meet bij ervaren discriminatie is een kwalitatieve analyse uitgevoerd waarin focusgroepen en diepte-interviews met etnische minderheden plaatsvonden. Uit deze analyse blijkt dat de copingstijlen en -strategieën die in het kwantitatieve meetinstrument gemeten worden redelijk de stijlen en strategieën die in de kwalitatieve analyse naar boven komen ondervangen. Maar door de verkorte copinglijst uit te breiden met een aantal extra items, een onderverdeling te maken tussen gedragsmatige en cognitieve aanpakkende en vermijdende coping, 'steun' onder te verdelen in aanpakkende en vermijdende 'steun' en de schaal 'passiviteit' toe te voegen zouden alle strategieën en stijlen van coping bij ervaren discriminatie van etnische minderheden in Nederland gemeten worden. Op deze manier zou dus een meer omvattend meetinstrument voor coping van etnische minderheden bij ervaren discriminatie ontstaan. In het onderzoek worden de bevindingen van Mellor (2004) en Gaylord-Harden & Cunningham (2008) dus tegengesproken. Dit zou verklaard kunnen worden doordat beiden andere doelpopulaties met andere meetinstrumenten onderzochten dan in dit onderzoek is gedaan.

5.3 Omgaan met ervaren discriminatie en de verschillen daarin

In het empirische gedeelte van het onderzoek is achterhaald welke copingstijlen en/of strategieën etnische minderheden, mannen en vrouwen, jongvolwassenen, volwassenen en ouderen, laag-, gemiddeld en hoogopgeleiden gebruiken als zij te maken krijgen met discriminatie. Daarnaast is achterhaald welke verschillen er in het omgaan met ervaren discriminatie tussen etnische minderheden en de verschillen in coping naar sekse, leeftijd en opleidingsniveau. bestaan Tot slot is de interactie van etniciteit met sekse, leeftijd of opleidingsniveau bekeken om na te gaan of bij de diverse etnische groepen

dezelfde verschillen in coping tussen mannen en vrouwen, leeftijdsgroepen en opleidingsniveaus bestaan. Eerst zal omschreven worden hoe er omgegaan wordt met ervaren discriminatie. Daarna komen de verschillen aan bod.

5.3.1 Omgaan met ervaren discriminatie

Vanuit de kwalitatieve analyse kan over het omgaan met ervaren discriminatie van etnische minderheden vermeld worden dat etnische minderheden gebruik maken van de copingstijlen: 'aanpakken', 'vermijding', 'steun' en 'passiviteit'.

In 'aanpakken' blijkt dat er op basis van de interviews en focusgroepen een onderverdeling te maken tussen gedragsmatig en cognitief 'aanpakken'. Onder gedragsmatig 'aanpakken' vallen de strategieën: 'de dader aan en of tegenspreken', 'fysieke verdediging', 'bewijs verzamelen', 'een andere Nederlandse naam gebruiken', 'weerbaarheid vergroten', 'humor' en 'melden'. Onder cognitief 'aanpakken' kan de strategie 'planmatig bedenken hoe je het probleem gaat aanpakken' geschaard worden. Ook in de copingstijl 'vermijding' is een onderverdeling te maken tussen gedragsmatige en cognitieve 'vermijding'. Onder gedragsmatige 'vermijding' vallen strategieën als: 'de persoon of situatie uit de weg gaan', 'afstand nemen van de Nederlandse samenleving', 'de persoon of situatie negeren', 'aanpassen' en 'palliatieve coping'. Onder cognitieve 'vermijding' kunnen de volgende strategieën geschaard worden: 'verklaren', 'relativeren', 'aanvaarding en berusting', 'wensdenken' en 'jezelf verheffen'. Onder 'steun' vallen strategieën als: 'sociale steun', 'religieuze ondersteuning', 'psychologische ondersteuning', 'steun van instanties', 'een hogere functionaris binnen het bedrijf inschakelen' en 'publiciteit inschakelen'. Bij deze strategieën van steun kunnen de eerste drie voornamelijk gezien worden als een vorm van 'vermijding' en de laatste drie meer als een vorm van 'aanpakken'. Als laatste werd de copingstijl 'passiviteit' zichtbaar, daaronder vallen strategieën als: 'niets doen' en 'emotionele expressie'.

In het kwantitatieve meetinstrument is nog geen aandacht voor de zojuist beschreven bevindingen uit de kwalitatieve analyse. Punten als een specifieke onderverdeling tussen gedragsmatige en cognitieve 'aanpakken' en 'vermijding', een verdere verbreding van de categorie 'steun' in zowel aanpakkende als vermijdende 'steun, en de stijl 'passiviteit' konden nog geen aandacht krijgen in de kwantitatieve analyse. Om deze redenen kunnen daarover in het kwantitatieve onderzoek nog geen uitspraken gedaan worden. Wel kunnen er uitspraken gedaan worden over hoe Turkse, Marokkaanse,

Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders, mannen en vrouwen, jongvolwassenen, ouderen en volwassenen, laag-, gemiddeld en hoogopgeleiden gebruik maken van de copingstijlen: 'aanpakken', 'vermijding' en 'steun'.

Turkse Nederlanders geven de voorkeur aan de copingstijl 'aanpakken', dan 'steun' en als laatst 'vermijding'. Marokkaanse Nederlanders prefereren 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding', maar daarbij zijn geen verschillen in voorkeur tussen 'steun' en 'vermijding'. Surinaamse Nederlanders prefereren eveneens 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding', maar daarbij zijn geen verschillen in voorkeur tussen 'steun' en 'vermijding'. Antilliaanse Nederlanders geven de voorkeur aan 'aanpakken' boven 'vermijding', maar tussen 'aanpakken' en 'steun' en tussen 'steun' en 'vermijding' zijn geen significante verschillen zichtbaar.

Gemiddeld en hoogopgeleiden hebben de voorkeur voor 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding'. Daarbij prefereren gemiddeld opgeleiden 'steun' nog boven 'vermijding', terwijl daar door hoogopgeleiden geen onderscheid in gemaakt wordt. Het blijkt dat laagopgeleiden geen specifieke voorkeur hebben voor een bepaalde copingstijl in ervaren discriminatie.

Zowel mannen als vrouwen hebben de voorkeur voor 'aanpakken'. Mannen geven daarbij de voorkeur aan 'aanpakken' boven 'vermijding' en 'steun', waarbij tussen deze twee geen significante verschillen zichtbaar zijn. Vrouwen geven naast 'aanpakken' ook de voorkeur aan 'steun'. Waarbij vrouwen beide stijlen liever gebruiken dan 'vermijding'.

Jongvolwassenen, volwassenen en ouderen hebben de voorkeur voor 'aanpakken' boven 'steun' en 'vermijding'. Jongvolwassenen gebruiken liever 'steun' dan 'vermijding'. Terwijl volwassenen en ouderen daarin niet verschillen.

5.3.2 Verschillen in omgaan met ervaren discriminatie

In het omgaan met ervaren discriminatie kunnen verschillen tussen de groepen behorend tot een bepaalde sociale categorie bestaan en daar wordt op ingegaan. Daarbij is ook aandacht voor de interactie van etniciteit met sekse, leeftijd of opleidingsniveau in de mogelijke verschillen. Achtereenvolgens zullen de etnische, opleidingsniveau, sekse en leeftijd verschillen besproken worden.

Tussen Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders zijn geen verschillen in het gebruik van de copingstijlen 'aanpakken' en 'vermijden'. Dat betekent

dat zij daar in dezelfde mate gebruik van maken. In 'steun' zijn wel verschillen tussen etnische minderheden gesignaleerd. Het blijkt dat Surinaamse Nederlanders daar minder vaak gebruik van maken dan Turkse Nederlanders. Na nadere analyse van interactie-effecten van etniciteit met opleidingsniveau blijkt dat dit verschil alleen voor laagopgeleide Surinaamse Nederlanders geldt, want zij maken in mindere mate gebruik van 'steun' dan Turkse Nederlanders of andere etnische minderheden. In de interactie van etniciteit met opleidingsniveau zijn voor de andere twee copingstijlen ook effecten tussen etnische minderheden gevonden. Het blijkt dat alleen lager opgeleide Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Nederlanders minder gebruik maken van 'aanpakken' als zij te maken krijgen met discriminatie, voor Antilliaanse Nederlanders geldt dit verschil niet. Verder is bijzonder dat gemiddeld opgeleide Antilliaanse Nederlanders weer in mindere mate gebruik maken van 'aanpakken' dan de andere gemiddeld opgeleide minderheden. Ook blijkt dat voornamelijk laagopgeleide Antilliaanse Nederlanders vaker gebruik maken van 'vermijding' dan de andere minderheden. In interactie met leeftijd en sekse zijn verder geen verschillen tussen de etnische minderheden gevonden.

In opleidingsniveaus zijn verschillen gevonden in de copingstijlen 'aanpakken' en 'vermijding'. Laagopgeleiden blijken minder gebruik te maken van 'aanpakken' dan gemiddeld en hoogopgeleiden. Van vermijding maken zij weer significant vaker gebruik dan gemiddeld opgeleiden. In 'steun' zijn geen verschillen tussen de diverse opleidingsniveaus gevonden. Mogelijk zijn de verschillen tussen de opleidingsniveaus in de copingstijlen 'vermijding' en 'aanpakken' verklaard door een interactie-effect met etniciteit. Het blijkt namelijk dat laag opgeleide Turkse Nederlanders minder gebruik maken van aanpakken dan gemiddeld en hoogopgeleide Turkse Nederlanders. Oftewel voor Turkse Nederlanders geldt hoe hoger het opleidingsniveau des te meer 'aanpakken'. Verder kan het resultaat dat laagopgeleiden in hogere mate gebruik maken van 'vermijding' dan gemiddeld opgeleiden eveneens mogelijk verklaard worden door een interactie-effect met etniciteit. Het blijkt namelijk dat laagopgeleide Marokkaanse Nederlanders een grotere voorkeur hebben voor vermijding dan gemiddeld en hoogopgeleiden Marokkaanse Nederlanders. Verder is opgevallen dat hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders in mindere mate gebruik maken van 'aanpakken' dan laag- en gemiddeld opgeleide Marokkaanse Nederlanders.

In verschillen tussen sekse blijkt dat vrouwen een grotere voorkeur hebben voor 'steun' dan mannen. In de andere copingstijlen komen beide overeen. Wel blijkt na controle voor een interactie-effect met etniciteit dat Surinaamse Nederlandse mannen meer neigen naar 'vermijding' dan Surinaamse Nederlandse vrouwen.

In verschillen tussen leeftijdsgroepen blijkt dat volwassenen meer dan jongvolwassenen en ouderen neigen naar 'vermijding'. De leeftijdsgroepen komen in de andere copingstijlen overeen en er is geen sprake van een interactie-effect met etniciteit.

In de kwalitatieve studie zijn ook enkele bevindingen gevonden over verschillen tussen groepen behorend tot een sociale categorie. Deze bevindingen komen niet overeen of zijn geen aanvulling op de bevindingen uit de kwantitatieve studie. Het zijn weer andere verschillen die naar boven komen. Dat kan verklaard worden doordat in de kwalitatieve analyse ook meer stijlen en strategieën van coping ondervangen zijn. Het valt in deze analyse op dat voornamelijk (islamitische) moeders praten over de weerbaarheid van hun kinderen vergroten. Door vaders wordt hier niet over gesproken. Hoofdzakelijk Turkse en Marokkaanse Nederlandse jongeren spreken over 'aanvaarding' en 'berusting'. Voornamelijk hoogopgeleide Antilliaanse Nederlandse jongeren zeggen ervaringen te hebben gehad met positieve discriminatie en zij geven daarover aan dat ze het in hun voordeel gebruikt hebben. Bijzonder is dat er regelmatig gesproken is over de media als mogelijke veroorzaker van discriminatie, dat personen die een hoofddoek dragen daar vaak om gediscrimineerd zeggen te worden en dat sommige personen het idee hebben dat er in het Westen meer gediscrimineerd wordt dan in het Oosten van Nederland.

5.4 Concluderend

Over hoe etnische minderheden omgaan met ervaren discriminatie kan aan de hand van het kwalitatieve onderzoek kort vermeld worden dat etnische minderheden gebruik maken van de copingstijlen: 'aanpakken', 'vermijding', 'steun' en 'passiviteit'.

Uit het kwantitatieve onderzoek blijkt dat de copingstijl 'aanpakken' meestal de voorkeur heeft bij ervaren discriminatie. Deze bevinding is overigens inconsistent met bevindingen van Lalonde, Majumber & Parris (1995 in Utsey et al., 2000) die stellen dat minderheden gebruik maken van sociale steun en met Utsey et. al. (2000) die stellen dat minderheden de voorkeur geven aan vermijding. Deze inconsistentie in bevindingen zou mogelijk verklaard kunnen worden door verschillen in de onderzochte doelpopulatie.

Over het gebruik van copingstijlen bij ervaren discriminatie kan vermeld worden dat etnische minderheden redelijk met elkaar overeen komen, want alleen in 'steun' blijken laagopgeleide Surinaamse Nederlanders te verschillen van andere minderheden. Maar als er gecontroleerd wordt voor een interactie tussen etniciteit en sekse, leeftijd of opleidingsniveau voor verschillen in het omgaan met ervaren discriminatie dan blijken de verschillen groter te zijn. In de interactie van leeftijd en etniciteit zijn geen verschillen, in sekse en etniciteit zijn minimale verschillen, maar bij een interactie van etniciteit met opleidingsniveau zijn in alle copingstijlen verschillen. In opleidingsniveaus blijken laagopgeleiden in mindere mate gebruik te maken van 'aanpakken' en in hogere mate van 'vermijding'. Deze verschillen kunnen verklaard worden door een interactie met etniciteit. Klaarblijkelijk staan etnische verschillen in het omgaan met ervaren discriminatie in verband met opleidingsniveau en andersom. Tussen leeftijdsniveaus zijn minimale verschillen gevonden, volwassenen blijken meer te neigen naar 'vermijding' dan jongvolwassenen en ouderen. In sekse blijkt dat vrouwen vaker dan mannen gebruik maken van 'steun' in het omgaan met ervaren discriminatie. Deze bevinding is consistent met het onderzoek van Utsey et. al., (2000) waaruit ook blijkt dat vrouwen vaker gebruik maken van sociale steun dan mannen.

6. Discussie en onderzoeksaanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt het onderzoek bediscussieerd en worden aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan.

In het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek is inzichtelijk gemaakt welke copingstrategieën en -stijlen etnische minderheden in Nederland zeggen te gebruiken in het omgaan met ervaren discriminatie. De stijlen ‘aanpakken’, ‘vermijding’, ‘steun’ en ‘passiviteit’ zijn achterhaald. Maar doordat in zowel de diepte-interviews als de focusgroepen niet uitgebreid in werd gegaan (zie topiclijst) op omgaan met ervaren discriminatie is het lastig om generaliserende uitspraken te maken over verschillen tussen groepen, het opvolgen, het wel dan wel niet samengaan van copingstrategieën en -stijlen en de achterliggende motieven om voor bepaalde stijlen en of strategieën te kiezen. Deze gegevens zouden om meer consensus over coping te bereiken nog achterhaald moeten worden. Dat zou kunnen door middel van een longitudinaal kwalitatief vervolgonderzoek, waarin personen behorend tot de categorie etnische minderheden gedurende een bepaalde periode van hun leven gevolgd worden. Daarbij zou het volgen van de personen intensiever moeten worden vanaf de momenten dat ze een ervaring hebben met discriminatie, want vanaf dat moment zal door middel van bepaalde topics gestructureerder ingegaan worden op coping om daarover gegevens te verzamelen.

In het kwalitatieve onderzoek wordt dus een beeld geschapen van de copingstijlen en strategieën die etnische minderheden zeggen te gebruiken bij ervaren discriminatie. De diverse etnische minderheden, sekse, leeftijdsgroepen en opleidingsniveau zijn daarin representatief. Etniciteit onderverdeeld naar sekse (op Marokkaanse en Surinaamse Nederlandse mannen na) is eveneens redelijk representatief, maar etniciteit onderverdeeld naar leeftijd of opleidingsniveau is in mindere mate representatief. Toch mag vanwege de goede representativiteit van etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau aangenomen worden dat de achterhaalde stijlen en strategieën volledig zijn. Maar om deze gevonden resultaten verder te verifiëren zou er nogmaals eenzelfde soort kwalitatief onderzoek mogen plaatsvinden naar coping bij ervaren discriminatie en daarbij dient etniciteit onderverdeeld naar sekse, leeftijd en

opleidingsniveau representatief gemaakt te worden. Mogelijk zou er in dit onderzoek door middel van een specifieke topiclijst dieper ingegaan mogen worden op coping om daar meer informatie over te verkrijgen.

De meerwaarde van een kwalitatieve studie ten opzichte van een standaard kwantitatieve meting is dat er door middel van een open benadering coping stijlen en strategieën op gespoord worden die wellicht niet in het kwantitatieve meetinstrument gemeten worden. De resultaten tonen aan dat er vier stijlen van coping te onderscheiden zijn die redelijk overeenkomen met de veronderstelde stijlen in het kwantitatieve gedeelte. Kortom, doordat uit de kwalitatieve studie is gebleken dat het verkorte coping bij ervaren discriminatie meetinstrument een redelijke representatie is van coping bij ervaren discriminatie door etnische minderheden in Nederland zijn de resultaten relevant en interessant. Echter, in de kwalitatieve studie is eveneens gebleken dat een kwantitatief meetinstrument van coping bij ervaren discriminatie nog verbeterd kan worden door enkele items toe te voegen, zodat de onderverdeling tussen cognitieve en gedragsmatige coping in 'aanpakken' en 'vermijding', de onderverdeling in aanpak en vermijdende steun en de toevoeging van de schaal 'passiviteit' zichtbaar wordt. Als coping bij ervaren discriminatie van etnische minderheden in Nederland met deze aanvulling op de verkorte copinglijst gemeten wordt, kunnen mogelijk meer diepgaande conclusies en bevindingen getrokken worden.

In de theoretische verdieping wordt een vervorming van de klassieke definitie van coping bij ervaren discriminatie gegeven, waarin coping gemeten wordt als een context afhankelijk proces, waarbij geen onderscheid te maken is in goede of slechte coping. Echter, in het meeste onderzoek dat plaatsvindt op een tijdstip wordt - net als in het kwantitatieve deel van deze studie (de verkorte copinglijst) - coping desondanks gemeten volgens de coping als stijl benadering. Coping wordt dus niet gemeten als een context afhankelijk proces. Datzelfde geldt voor het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek. Om meer overeenstemming over coping van etnische minderheden als context afhankelijk proces te vergaren zou een longitudinaal kwalitatief vervolgonderzoek waarin respondenten gedurende een bepaalde periode van hun leven intensiever gevolgd worden vanaf het moment dat ze ervaring hebben met discriminatie en waarin door middel van topics gestructureerder ingegaan wordt op coping nodig zijn.

In het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek zijn de verschillen in coping tussen etnische groepen en tussen sociale categorieën binnen etnische groepen geanalyseerd

met non-parametrische toetsen (en gerapporteerd met parametrische toetsen vanwege dezelfde bevindingen). Dit omdat niet aan de assumpties van de parametrische toets voldaan werd. Echter, voor de TWEE-WEG ANOVA (waar eveneens niet aan de voorwaarden voor een parametrische toets werd voldaan) kon geen gebruik gemaakt worden van een non-parametrische variant. Om deze reden moeten de resultaten van de TWEE-WEG ANOVA bij benadering geïnterpreteerd worden en enige voorzichtigheid is daarbij geboden. Om meer geldende uitspraken over die bevindingen te maken wordt eenzelfde soort kwantitatief vervolgonderzoek aangeraden. Dit geldt met name bij bevindingen die betrekking hebben op een gering aantal respondenten. Een voorbeeld hiervan geldt voor hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders, want zij zouden in mindere mate gebruik maken van 'aanpakken' in coping bij ervaren discriminatie. Dat is overigens een bevestiging van 'de integratieparadox': juist degene die het best geïntegreerd zijn zouden zich het meest gediscrimineerd voelen. Gijsbert Vervoort (2007) toonden al aan dat hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders zich sterker gediscrimineerd voelen. Mogelijk heeft de 'integratieparadox' weer gevolgen voor coping. Maar doordat er in de survey slechts 5 hoogopgeleide Marokkaanse Nederlanders betrokken waren is het lastig om daarover generaliserende uitspraken te maken. Om dit gegeven verder uit te diepen zou er naar onder andere deze specifieke groep nog eenzelfde soort kwantitatief vervolgonderzoek waarin ook aandacht is voor de mate van ervaren discriminatie (in verband met de integratieparadox) verricht mogen worden.

Dit onderzoek heeft geen wetenschappelijke verklaringen kunnen geven voor de bestaande verschillen in etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau in coping bij ervaren discriminatie. Voor de verschillen in sekse werden door Utsey et. al. (2000) geen verklaring gegeven. En over verschillen tussen opleidingsniveaus en leeftijd in coping bij ervaren discriminatie bleek nog geen inzicht te zijn. De verschillen tussen etnische minderheden in internationale onderzoeken worden vooral verklaard aan de hand van kenmerken van de samenleving waarin minderheden functioneren (Plummer & Slane, 1996; Feagin & Sikes in Utsey et al., 2000) en persoonlijkheidskenmerken (Feagin 1991 in Utsey et. al., 2000). Mogelijk kunnen de verschillen tussen etnische minderheden en sociale categorieën in coping door deze kenmerken verklaard worden. Vervolgonderzoek dient zich hier op te richten, want door de verschillen te verklaren

ontstaat meer consensus en dat kan weer helpen met het ontwikkelen van eventueel beleid.

Verder kwam in de inleiding een mogelijk verband tussen ervaren discriminatie, coping en acculturatie naar voren. In dit onderzoek is dat verband nog niet onderzocht. Echter, het blijft een interessant fenomeen voor vervolgonderzoek. In de Monitor rassendiscriminatie 2005 wordt namelijk de suggestie gewekt dat indien personen discriminatie ervaren zij de voorkeur geven aan een vermijdende copingstijl en dat zou in verband kunnen staan met een segregerende vorm van acculturatie. Als dit gegeven klopt dan blijkt dat ervaren discriminatie grote gevolgen kan hebben voor de gehele samenleving en om deze reden is onderzoek om consensus over dit onderwerp te bereiken relevant. Daarnaast kon niet worden onderzocht of de mate van ervaren discriminatie in verband kan staan met coping. De mogelijkheid kan namelijk bestaan dat de mate van ervaren discriminatie in verband staat met het gebruik van een specifieke copingstijl.

Kortom, ondanks enkele beperkingen heeft dit onderzoek voornamelijk bijgedragen aan een vergroting van consensus over coping van etnische minderheden bij ervaren discriminatie in Nederland.

Literatuur

- Andriessen, I. (2006). *Socio-cultural factors and school engagement: A study among Turkish, Moroccan, Assyrian and the native Dutch youth in the Netherlands*. Enschede: Febodruk.
- Andriessen, I., Dagevos, J., Nievers, E. & Boog, I. (2007) *Discriminatiemonitor niet-Westerse allochtonen op de arbeidsmarkt*. Den Haag: Sociaal, Cultureel Planbureau.
- Arendts-Toth, J. & Van den Vijver, F. (2003). Multiculturalism and acculturation: views of Dutch and Turkish-Dutch. *European Journal of Social psychology*, 33, 249-266.
- Barnes, P.W. & Owen, R.L. (2005). Perceived racist discrimination, Coping, Stress and life satisfaction. *Journal of multicultural counseling and development*, 33, 48-61.
- Boeije, H. (2005) *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Amsterdam, Boom Onderwijs.
- Boog, I., Coenders, M. & Dinsbach, W. (2007). *Kerncijfers 2007: Jaaroverzicht discriminatieklachten bij antidiscriminatiebureaus en meldpunten in Nederland*. Rotterdam: Art.1.
- Boog, I., Donselaar van, J., Houtzager, D., Rodrigues, P.R., Schriemer, R., Berg van den, H. & Evers, J. (2006). *Monitor discriminatie 2005*. Rotterdam: Art.1.
- Coenders, M., Lubbers, M. en Scheepers, P. (2003). *Majority populations attitudes towards migrants and minorities*. European monitoring centre on racism and xenophobia.
- Clark, R., Anderson, N. B., Clark, V. R., & Williams, D. R. (1999). Racism as a stressor for African Americans: A biopsychosocial model. *American Psychologist*, 54, 805-816.
- Dagevos, J. (2001), *Perspectief op integratie*, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag.
- Dagevos, J. & Gijsberts, M. (2007). *Jaarrapport integratie 2007*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Desmond, D.M., Shevler, M. & MacLachlan, M. (2006). Dimensional analysis of the coping strategy indicator in a sample of elderly veterans with acquired limb amputations. *Personal and individual differences*, 40, 249-259.
- Entzinger, H., Lotringen, C. en Phalet, K. (2000). *Islam in de multiculturele samenleving: opvattingen van jongeren in Rotterdam*. Utrecht: Ercomer.

- Esveldt, I. & Traudes, J. (2001). *Kijk op en contacten met buitenlanders: immigratie, integratie en interactie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Field, A. (2005). *Discovering Statistics Using SPSS*, London: SAGE publications.
- Folkman, S., Lazarus, R.S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A. & Gruen, J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: cognitive appraisal, coping and encounter outcomes. *Journal of personality and social psychology*, *50*, 992-1003.
- Folkman, S. (1982). An approach to the measurement of coping. *Journal of occupational behaviour*, *3*, 95-107.
- Folkman, S. & Lazarus, R.S., 1985. If it changes it must be a process: Study of emotion and coping during three stages of a college examination. *Journal of Personality and Social Psychology* *48*, 150-170
- Hagendoorn, L., Prior, M. & Sniderman, P. (2003). De moeizame acceptatie van Moslims in Nederland. *Mens en Maatschappij*, *78*, 199-217.
- Gaylord-Harden, N.K. & Cunningham, J.A. (2009). The impact of racial discrimination and coping strategies on internalizing symptoms in African American youth. *Journal of youth and adolescence*, *38*, 532-543.
- Hagendoorn, L., Prior, M. & Sniderman, P. (2003). De moeizame acceptatie van Moslims in Nederland. *Mens en Maatschappij*, *78*, 199-217.
- Hart 't, H., Boeije, H. & Hox, J. (2005). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam, Boom onderwijs.
- Jaspers, J.P.C., van Asma, M.J.O. & van den Bosch, R.J. (1989) Coping en psychopathologie: een overzicht van theorie en onderzoek. *Tijdschrift voor psychiatrie*, *31*, 587-599.
- Koopmans, R., Statham, P., Giugni, M., & Passy, F. (2005). *Contested Citizenship*. London: University of Minnesota Press.
- Lazarus, R.S. & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. New York, Springer publishing company.
- Lazarus, R.S. (1993). Coping theory and research: past, presence and future. *Psychosomatic medicine*, *55*, 234-247.
- Mak, A.S. & Nesdale, D. (2001). Migrant Distress: the role of perceived racial discrimination and coping resources. *Journal of applied social psychology*, *31*, 2632-2647.
- Mellor, D. (2004). Responses to racism: a taxonomy of coping styles used by aboriginal Australians. *American journal of orthopsychiatry*, *74*, 56-71.

Miller, C.T. & Kaiser, C.R. (2001). A theoretical perspective on coping with stigma. *Journal of social issues, 57*, 73-92.

Noh, S., Beiser, M., Kaspar, V., Hou, F. & Rummens, J. (1999). Perceived racial discrimination, depression and coping: a study of southeast refugees in Canada. *Journal of health and social behaviour, 40*, 193-207.

Prelow, H.P. (2000). Do coping styles differ across sociocultural groups? The role of measurement equivalence in making this judgement. *American journal of community psychology, 28*, 225-244.

Ruggiero, K. & Taylor, D.M. (1995). Coping with discrimination: how disadvantaged group members perceive the discrimination that confronts them. *Journal of personality and social psychology, 68*, 826-836.

Ruggiero, K., Taylor, D.M. & Lydon, J.E. (1997). How disadvantaged cope with discrimination when they perceive that social support is available. *Journal of applied social psychology, 27*, 1581-1600.

Sanders-Thompson, V.L. (2006). Coping responses and the experience of discrimination. *Journal of applied social psychology, 36*, 1198-1214.

Schreurs, P.J.G., Willige van de, G., Brosschot, J.F. & Tellegen, B. (1993). *De Utrechtse Copinglijst: omgaan met problemen en gebeurtenissen*. Lisse: Swets en Zeitlinger.

Snyder, C.R. & Ford, C.E. (1987). *Coping with negative life events*, New York: Plenum Press.

Snyder, C.R. (2001). *Coping with Stress*. New York: Oxford University Press.

Swim, J.K. & Stangor, C. (1998). *Prejudice, the target's perspective*, San Diego: Academic Press.

Taylor, D.M. & Moghaddam, F.M. (1994). *Theories of intergroup relations, International psychological perspectives*, Westport: Praeger Publishers.

Utsey, S.O., Ponterotto, J.G., Reynolds, A.L. & Cancelli, A.A. (2000). Racial discrimination, coping, life satisfaction, and self-esteem among African Americans. *Journal of counseling and development, 78*, 72-80.

Yoo, H.C. & Lee, R.M. (2005). Ethnic identity and approach-type coping as moderators of the racial discrimination/well-being relation in Asian Americans. *Journal of counselling psychology, 52*, 497-506.

Het CBS, geraadpleegd te 13-10-2009

www.cbs.nl

Bijlage 1: Interview opzet discriminatie ervaringen/ meldgedrag door Art.1.

VRAGEN UIT ONDERZOEKSOPZET VAN ART.1.:

1. Hoe wordt het incident geïnterpreteerd? (3.2.2)
2. Hoe gaan betrokkenen met discriminatie-ervaringen om? Welke acties worden ondernomen naar aanleiding van het discriminatievoorval? Wordt er melding gedaan? Waarom wel/niet? (3.2.1: Situatie-specifieke coping)
3. Aan wat voor soort ondersteuning hebben mensen wel of geen behoefte na het ervaren van discriminatie? Van wie of van welke instantie wil men ondersteuning? (3.2.3)
4. Welke strategieën worden ontwikkeld om zich tegen mogelijke toekomstige discriminatie te wapenen? Speelt de melding en eventuele klachtbehandeling een rol bij het ontwikkelen van deze strategieën? (3.2.1: Toekomstige strategie bij coping)
5. Welke kenmerken van de discriminatie-ervaring zelf (aard, ernst, frequentie van het voorval) spelen een rol bij het al dan niet melden van een discriminatie-ervaring? (3.2.2)
6. Welke persoons- of omgevingsfactoren spelen een rol bij het besluit om al dan niet melding te doen van een discriminatie-ervaring? (3.2.1: Dispositie)
7. Gaan respondenten zich anders voelen, anders denken en/of zich anders gedragen na het ervaren van een of meerdere discriminatievoorvallen? (3.2.4)
8. Indien een klacht is ingediend: hoe is de behandeling en afhandeling van de klacht ervaren?

FOCUSGROEPEN EN DIEPTEINTERVIEWS

Vragenlijst uitdelen: persoonlijke kenmerken: geslacht, leeftijd, opleiding, baan, etc. (zie evt arbeidsmarktmonitor, bijlage D)

Introductie

Thema en doel onderzoek: Art.1 doet onderzoek naar discriminatie-ervaringen en naar hoe daarmee wordt omgegaan. Daarom willen we graag praten met mensen die zich wel eens gediscrimineerd hebben gevoeld. Het gaat in dit gesprek over jullie belevingen en ervaringen met discriminatie en over jullie mening hierover.

Spelregels: Jullie mogen vrij antwoorden en ook reageren op elkaar. Er zijn geen goede of slechte antwoorden. Ieders mening is belangrijk, alles mag worden gezegd. We zitten hier om een beeld te krijgen van jullie ervaringen. Als jullie open en eerlijk hierover zijn, dan hebben we hier het meest aan. Verder: niet door elkaar praten, niet elkaar onderbreken, iedereen moet kunnen meedoen, tutoyeren, enzovoort.

Opname en anonimiteit: de notulist maakt een anoniem verslag van het gesprek. Dat betekent dat in de rapportage geen namen worden genoemd of er worden andere

namen bedacht. Omdat de notulist niet alles letterlijk kan opschrijven, wordt er ook een band-opname gemaakt. Dit helpt ons herinneren welke interessante dingen er zijn gezegd. De opname wordt alleen door de onderzoekers van Art.1 beluisterd. Niemand anders krijgt de opname te horen (en hij wordt na 6 maanden gewist).

Verloop van het gesprek: het gesprek zal maximaal twee uur duren. Halverwege houden we even vijf minuutjes pauze.

Kennismaking: Kort voorstelrondje: iedere deelnemer noemt haar of zijn naam, gezinssituatie, en wat haar of zijn beroep of bezigheden zijn.

NB

Om hier later in het gesprek op terug te kunnen komen, is het van belang de door de deelnemers genoemde voorbeelden van discriminatie te noteren en bij de hand te houden.

intr (introduceer): Zoals jullie weten gaat dit gesprek over discriminatie op basis van afkomst. Voor de pauze willen we praten over jullie ervaringen met discriminatie en over hoe je je voelde en welke gevolgen discriminatie voor jullie heeft. Na de pauze zullen we vooral praten hoe jullie daarmee omgaan en hoe jullie aankijken tegen het melden bij een officiële instantie.

Focusgroepen

BLOK 1: 50 minuten

a) Interpretatie en duiding

- Concrete voorbeelden van discriminatie ervaringen?
- Waar? (terrein)
- Wat? (bejegening)
- Wie?
- Waarom denk je dat het discriminatie is? (grond?)
- Wat is volgens jullie discriminatie?
- Waren er misschien andere redenen waarom dit gebeurde? (niet discriminatoir?)
- Dader er op aangesproken?
- Hoe zwaar weegt het incident? Wat is erger?

b) Impact van het incident

- We hebben incidenten besproken die jullie als discriminatie ervaren.
- Ben je je daardoor anders gaan gedragen?
- Anders gaan voelen?
- Aan de dader laten merken dat het deze impact had?

c) Wat doe je ermee?

- Praat je over het incident?
- Met wie? Familie, vrienden, ga je naar instantie, dien je een klacht in?
- Waarom praat je wel/niet?
- Wat verwacht je er van? (steun? Oplossing probleem?)
- Hoe hangt dit samen met ernst van het incident?
- Andere aspecten van incident die hiermee samenhangen? Bejegening, terrein, grond? Omgeving?

5 minuten pauze

BLOK 2: meldgedrag

d) Melden bij instantie, ja/nee

- dien je een klacht in, doe je melding?
- Waarom wel, waarom niet?
- Waar? ADB?
- Wat zijn je ervaringen daarmee?
- Wat verwacht je ervan?
- Hoe hangt dit samen met ernst van het incident?
- Andere aspecten van incident die hiermee samenhangen? Bejegening, terrein, grond? Omgeving?

e) Wat voor ondersteuning?

- Wat zou je willen doen na je discriminatie ervaring? Ondersteuning?
- Van een instantie?
- Wat zou die instantie moeten doen, kunnen, betekenen?
- Hoe hangt dit samen met ernst van het incident?
- Andere aspecten van incident die hiermee samenhangen? Bejegening, terrein, grond? Omgeving?

f) Toekomst?

- Hoe zou je je bij een volgend incident opstellen?
- Zou je je anders gedragen?
- Hoe?
- Probeer je dit soort incidenten in de toekomst te voorkomen? Hoe?
- Waardoor? Heeft praten geholpen? Klacht indienen?
- Hoe hangt dit samen met ernst van het incident?
- Andere aspecten van incident die hiermee samenhangen? Bejegening, terrein, grond? Omgeving?

g) 'Wereldbeeld'

- Ben je na dit incident anders gaan denken over:
- Jezelf
- De samenleving
- Waarom?

Diepte-interviews

Introductie

“Voor de pauze wil ik met u praten over het discriminatievoorstel en over hoe u zich voelde en welke gevolgen discriminatie voor u heeft. Na de pauze zullen we vooral praten hoe u daarmee om bent gegaan en hoe u de klachtbehandeling heeft ervaren.”

Blok 1. Interpretatie en duiding (25 min)

a) Incident

Kunt u het incident omschrijven waarover u melding heeft gedaan?

- Waar? (terrein)
- Wat? (aard; bejegening, behandeling etc.)

- Wie? (bekende, onbekende, achtergrondkenmerken)
- Wat waren de omstandigheden?

b) Impact

Kunt u omschrijven wat voor effect het voorval op u had?

- Wat deed het met u?
- Wat voor gevolgen had het discriminatievoorval?
- Heeft u aan de dader laten merken dat het deze impact had? Waarom wel/niet?
- Bent u zich door het incident anders gaan gedragen?
- Anders gaan voelen?

c) Interpretatie

Waren er misschien andere redenen waarom dit gebeurde? (niet discriminatoir)

- Wat is volgens u discriminatie?
- Hoe zwaar weegt het incident? Wat is erger?

d) Meldingsgedrag en -intentie

- Heeft u eerder ervaring gehad met discriminatie?
- Wat is de reden dat u het betreffende incident heeft gemeld en eerdere niet? (Aard, frequentie, ernst, angst voor de consequenties, invloed op volwaardige participatie, emotionele impact, opzet van dader)

Indien nodig, 5 minuten pauze

Blok 2. Klachtbehandeling (25 min)

e) Aanloop

- Hoe kwam u op het idee om het voorval te gaan melden?
- Wanneer? (hoe lang na het voorval zelf?)
- Bekendheid met melden bij officiële instanties
- Heeft u alleen gemeld bij het ADB of ook bij andere instanties/commissies/directie? Wat was de reden?
- Wat waren uw wensen/ doelen van het melden?
- Hoe kwam u bij het ADB terecht?
Hoe verliep het eerste contact? (Via telefoon, internet, langsgegaan) (Alleen gegaan of met iemand)

f) Klachtbehandeling

- Hoe is de klachtbehandeling verlopen? Wat is er gedaan met uw klacht?
Stap voor stap beschrijven wat er gebeurde.
- totstandkoming/besluitvorming plan van aanpak (advies ADB/Eigen inbreng/inspraak)
- kenmerken van plan van aanpak (gekozen methode(s))
- eventuele reactie van vermeende dader, uitkomsten van de plan van aanpak

g) Evaluatie

- Bent u tevreden met de manier waarop u klacht is behandeld?
 - Tevredenheid met het verloop (omstandigheden, werkwijze ADB)
 - Tevredenheid met de uitkomst
- Had u van tevoren verwacht dat het zo zou lopen of had u andere verwachtingen?
- Zou u nu, achteraf gezien, hetzelfde of een ander plan van aanpak hebben gewild?

- Heeft u nog tips van hoe de klachtbehandeling van het ADB verbeterd kan worden?

h) Toekomst

- Heeft u het idee dat u nu (na het indienen van de klacht) anders omgaat met soortgelijke situaties? (Weerbaarheid/copingstrategie)
- Hoe zou je je bij een volgend incident opstellen?
- Zou je je anders gedragen?
- Hoe?
- Probeer je dit soort incidenten in de toekomst te voorkomen? Hoe?
- Weer een klacht indienen?
- Hoe hangt dit samen met ernst van het incident?

i) 'Wereldbeeld'

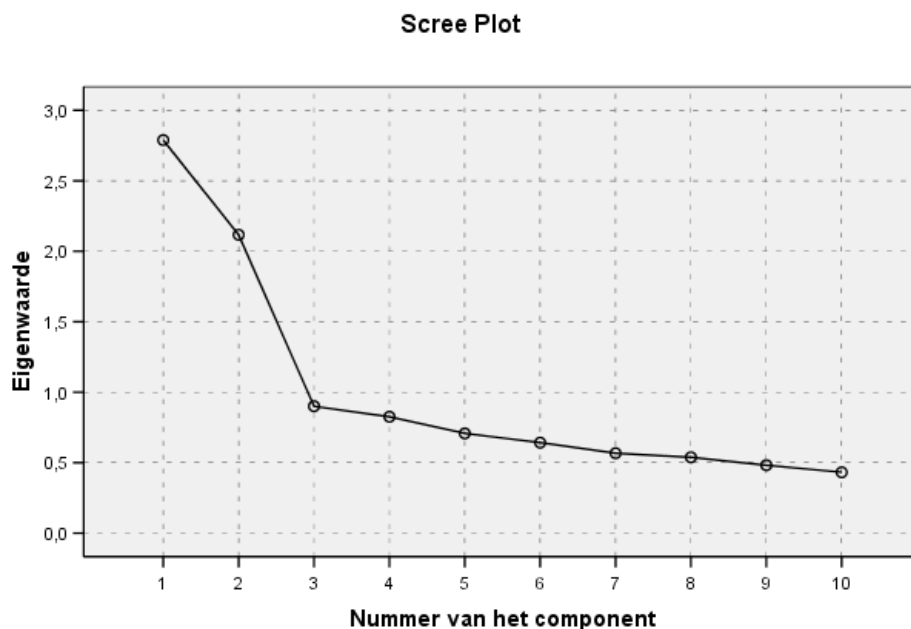
- Bent u na dit incident anders gaan denken over:
- Uzelf / Anderen?
- De (Nederlandse) samenleving?
- Hoe komt dat, wat is de reden?

Formulier achtergrondgegevens uitdelen: geslacht, leeftijd, opleiding, baan, etc.

Bijlage 2: Principale componentenanalyse

Figuur 3:

Scree plot van de principale componentenanalyse van de items die coping meten

Tabel 12a:

Ladingen van de items, communaliteit en eigenwaarde op de componenten

Items	Componenten			h ²
	1	2	3	
Doelgericht te werk gaan om het probleem op te lossen	0.843			0.69
Een klacht indienen bij instanties of autoriteiten	0.201	-0.26	-0.49	0.41
Verschillende mogelijkheden bedenken om het probleem op te lossen	0.66		-0.29	0.64
De dader(s) erop aanspreken	0.753			0.59
Doen alsof er niets is gebeurd		0.784		0.64
De situatie zoveel mogelijk uit de weg gaan	-0.24	0.562	-0.3	0.51
Je aan anderen aanpassen en zorgen dat je niet teveel afwijkt van anderen	0.247	0.672		0.48
Je erbij neerleggen		0.748		0.61
Met vrienden of familie het probleem bespreken			-0.69	0.58
Troost en begrip zoeken bij anderen			-0.85	0.67
Eigenwaarde	2.78	2.13	0.93	

a: Ladingen <.20 niet afgebeeld

Tabel 12b:

Componentencorrelatiematrix van de componenten die coping meten

Component	1	2	3
1	1	-0,217	-0,318
2	-0,217	1	-0,099
3	-0,318	-0,099	1

Bijlage 3: Betrouwbaarheidsanalyse

Tabel 13a

Interne consistentie van het component 'aanpakken' met daarbij cronbach's alpha als item verwijderd worden

Items	Cronbach's alpha als item verwijderd wordt
Doelgericht te werk gaan om het probleem op te lossen	0.532
Verschillende mogelijkheden bedenken om het probleem op te lossen	0.586
De dader erop aanspreken	0.697

Tabel 13b

Interne consistentie van het Component "Steun" met daarbij cronbach's alpha als items verwijderd worden

Items	Cronbach's alpha als item verwijderd wordt
Met vrienden of familie het probleem bespreken	0.363
Troost en begrip zoeken bij anderen	0.356
Een klacht indienen bij een instantie of autoriteiten	0.608

Tabel 13c

Interne consistentie van het component "Vermijding" met daarbij cronbach's alpha als items verwijderd worden

Items	Cronbach's alpha als item verwijderd wordt
Doel alsof er niets gebeurd is	0.569
De situatie zoveel mogelijk uit de weg gaan	0.618
Je aan anderen aanpassen en zorgen dat je niet te veel afwijkt van anderen	0.675
Je erbij neerleggen	0.584

Bijlage 4: Beschrijvende statistieken van de respondenten van de Survey

Tabel 14a

Beschrijvende statistieken van de Etniciteiten naar Sekse in absolute getallen en percentages

Etniciteit		Sekse		
		Man	Vrouw	Totaal
Turkse NL	#	159	104	263
	% binnen etniciteit	60,5%	39,5%	100,0%
Marokkaanse NL	#	105	127	232
	% binnen etniciteit	45,3%	54,7%	100,0%
Surinaamse NL	#	57	78	135
	% binnen etniciteit	42,2%	57,8%	100,0%
Antilliaanse NL	#	29	48	77
	% binnen etniciteit	37,7%	62,3%	100,0%
Totaal	#	350	357	707
	% binnen etniciteit	49,5%	50,5%	100,0%

Tabel 14b

Beschrijvende statistieken van de Etniciteiten naar Leeftijd in categorie:en in absolute getallen en percentages

Etniciteit		Leeftijd in categorieën			Totaal
		Jongvolwassenen*	Volwassenen*	Ouderen*	
Turkse NL	#	133	104	13	250
	% binnen etniciteit	53,2%	41,6%	5,2%	100,0%
Marokkaanse NL	#	127	75	18	221
	% binnen etniciteit	57,9%	33,9%	8,1%	100,0%
Surinaamse NL	#	20	83	32	135
	% binnen etniciteit	14,8%	61,5%	23,7%	100,0%
Antilliaanse NL	#	14	22	41	77
	% binnen etniciteit	18,2%	26,8%	53,2%	100,0%
Totaal	#	295	284	104	683
	% binnen etniciteit	43,2%	41,6%	15,2%	100,0%

* Jongvolwassenen= 18-34 jaar
 Volwassenen= 35-54 jaar
 Ouderen= >55

Tabel 14c

Beschrijvende statistieken van de Etniciteiten naar Opleidingsniveau in categorieën in absolute aantallen en percentages

Etniciteit		Opleidingsniveau			Totaal
		Laag*	Middel*	Hoog*	
Turkse NL	#	108	109	42	259
	% binnen etniciteit	41,7%	42,1%	16,2%	100,0%
Marokkaanse NL	#	65	114	49	228
	% binnen etniciteit	28,5%	50,0%	21,5%	100,0%
Surinaamse NL	#	29	51	51	131
	% binnen etniciteit	22,1%	38,9%	39,0%	100,0%
Antilliaanse NL	#	18	27	31	76
	% binnen etniciteit	23,7%	35,5%	40,8%	100,0%
Totaal	#	220	301	173	694
	% binnen etniciteit	31,7%	43,3%	24,9%	100,0%

* Laag= LO /VBO/MAVO
 Gemiddeld=HAVO/VWO/MBO
 Hoog= HBO/WO

Bijlage 5: Beschrijvende statistieken van de respondenten van de kwalitatieve interviews

Tabel 15

Beschrijvende statistieken van de respondenten (n=109) van de kwalitatieve interviews in absolute aantallen

	#	Opleiding				Leeftijd			
		Laag*	Middel*	Hoog*	onbekend	Jongvolwassen*	Volwassen*	Ouderen*	Onbekend
Marokkaans									
NL									
Man	2	-	-	2	-	2	-	-	-
Vrouw	46	16	5	12	13	18	11	3	13
Onbekend	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Turks NL									
Man	8	-	1	1	6	2	-	-	6
Vrouw	5	2	-	1	2	-	-	4	1
Onbekend	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Antilliaans NL									
Man	5	-	-	4	1	4	-	1	-
Vrouw	15	9	2	4	1	5	4	3	3
Onbekend	10	-	-	-	10	-	-	-	10
Surinaams NL									
Man	3	1	1	1	-	-	-	3	-
Vrouw	6	3	2	1	-	-	-	6	-
Onbekend	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Overige									
Man	3	-	-	1	2	-	-	1	2
Vrouw	6	3	-	3	-	1	3	1	1
Onbekend	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Laag= LO/VBO/MAVO Gemiddeld=HAVO/VWO/MBO Hoog= HBO/WO									
* Jongvolwassenen= 18-34 jaar Volwassenen= 35-54 jaar Ouderen= >55									

Bijlage 6: De kwantitatieve analyses

Tabel 16a

ANOVA van verschillen tussen Etniciteit in de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'

Copingstijlen		Som van kwadraten	df	gemiddelde kwadraat	F	Sig.
Aanpakken	Tussen groepen	1,869	3	.623	1,109	.345
	In groepen	362,222	645	.562		
	Totaal	364,091	648			
Steun	Tussen groepen	3,741	3	1,247	3,114	.026**
	In groepen	261,107	652	.400		
	Totaal	264,848	655			
Vermijding	Tussen groepen	1,388	3	.463	.998	.393
	In groepen	296,142	639	.463		
	Totaal	297,530	642			

** = Significant bij p <.05

Tabel 16b

Post Hoc via Games Howell naar verschillen tussen Etniciteiten in de Copingstijl 'Steun'

Copingstijl	(I)Etniciteit	(J)Etniciteit	Verskil in gemiddelden (I-J)	Std. Fout	Sig.
Steun	Turks NL	Marokkans NL	.073	.062	.635
		Surinaams NL	.206	.064	.007**
		Antilliaans NL	.102	.077	.547
	Marokkaans NL	Surinaams NL	.133	.066	.185
		Antilliaans NL	.029	.079	.983
		Surinaams NL	Antilliaans NL	-.104	.080

** = Significant bij p <.05

Tabel 17

ANOVA van verschillen tussen Sekse in de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'

Copingstijlen		Som van kwadraten	df	Gemiddelde kwadraat	F	Sig.
Aanpakken	Tussen groepen	.060	1	.060	.107	.744
	In groepen	364,031	647	.563		
	Totaal	364,091	648			
Steun	Tussen groepen	9,425	1	9,425	24,132	.000**
	In groepen	255,423	654	.391		
	Totaal	264,848	655			
Vermijding	Tussen groepen	.424	1	.424	.914	.339
	In groepen	297,106	641	.464		
	Totaal	297,530	642			

** = Significant bij p <.05

Tabel 18a

Unianova toets van tussen subject effect van Sekse en Etniciteit in de Copingstijl 'Aanpakken'

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Sekse	0.013	1	0.01	0.025	0.875
Etniciteit	1.094	3	0.36	0.680	0.565
Sekse * Etniciteit	1.994	3	0.66	1.238	0.295
Fout	336.040	626	0.54		
Totaal	3104	634			
Gecorrigeerde Totaal	339.0536278	633			

Tabel 18b

Unianova toets van tussen subject effect van Sekse en Etniciteit in de Copingstijl 'Vermijding'

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Sekse	0.833	1	0.833	1.812	0.179
Etniciteit	1.606	3	0.535	1.165	0.322
Sekse *Etniciteit	3.925	3	1.308	2.847	0.037**
Fout	285.839	622	0.460		
Totaal	2409.000	630			
Gecorrigeerde totaal	291.500	629			

** = Significant bij p <.05

Tabel 18b1

Simpel effect analyse van Sekse en Etniciteit in de Copingstijl 'Vermijding'

Bron van variatie	SS	DF	Gem. kwadraat	F	Sig. van F
Binnen + residu	292.53	637	0.46		
Etniciteit binnen Sekse (1)	2.45	3	0.82	1.78	0.15
Etniciteit binnen Sekse (2)	2.54	3	0.85	1.84	0.138
(Model)	5.00	6	0.83	1.81	0.094
(Totaal)	297.53	643	0.46		

1= Man

2= Vrouw

Tabel 18b2

Simpel effect analyse van Sekse en Etniciteit in de Copingstijl 'Vermijding'

Bron van variatie	SS	DF	Gem. kwadraat	F	Sig. van F
Binnen + residu	292.96	639	0.46		
Sekse binnen Etniciteit (1)	0.03	1	0.03	0.07	0.795
Sekse binnen Etniciteit (2)	0.7	1	0.7	1.533	0.217
Sekse binnen Etniciteit (3)	3.44	1	3.44	7.51	0.006**
Sekse binnen Etniciteit (4)	0.4	1	0.4	0.88	0.349
(Model)	4.57	4	1.14	2.49	0.042
(Totaal)	297.53	643	0.46		

** = Significant bij p <.05

1= Turks

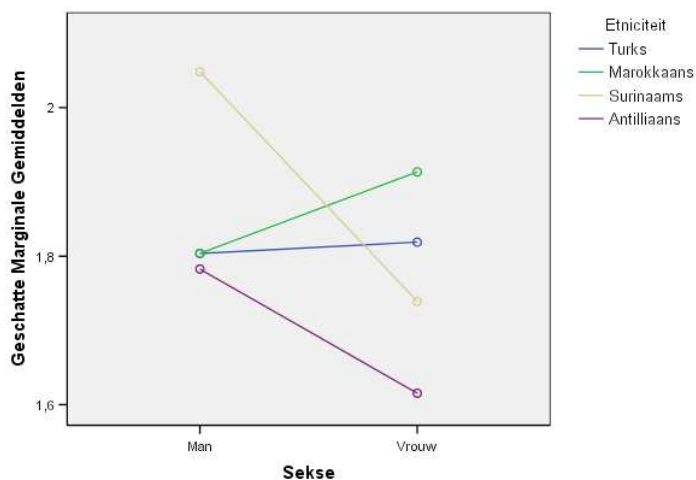
2= Marokkaans

3= Surinaams

4= Antilliaans

Figuur 3

Geschatte Marginale Gemiddelden van Sekse onderverdeeld naar Etniciteit in 'Vermijding'

Tabel 18c*Unianova toets van tussen subject effect van Sekse en Etniciteit in de Copingstijl 'Steun'*

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Gecorrigeerde model	17.96518482	7	2.566	6.736	0.000
Snijpunt	1527.820905	1	1527.821	4009.732	0.000
Sekse	4.888241153	1	4.888	12.829	0.000
Etniciteit	3.660331223	3	1.220	3.202	0.023
Sekse*Etniciteit	2.740611689	3	0.914	2.398	0.067
Fout	240.8098152	632	0.381		
Totaal	2554	640			
Gecorrigeerde totaal	258.775	639			

Tabel 19a*ANOVA van verschillen tussen Leeftijdscategorieën in de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'*

		Som van kwadraten	df	Gemiddelde kwadraat	F	Sig.
AANPAKKEN	Tussen groepen	0.803	2	0.401	0.718	0.488
	In groepen	349.499	625	0.559		
	Total	350.301	627			
STEUN	Tussen groepen	1.945	2	0.972	2.422	0.090
	In groepen	253.273	631	0.401		
	Total	255.218	633			
VERMIJDING	Tussen groepen	5.779	2	2.890	6.647	0.001**
	In groepen	268.647	618	0.435		
	Total	274.426	620			

** = Significant bij p <.05

Tabel 19b*Post Hoc via Games Howell naar verschillen tussen Leeftijdscategorieën in de Copingstijl 'Vermijding'*

Afhankelijke Variable	(I) LFT	(J) LFT	Vershil in Gem. (I-J)	Std. Fout	Sig.
VERMIJDING	Jongvolwassen*	Volwassen*	-0.187	0.057	0.003**
		Ouderen*	0.031	0.081	0.921
	Volwassen*	Jongvolwassen*	0.187	0.057	0.003**
		Ouderen*	0.218	0.080	0.020**
Ouderen*	Jongvolwassen*	-0.031	0.081	0.921	
	Volwassen*	-0.218	0.080	0.020**	

** = Significant bij p <.05

*= Jongvolwassen = 18 -34 jaar
 Volwassen = 35 - 54 jaar
 Ouderen = > 55

Tabel 20a*Unianova toets van tussen subject effect van Leeftijdscategorie en Etniciteit in de Copingstijl 'Aanpakken'*

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Leeftijd	0.183	2	0.091	0.172	0.842
Etniciteit	1.736	3	0.579	1.091	0.352
Leeftijd * Etniciteit	5.229	6	0.872	1.642	0.133
Fout	318.375	600	0.531		
Totaal	3015.000	612			
Gecorrigeerde Totaal	325.312	611			

Tabel 20b

Unianova toets van tussen subject effect van Leeftijdscategorie en Etniciteit in de Copingstijl 'Vermijding'

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Leeftijdscategorie	1.579	2	0.789	1.813	0.164
Etniciteit	1.455	3	0.485	1.114	0.343
Leeftijdscategorie *Etniciteit	3.183	6	0.530	1.218	0.295
Fout	259.050	595	0.435		
Totaal	2317.000	607			
Gecorrigeerde totaal	268.853	606			

Tabel 20c

Unianova toets van tussen subject effect van Leeftijdscategorie en Etniciteit in de Copingstijl 'Steun'

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Leeftijd in.	0.445	2	0.222	0.559	0.572
Etniciteit	4.676	3	1.559	3.917	0.009
Leeftijdscategorie *Etniciteit	2.324	6	0.387	0.973	0.442
Fout	240.719	605	0.398		
Totaal	2498.000	617			
Gecorrigeerde totaal	248.917	616			

Tabel 21a

ANOVA van verschillen tussen Opleidingsniveau's in de Copingstijlen 'Aanpakken', 'Vermijding' en 'Steun'

		Som van kwadraten	df	Gem. Kwadraat	F	Sig.
AANPAKKEN	Tussen Groepen	8.554	2	4.277	7.728	0.000**
	In Groepen	350.893	634	0.553		
	Total	359.447	636			
STEUN	Tussen Groepen	0.261	2	0.131	0.324	0.724
	In Groepen	258.415	640	0.404		
	Total	258.676	642			
VERMIJDING	Tussen Groepen	6.462	2	3.231	7.052	0.001**
	In Groepen	287.249	627	0.458		
	Total	293.711	629			

** = Significant bij p < .05

Tabel 21b

Post Hoc via Games Howell naar verschillen tussen Leeftijdscategorieën in de Copingstijlen 'Aanpakken' en 'Vermijding'

Afhankelijke variabele	(I) OPL	(J) OPL	Vershil in Gemiddelden (I-J)	Std. Fout	Sig.	
AANPAKKEN	Laag*	Gemiddeld*	-0.226	0.063	0.001**	
		Hoog*	-0.274	0.108	0.035**	
	Gemiddeld*	Laag*	0.226	0.063	0.001**	
		Hoog*	-0.049	0.104	0.887	
	Hoog*	Laag*	0.274	0.108	0.035**	
		Gemiddeld*	0.049	0.104	0.887	
	VERMIJDING	Laag*	Gemiddeld*	0.208	0.057	0.001**
			Hoog*	0.181	0.090	0.115
Gemiddeld*		Laag*	-0.208	0.057	0.001**	
		Hoog*	-0.027	0.089	0.952	
Hoog*		Gemiddeld*	-0.181	0.090	0.115	
		Laag*	0.027	0.089	0.952	

** = Significant bij p < .05

*=
 Laag opgeleid= LO/VBO/MAVO
 Gemiddeld opgeleid= HAVO/VWO/MBO
 Hoog opgeleid= HBO/WO

Tabel 22a

Unianova toets van tussen subject effect van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Aanpakken'

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Opleidingsniveau	1.050	2	0.525	1.003	0.367
Etniciteit	4.028	3	1.343	2.565	0.054
Opleidingsniveau * Etniciteit	6.676	6	1.113	2.125	0.049**
Fout	319.889	611	0.524		
Totaal	3043.000	623			
Gecorrigeerde totaal	334.491	622			

** = Significant bij p <.05

Tabel 22a1

Simpel effect analyse van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Aanpakken'

Bron van variatie	SS	DF	Gem. kwadraat	F	Sig. van F
Binnen + residu	345.46	628	.55		
Etniciteit binnen opleidingsniveau (1)	4.31	3	1.44	2.61	0.050
Etniciteit binnen opleidingsniveau (2)	6.01	3	2.00	3.64	0.013**
Etniciteit binnen opleidingsniveau (3)	1.78	3	0.59	1.08	0.356
(Model)	13.98	9	1.55	2.82	0.003
(Totaal)	359.45	637	0.56		

** = Significant bij p <.05

1= Laag

2= Gemiddeld

3= Hoog

Tabel 22a2

Simpel effect analyse van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Aanpakken'

Bron van variatie	SS	DF	Gem. kwadraat	F	Sig. van F
Binnen + residu	345.45	629	0.55		
Opleidingsniveau binnen etniciteit (1)	7.03	2	3.51	6.4	0.002
Opleidingsniveau binnen etniciteit (2)	3.34	2	1.67	3.04	0.048
Opleidingsniveau binnen etniciteit (3)	2	2	1	1.82	0.163
Opleidingsniveau binnen etniciteit (4)	2.36	2	1.18	2.15	0.118
(Model)	14	8	1.75	3.19	0.001
(Totaal)	359.45	637	0.56		

** = Significant bij p <.05

1= Turks

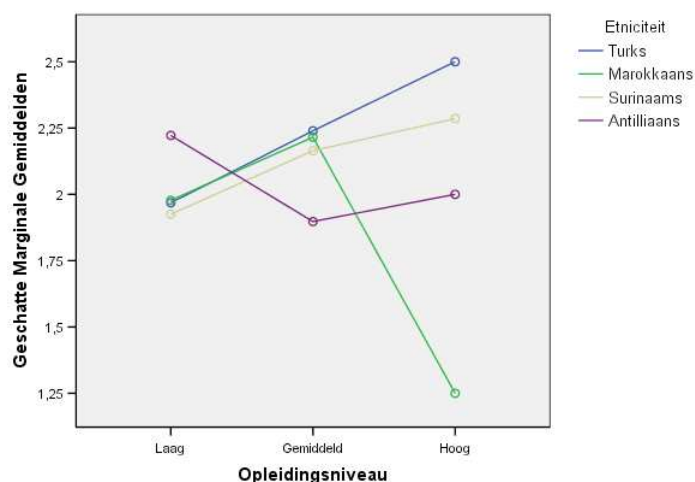
2= Marokkaans

3= Surinaams

4= Antilliaans

Figuur 4

Geschatte Marginale Gemiddelden van Opleiding onderverdeeld naar Etniciteit in 'Aanpakken'

Tabel 22b

Unianova toets van tussen subject effect van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Vermijding'

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Opleidingsniveau	6.711	2	3.355	7.461	0.001
Etniciteit	0.038	3	0.013	0.028	0.994
Opleidingsniveau *Etniciteit	5.992	6	0.999	2.221	0.040**
Fout	272.537	606	0.450		
Totaal	2368.000	618			
Gecorrigeerde totaal	287.165	617			

** = Significant bij p <.05

Tabel 22b1

Simpel effect analyse van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Vermijding'

Bron van variatie	SS	DF	Gem. kwadraat	F	Sig. van F
Binnen + residu	285.12	621	0.46		
Etniciteit binnen Opleidingsniveau (1)	5.27	3	1.76	3.82	0.010**
Etniciteit binnen Opleidingsniveau (2)	2.95	3	0.98	2.14	0.094
Etniciteit binnen Opleidingsniveau (3)	0.23	3	0.08	0.17	0.919
(Model)	8.59	9	0.95	2.08	0.029
(Totaal)	293.71	630	.47		

** = Significant bij p <.05

1= Laag

2= Gemiddeld

3= Hoog

Tabel 22b2

Simpel effect analyse van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Vermijding'

Bron van variatie	SS	DF	Gem. kwadraat	F	Sig. van F
Binnen + residu	280.32	622	0.45		
Opleidingsniveau binnen Etniciteit (1)	1.37	2	0.69	1.52	0.219
Opleidingsniveau binnen Etniciteit (2)	8.65	2	4.33	9.60	0.000**
Opleidingsniveau binnen Etniciteit (3)	0.65	2	0.33	0.73	0.484
Opleidingsniveau binnen Etniciteit (4)	2.47	2	1.23	2.74	0.066**
(Model)	13.39	8	1.67	3.71	.000
(Totaal)	293.71	630	0.47		

** = Significant bij p <.05

1= Turks

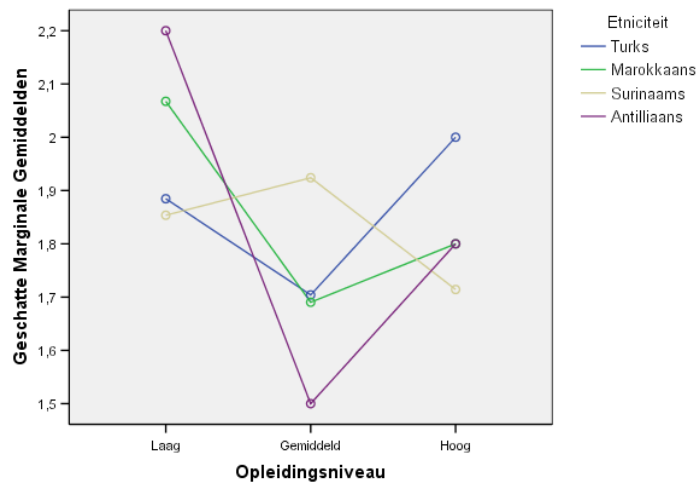
2= Marokkaans

3= Surinaams

4=Antilliaans

Figuur 5

Geschatte Marginale Gemiddelden van Opleiding onderverdeeld naar Etniciteit in 'Vermijding'

Tabel 22c

Unianova toets van tussen subject effect van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Steun'

Bron	Type IV Som van kwadraten	df	Gem. kwadraat	F	Sig.
Opleidingsniveau	0.142	2	0.071	0.181	0.835
Etniciteit	2.272	3	0.757	1.928	0.124
Opleidingsniveau *Etniciteit	7.885	6	1.314	3.345	0.003**
Fout	242.003	616	0.393		
Totaal	2516.000	628			
Gecorrigeerde totaal	253.478	627			

** = Significant bij p <.05

Tabel 22c1

Simpel effect analyse van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Steun'

Bron van variatie	SS	DF	Gem. kwadraat	F	Sig. van F
Binnen + residu	249.7	634	0.39		
Etniciteit binnen Opleidingsniveau (1)	7.16	3	2.39	6.06	.000**
Etniciteit binnen Opleidingsniveau (2)	0.66	3	0.22	0.56	0.64
Etniciteit binnen Opleidingsniveau (3)	1.30	3	0.43	1.1	0.349
(Model)	8.98	9	1	2.53	0.007
(Totaal)	258.68	643	0.4		

** = Significant bij p <.05

1= Laag

2= Gemiddeld

3= Hoog

Tabel 22c2

Simpel effect analyse van Opleidingsniveau en Etniciteit in de Copingstijl 'Steun'

Bron van variatie	SS	DF	Gem. kwadraat	F	Sig. van F
Binnen + residu	251.56	634	0.4		
Opleidingsniveau binnen Etniciteit (1)	1.82	2	0.91	2.29	0.102
Opleidingsniveau binnen Etniciteit (2)	0.56	2	0.28	0.71	0.491
Opleidingsniveau binnen Etniciteit (3)	3.79	2	1.89	4.78	0.009**
Opleidingsniveau binnen Etniciteit (4)	0.56	2	0.28	.70	0.496
(Model)	7.12	8	0.89	2.25	0.023
(Totaal)	258.68	643	0.4		

** = Significant bij p <.05

1= Turks

2= Marokkaans

3= Surinaams

4= Antilliaans

Figuur 6

Geschatte Marginale Gemiddelden van Opleiding onderverdeeld naar Etniciteit in 'Steun'

